

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Н.В.Тарасевич

Фінансовий менеджмент у банках

Навчальний посібник

ОДЕСА ОДЕУ 2008

УДК 658.1:336.7 (075.8)

ББК У290-93:У262.10я7

Фінансовий менеджмент у банках. Навчальний посібник для студентів V курсу всіх форм навчання спеціальності “Банківська справа” (Укл. Н.В.Тарасевич. - Одеса: ОДЕУ, ротапринт, 2008 р. – 182 с.)

Укладач: Н.В.Тарасевич, канд. екон. наук, доцент

Рецензенти: О.Г. Милашко, канд. екон. наук, доцент
(зовнішній рецензент)

Т.М. Падалко, канд. екон. наук, доцент

Л.І. Ухлічева, ст. викладач

Коректор: А.О. Ковальова

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	6
1.1. Поняття банківського менеджменту, його особливості, мета, завдання, принципи організації.....	6
1.2. Основні функції банківського менеджменту. Структура банківського менеджменту.....	10
<i>Контрольні запитання</i>	18
<i>Тестові завдання</i>	19
РОЗДІЛ 2. УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ БАНКУ	24
2.1. Власний капітал банку, його склад, функції. Методи оцінки величини капіталу.....	24
2.2. Способи визначення достатності банківського капіталу.....	27
2.3. Планування потреби банку в додатковому капіталі.....	43
2.4. Метод внутрішніх джерел поповнення капіталу банку.....	46
2.5. Дивідендна політика банку.....	51
2.6. Метод зовнішніх джерел поповнення капіталу банку.....	54
<i>Контрольні питання</i>	60
<i>Тестові завдання</i>	62
РОЗДІЛ 3. УПРАВЛІННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ БАНКУ	68
3.1. Методи управління депозитними джерелами формування банківських ресурсів.....	68
3.2. Особливості управління недепозитними коштами банку.....	80
<i>Контрольні питання</i>	87
<i>Тестові завдання</i>	89

РОЗДІЛ 4. МЕНЕДЖМЕНТ АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ ТА ЇХ ОПТИМІЗАЦІЯ.....	94
4.1. Принципи управління активними операціями банку.....	94
4.2. Оцінка якості банківських активів.....	123
4.3. Методи управління банківськими активами.....	128
<i>Контрольні запитання.....</i>	<i>134</i>
<i>Тестові завдання.....</i>	<i>136</i>
РОЗДІЛ 5. МЕНЕДЖМЕНТ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ.....	143
5.1. Управління доходами банку.....	143
5.2. Управління витратами банку.....	150
5.3. Показники прибутковості діяльності банку.....	157
5.4. Оцінка рентабельності банку.....	165
5.5. Декомпозиційний аналіз показника рентабельності капіталу банку.....	167
5.6. Структурна оцінка рентабельності активів банку.....	171
5.7. Визначення фінансової міцності банку.....	173
<i>Контрольні запитання.....</i>	<i>177</i>
<i>Тестові завдання.....</i>	<i>179</i>
Список використаної літератури.....	183

ВСТУП

Дисципліна “Фінансовий менеджмент у банках” належить до нормативних навчальних дисциплін програми професійної підготовки магістрів з банківської справи, що орієнтована на опанування студентами сучасних методик управління фінансовими аспектами діяльності банку. Метою викладання дисципліни є формування у студентів теоретичних знань економічних явищ та процесів у сфері банківської діяльності, системи знань з теорії та практики управління грошовими потоками, активами і пасивами, прибутковістю та ризиками банку. З цією метою важливо:

- ознайомити студентів з основними положеннями організації банківського менеджменту;

- підготувати спеціалістів, уміючих працювати в умовах становлення та розвитку економіки держави, головнішою ланкою якої є банківська система.

Задачі вивчення дисципліни зумовлюються в отриманні необхідного об'єму знань з управління сукупністю фінансових, організаційних і соціальних сфер банківської діяльності. Завданнями дисципліни є:

- вивчення сутності, цілей і засад фінансового менеджменту в банку;
- вивчення організаційної побудови та системи управління банком;
- набуття вмінь ефективно використовувати інструменти фінансового управління діяльністю банку.

Предметом дисципліни є відносини, зумовлені процесами акумулювання, розміщення коштів, установлення і забезпечення оптимального рівня прибутковості та ризику в банку. У навчальному посібнику викладено основний зміст розділів програми відповідно до вимог підготовки фахівців у вищій школі, а також вимог кваліфікаційної характеристики фахівця.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

1.1. Поняття банківського менеджменту, його особливості, мета, завдання, принципи організації

У загальному розумінні менеджмент - це наука про найбільш раціональні системи організації і управління певними видами діяльності. Під менеджментом розуміють як систему управління фінансовими сферами діяльності, так і систему управління персоналом (тобто організаційними сферами діяльності).

Менеджмент можна розглядати як один з найважливіших чинників підвищення ефективності будь-якого виду діяльності. В умовах жорсткої конкуренції, яка супроводжує розвиток ринкової економіки, необхідно постійно вдосконалювати системи і форми управління, швидко опановувати накопиченими в теорії і практиці знаннями, знаходити нові неординарні рішення в динамічній ситуації. Тільки такий підхід до управління забезпечить нормальні умови розвитку організації.

Банківський менеджмент - це наука про ефективні системи організації і управління всіма процесами і відносинами, які характеризують діяльність банку. Під процесами і відносинами розуміють всю сукупність фінансових, економічних, організаційних і соціальних сфер банківської діяльності.

Банківський менеджмент можна розглядати як наукову систему організації і управління діяльністю банку і персоналом, зайнятим у банківській сфері.

Об'єктом банківського менеджменту є комерційний банк разом зі всіма аспектами банківської діяльності у взаємозв'язку з політико-правовим і соціально економічним середовищем. У поняття "банк" вкладається широкий зміст, тому об'єкти управління конкретизуються таким чином: капітал, залучені

і запозичені ресурси, активи, фінансовий інструментарій, методологія, організаційні структури, банківські продукти, персонал, інформаційні потоки, внутрішньобанківські операції, матеріально-технічна база, фінансові результати, безпека та ін.

Суб'єкт банківського менеджменту - це відповідальна особа або група осіб, які мають право ухвалювати управлінські рішення і несуть відповідальність за ефективність здійснюваного процесу управління банком. У банку суб'єктами управління є члени Ради банку; члени Правління банку; особи, що посідають керівні посади; менеджери, які безпосередньо здійснюють процес управління.

Банківський менеджмент має певну специфіку, обумовлену характером і особливостями здійснення банківських операцій:

1. Банки як підприємства особливого роду в економіці здійснюють різноманітні фінансові операції, пов'язані з рухом грошових потоків у економіці, а також є провідниками монетарної політики держави. Це накладає певні обмеження на банківську діяльність.

2. Банківська діяльність – це особливий вид підприємницької діяльності, пов'язаний з підвищеним ризиком. Це обумовлено тим, що банки розпоряджаються суспільним капіталом і повинні нести відповідальність перед власниками за забезпечення збереження грошових коштів.

Отже, ефективна робота банку в сучасних умовах неможлива без розробки стратегії його діяльності, застосування найбільш раціональних систем управління в умовах підвищеного ризику і обмеження його діяльності з урахуванням специфіки фінансового ринку та законодавства, що постійно змінюється.

Основні цілі банківського менеджменту:

1. Головна мета (як і будь-якого іншого комерційного підприємства) - отримання прибутку від здійснення банківських операцій і надання фінансових

послуг для підтримки життєдіяльності банку і збереження коштів кредиторів і вкладників.

Таким чином, прибутковість є головним показником ефективності роботи будь-якого банку.

2. Забезпечення достатнього рівня надійності банківської установи. Рівень надійності визначається розміром сукупного ризику, якому піддається конкретний банк. Тому пошук реальних шляхів мінімізації ризиків є важливою метою банківського менеджменту.

Отже, основними критеріями оцінки рівня банківського менеджменту є економічні категорії - прибуток і ризик (збільшення прибутковості і зниження ризику є двома основними категоріями банківського менеджменту).

Перелік завдань, які стоять перед банківським менеджментом, набагато ширше, ніж його основні цілі – максимізація прибутку і мінімізація ризиків.

Завдання банківського менеджменту:

- максимальне задоволення потреб клієнтів у структурі та якості пропонованих банком операцій і послуг (розширення асортименту банківських послуг);

- забезпечення конкурентоспроможності банку в ринковому середовищі (припускає зниження вартості банківських послуг при одночасному підвищенні їх якості);

- забезпечення умов для нарощування власного капіталу банку;

- наявність адекватних систем контролю за рівнем банківських ризиків;

- створення ефективної організаційної структури банку;

- організація роботи систем контролю, аудиту, безпеки, інформаційних і інших систем, які забезпечують життєдіяльність банку;

- створення умов для набору кваліфікованих кадрів і повної реалізації їх потенційних можливостей;

- створення систем підготовки, перепідготовки і розстановки кадрів;

- забезпечення умов для здійснення послідовного і ефективного управління банком;

- створення соціальних умов для роботи персоналу банку.

Банківський менеджмент базується на певних принципах і направлений на виконання конкретних функцій з метою досягнення поставленої мети.

Основні принципи банківського менеджменту, які є загальними для всіх сфер діяльності:

- спрямованість дій суб'єкта управління на досягнення конкретної мети;
- єдність мети, результату і способів їх досягнення;
- комплексність процесу управління, який включає планування, аналіз, регулювання і контроль;

- єдність стратегічного (перспективного) і тактичного (поточного) планування для забезпечення безперервності відповідного процесу;

- контроль за ухваленими управлінськими рішеннями як найважливіший чинник їх реалізації;

- матеріальне і моральне стимулювання творчої активності, успіхів і досягнень всього колективу і кожного його члена окремо;

- гнучкість організаційної структури управління, яка дає можливість вирішувати функціональні та управлінські задачі.

1.2. Основні функції банківського менеджменту. Структура банківського менеджменту

Зміст банківського менеджменту складають такі основні функції:

- функція планування: тактичне, стратегічне, фінансове бюджетування;
- функція аналізу (інформаційних потоків або банківської діяльності);
- функція регулювання (процесу виконання управлінських рішень);

- функція контролю (за реалізацією управлінських рішень).

Планування можна розглядати як центральну ланку всього процесу управління банком і головну функцію банківського менеджменту. Планування є багаторівневим процесом, що охоплює всі підрозділи банку і визначає локальні і загальні перспективи розвитку банку.

На практиці виділяють три основні види планування, які відрізняються між собою постановкою завдань, рівнем деталізації і методами реалізації:

- стратегічне планування;
- тактичне планування;
- фінансове планування і розробка бюджетів.

Стратегічне планування визначає основні цілі та стратегії діяльності банку в умовах конкретного ринку. Це процес розробки загальної концепції, яка є основою для ухвалення управлінських рішень за допустимим рівнем ризику, методів ведення конкурентної боротьби, перспектив розширення діяльності, бажаного рівня прибутковості.

Стратегічні плани направлені на довгострокову перспективу і базуються на аналізі існуючих тенденцій розвитку економіки, фінансових ринків, а також містять елементи прогнозування і опис основних принципів ухвалення рішень.

У стратегічних планах відсутня деталізація положень і точні дати виконання. Такий план розробляється на вищому рівні керівництва банком, основні положення є обов'язковими при формулюванні планових завдань на рівні структурних підрозділів.

Тактичне планування орієнтоване на виконання певного завдання, яке поставлене перед банком і сформульоване в стратегічному плані.

У тактичному плані формулюються способи досягнення мети і рішення конкретних задач у кожній функціональній сфері банківської діяльності.

Тактичне планування реалізується у формі конкретного плану дій, в якому перераховані основні заходи, дати завершення певних етапів роботи, конкретні

виконавці і рівень їх відповідальності, а також фінансові результати, які заплановано одержати.

Упровадження нових програм і проектів, розробка нового виду послуг або фінансових інструментів, розширення мережі філіалів, вихід на нові ринки – всі ці завдання вимагають розробки детального тактичного плану, який визначає послідовність дій, конкретні терміни і виконавців.

Тактичний план має переважно короткостроковий характер, як правило, в межах року.

Тактичний план може використовуватися як на рівні окремих підрозділів, так і на рівні банківської установи, залежно від характеру поставлених завдань.

Фінансове планування і створення бюджетів включає розрахунок фінансових результатів діяльності на плановий період, а також необхідних для цього фінансових, матеріальних і людських ресурсів.

У процесі фінансового планування встановлюються планові значення показників балансу і звіту про прибутки і збитки. По завершенню планового періоду фактичні результати порівнюються з плановими, виявляються причини відхилень і резерви поліпшення діяльності.

Створення бюджетів здійснюється як на рівні банку в цілому, так і на рівні окремих структурних підрозділів. Тому окремі плани повинні бути узгоджені. Процес угоди бюджетів може здійснюватися двома способами: зверху вниз і від низу до верху.

У першому варіанті менеджмент банку формулює завдання і визначає планові значення фінансових показників, які доводяться до підрозділів. Керівники підрозділів, у свою чергу, розробляють конкретні методи досягнення планових показників, які надаються на розгляд менеджменту банку і узгоджуються.

У другому варіанті кожен підрозділ самостійно розробляє фінансовий план, виходячи з власних можливостей і потреб, надає перелік необхідних для

виконання ресурсів. Такі бюджети подаються підрозділами для перегляду і обговорення на рівні керівництва банку. Залишковий варіант плану визначається в ході обговорення між менеджментом банку і лінійними керівниками підрозділів.

1. Аналіз направлений на оцінку діяльності банку в цілому і за окремими напрямками на основі порівняння фактично досягнутих результатів з прогностичними, з результатами минулих періодів і з результатами діяльності кращих банків.

Головними напрямками зведеної аналітичної роботи банку є:

1. *Оцінка динаміки об'ємних показників діяльності банку:* активів, депозитів, власного капіталу, кредитів, прибутку.

Указана оцінка проводиться в зіставленні з аналогічними показниками інших банків, що дозволяє визначити місце (рейтинг) даного банку в системі банків країни.

Результати такої аналітичної роботи використовуються для вироблення стратегії розвитку конкретного банку.

2. *Оцінка ресурсної бази:* обсягу, структури і основних тенденцій розвитку її складових частин (власного капіталу, депозитів, міжбанківських кредитів).

Аналіз здійснюється на основі класифікації окремих статей ресурсів банку, розрахунку структурних показників, порівняння їх у динаміці та з іншими банками.

Указаний аналіз використовується для розробки депозитної політики банку.

3. *Оцінка стану активів банку:* обсягу, структури, основних тенденцій розвитку складових частин активів банку (кредитів, інвестицій, депозитів).

Аналіз здійснюється на основі класифікації активів банку, розрахунку структурних показників, порівняння їх у динаміці та з іншими банками.

Результати аналізу є основою для розробки кредитної та інвестиційної політики банку.

4. *Оцінка ліквідності банку* проводиться на основі розрахунку фінансових коефіцієнтів, порівняння їх з критеріальними рівнями, в динаміці, виявлення чинників, що впливають на зміну рівня показників.

Матеріали аналізу дозволяють визначити стратегію і тактику банку в області управління ліквідністю.

5. *Оцінка прибутковості банку* здійснюється на основі аналізу даних балансу і звіту про прибутки і збитки.

У процесі аналізу розраховується система кількісних і якісних показників, що характеризують прибутковість і прибутковість банку, ефективність використання активів, структуру доходів і витрат банку.

Даний аналіз є основою для розробки механізму управління прибутковістю банку.

Разом з основними напрямками зведеної аналітичної роботи банки здійснюють розробки *за окремими напрямками*:

- аналіз достатності власного капіталу;
- аналіз депозитної бази банку;
- аналіз кредитного портфеля банку;
- аналіз кредитоспроможності клієнтів;
- аналіз портфеля цінних паперів;
- аналіз процентної маржі та ін.

Матеріали аналізу дозволяють виявити позитивні та негативні тенденції в розвитку банку, втрати, невикористані резерви, недоліки в плануванні і невдачі у прийнятті рішень.

Матеріали аналітичних розробок використовуються для вироблення політики у області управління банківськими ризиками стосовно сфер діяльності банку.

2. Регулювання представляє процес оперативного управління, тобто ухвалення поточних управлінських рішень.

Регулювання в системі банківського менеджменту має певні особливості, обумовлені наявністю державного нагляду за діяльністю банків.

Державне регулювання передбачає ряд принципових вимог до ліцензування банків, обмеження сфер їх діяльності, достатності капіталу, ліквідності, формування обов'язкових резервів і та ін.

У зв'язку з цим система *внутрішньобанківського регулювання* (саморегулювання) включає:

1. Дотримання вимог і нормативів, встановлених органами державного нагляду.

2. Самостійні напрями:

- удосконалення організаційної структури банку, наприклад, утворення нових підрозділів, що забезпечують подальший розвиток банку (аналітичних служб, відділу планування і маркетингу та ін.);

- розробка нових і вдосконалення діючих інструктивних і методичних матеріалів, процедур ухвалення рішень, що дозволяють підвищувати якість управління банківською діяльністю;

- коригування цілей, пріоритетів і методів здійснення банківської політики, виходячи з ситуації, що реально складається;

- вживання конкретних заходів щодо обмеження обсягів ризиків з окремих напрямків діяльності банку або зі створення додаткової системи гарантій для захисту від ризиків;

- визначення заходів щодо вдосконалення кадрової політики, системи навчання персоналу, організації внутрішньобанківського контролю.

3. Контроль. Функція контролю полягає в перевірці виконання ухвалених управлінських рішень і забезпечує можливість безперервного здійснення процесу управління банком.

Необхідною умовою ефективності контрольної функції є доцільне об'єднання різних видів контролю.

Контроль у банківській діяльності здійснюється за двоюкою формою: зовнішньої і внутрішньої.

Зовнішній контроль здійснюється органами державного нагляду (НБУ) відповідно до чинних законодавчих і нормативних актів; зовнішнім позавідомчим аудитом з боку недержавних організацій.

Внутрішній контроль здійснюється службами банку. Його функції виконують менеджери відповідно до їх повноважень, а також органи внутрішнього аудиту.

Головним призначенням внутрішньобанківського контролю є створення оперативної системи виявлення негативних тенденцій і недоліків у діяльності банку для вживання заходів щодо їх усунення.

Внутрішньобанківський контроль взаємозв'язаний із зовнішнім контролем і полягає в перевірці дотримання законодавчих і нормативних актів НБУ, внутрішньобанківських інструкцій і правил, розпоряджень зовнішніх контролюючих органів.

Банківський менеджмент за напрямом діяльності ділиться на два блоки:

- фінансовий;
- організаційний (управління персоналом).

Фінансовий менеджмент – це система управління відносинами, пов'язаними з формуванням, рухом і використанням (розміщенням) грошових ресурсів відповідно до цілей і завдань конкретного банку. Тобто це система управління фінансовими операціями банку і грошовими коштами банківської клієнтури.

Фінансовий менеджмент банку включає такі напрями:

- управління власним капіталом;
- управління зобов'язаннями банку;
- управління активами;
- управління банківськими ризиками (кредитовим, валютним, процентним та ін.);
- управління ліквідністю і резервами;
- управління прибутковістю банку та ін.

Організаційний менеджмент – це система організації і управління банківським персоналом, створення організаційних структур і систем забезпечення діяльності банку.

Організаційний менеджмент банку включає такі напрями:

- організація систем контролю (припускає впровадження систем внутрішньобанківського контролю, системи аналізу якості активів, контролю за рівнем загального ризику, а також систем контролю за діяльністю персоналу банку);
- організація систем безпеки банку (припускає створення надійного захисту інформації, юридичного захисту і ін.);
- управління кадровим потенціалом (припускає адміністрування системи організації і оплати праці, організацію системи підготовки персоналу, підбору і розстановки кадрів);
- управління інформаційними технологіями (припускає підбір програмного і технічного забезпечення, яке відповідає потребам і можливостям банку і його клієнтів).

Контрольні запитання

1. Розкрийте сутність банківського менеджменту.
2. Охарактеризуйте функції банківського менеджменту.
3. Назвіть основні особливості банківського менеджменту.
4. Що є суб'єктом та об'єктом банківського менеджменту?
5. Що є основною метою банківського менеджменту?
6. Назвіть основні принципи банківського менеджменту.
7. Охарактеризуйте завдання банківського менеджменту.
8. На які блоки ділиться банківський менеджмент?
9. Охарактеризуйте основні напрямки фінансового менеджменту в банках.
10. Що є стратегічною метою фінансового менеджменту?
11. Охарактеризуйте основні напрямки організаційного менеджменту в банках.
12. Назвіть інструменти управління фінансами банку.
13. Охарактеризуйте сутність і значення фінансового планування в банку.
14. Що є базою для фінансового планування в банку?
15. Розкрийте механізм фінансового планування на основі бюджетів.
16. Охарактеризуйте технологію планування показників бюджету банку.
17. У чому полягають функції фінансового регулювання як інструменту фінансового управління?
18. Визначте сутність та значення фінансового аналізу в банку.
19. Які форми фінансового аналізу виділяються?
20. Назвіть головні напрямки фінансового аналізу в банку.
21. Розкрийте сутність і функції фінансового контролю в банку.
22. Назвіть види фінансового контролю в банку.

Тестові завдання

1. Менеджмент – це:

- а) раціональне використання грошових, матеріальних, трудових ресурсів;
- б) система влади й організації;
- в) самостійний вид професійної діяльності;
- г) чинники виробництва.

2. Предметом фінансового менеджменту в банку є:

- а) формування капіталу;
- б) комплекс функціональних підрозділів;
- в) фінанси банку;
- г) персонал банку.

3. Як науковий напрям фінансовий менеджмент включає:

- а) діяльність, сферою якої є фінансові ринки;
- б) теоретичні питання щодо управління фінансами й організації фінансової діяльності;
- в) комплекс структурних підрозділів, на які покладені функції управління фінансами.

4. Головною метою банківського менеджменту є:

- а) дотримання певних принципів;
- б) задоволення потреб ринку в банківських послугах;
- в) досягнення високих кінцевих результатів за відносного зниження витрат;
- г) формування раціональної організаційної структури банку.

5. При процесному підході менеджмент розглядається як :

- а) управління сукупністю окремих підсистем – людей, структури, технології, фінансів;
- б) чотири взаємопов'язані функції – планування, аналіз, регулювання, контроль;

в) банківська політика і стратегічне планування.

6. Механізм банківського менеджменту складається з таких ланок:

а) внутрішньобанківське управління, управління операціями, управління персоналом;

б) управління науково-дослідною роботою, управління організаційною структурою;

в) розробка і проведення кадрової політики, управління персоналом і взаємовідносинами у колективі.

7. Підсистема менеджменту, яка передбачає цілеспрямований вплив на банківські операції шляхом використання таких інструментів, як аналіз, планування, регулювання і контроль, -це:

а) фінансовий менеджмент у банку;

б) банківський контролінг;

в) бюджетування.

8. Процес визначення цілей на майбутнє та розробка шляхів їх досягнення - це:

а) бюджетування;

б) планування;

в) оперативне планування;

г) регулювання.

9. Результатом процесу планування є :

а) точний і чіткий опис шляхів вирішення поставлених завдань;

б) визначення проблемних зон, як реальних, так і потенційних;

в) створення плану як документа;

г) повна характеристика банківської установи.

10. Спостереження за ходом реалізації фінансових завдань, установлених планових фінансових показників та нормативів передбачає:

а) фінансовий аналіз;

- б) фінансовий контроль;
- в) фінансове регулювання;
- г) фінансове планування.

11. Вплив на об'єкт управління для усунення відхилень від планів, установлених норм та нормативів - це:

- а) фінансове планування;
- б) фінансове регулювання;
- в) фінансовий аналіз;
- г) фінансовий контроль.

12. Визначення значень внутрішніх показників та нормативів, що регулюють ступінь ризику банківських операцій, передбачає:

- а) фінансовий аналіз;
- б) фінансовий контроль;
- в) фінансове регулювання;
- г) фінансове планування.

13. Вироблення концепції розвитку банку здійснюється в процесі:

- а) оперативного планування;
- б) стратегічного планування;
- в) тактичного планування;
- г) фінансового планування.

14. Оперативний, поточний і плановий контроль процесу виконання бізнес-плану банку здійснюється за допомогою:

- а) алгоритму обліку відхилень;
- б) стратегічного внутрішнього аналізу;
- в) моніторингу.

15. Виокремлюють такі види планування:

- а) стратегічне, перспективне, бюджетне;
- б) тактичне, стратегічне, фінансове;

в) тактичне, поточне та розробка бюджетів.

16. Тактичне планування – це:

а) виконання певного завдання, що постає перед банком і сформульовано у стратегічному плані;

б) розрахунок фінансових результатів діяльності на плановий період;

в) визначення напрямків маркетингової діяльності.

17. Який метод бюджетування забезпечує досягнення стратегічних цілей банку:

а) бюджетування “зверху вниз”;

б) бюджетування “знизу вверху”;

в) комбіноване бюджетування;

г) метод бюджетування не впливає на забезпечення досягнення стратегічних цілей банку.

18. Поточне фінансове планування передбачає:

а) розробку фінансової політики за всіма основними напрямками діяльності банку;

б) розробку бюджетів та платіжних календарів;

в) розробку плану доходів і витрат та балансового плану.

19. Аналіз, що здійснюється з метою вивчення всіх аспектів фінансової діяльності та всіх характеристик фінансового стану банку, - це:

а) внутрішній фінансовий аналіз;

б) повний фінансовий аналіз;

в) поточний фінансовий аналіз.

20. Результати попереднього аналізу використовуються:

а) у процесі фінансового регулювання;

б) у процесі фінансового контролю;

в) у процесі фінансового планування.

21. Результати поточного аналізу використовуються:

- а) у процесі фінансового планування;
- б) у процесі прийняття рішень при виконанні регулятивних функцій;
- в) при виконанні контрольних функцій;
- г) у процесі прийняття рішень щодо майбутнього розвитку банку.

22. Результати перспективного аналізу використовуються:

- а) у процесі фінансового планування;
- б) у процесі прийняття рішень при виконанні регулятивних функцій;
- в) при виконанні контрольних функцій;
- г) у процесі прийняття рішень щодо майбутнього розвитку банку.

РОЗДІЛ 2. УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ БАНКУ

2.1. Власний капітал банку, його склад, функції. Методи оцінки величини капіталу

Власний капітал – це кошти, що належать безпосередньо засновникам або акціонерам банку.

Не дивлячись на невелику питому вагу в структурі банківських ресурсів, власний капітал виконує декілька важливих функцій:

1. *Захисна функція* - означає можливість виконання зобов'язань банку перед його вкладниками і кредиторами, а також збереження платоспроможності банку за рахунок створення резерву активних операцій (оскільки збитки від кредитних, інвестиційних, валютних операцій списуються за рахунок резервів, які входять до складу капіталу).

2. *Оперативна функція* - означає використання власних коштів як джерела забезпечення оперативної (фінансової основи) діяльності банку.

3. *Регулююча функція* – полягає в здійсненні оцінки і контролю за діяльністю банку за допомогою економічних нормативів, які, в основному, виходять з розміру власного капіталу.

Кожен вид банківських пасивів (капітал, депозитні та недепозитні джерела) має свої особливості, які визначаються правами власності та різноманітністю джерел їх формування, і, отже, вимагають застосування відповідних методів управління.

У процесі управління капіталом банку важливе значення має метод оцінювання величини капіталу.

У банківській практиці є декілька методів оцінювання розмірів капіталу.

1. *Метод балансової вартості (метод «загальноприйнятих принципів бухгалтерії»)* визначає величину балансового капіталу.

Метод полягає в тому, що всі активи і зобов'язання банку оцінюються в балансі за тією вартістю, яку вони мали у момент придбання або випуску.

У даному випадку капітал розраховується за формулою (1), виходячи з балансової вартості активів і зобов'язань.

$$\begin{array}{l} \text{балансова} \\ \text{вартість капіталу} \end{array} = \begin{array}{l} \text{балансова вартість} \\ \text{активів банку} \end{array} - \begin{array}{l} \text{балансова вартість} \\ \text{зобов'язань банку} \end{array}$$

Такий метод оцінювання капіталу може бути застосований у тому випадку, коли балансова і ринкова вартості активів і зобов'язань не значно відрізняються між собою. Але з часом, у міру того, як змінюються процентні ставки, а зобов'язання по окремих кредитах і цінних паперах не виконуються, дійсна вартість активів і зобов'язань може значно відрізнятись від первинної балансової вартості, що призводить до неадекватної оцінки банківського капіталу. У періоди, коли кредити і цінні папери змінюють свою вартість (знецінюються), метод оцінювання капіталу за балансовою вартістю не дає надійних результатів для визначення ступеня захисту вкладників від ризику і є поганим індикатором достатності капіталу для захисту від поточного ризику.

II. *Метод ринкової вартості* визначає величину ринкового капіталу.

Метод полягає в тому, що активи і зобов'язання банку оцінюються за ринковою вартістю, виходячи з якої розраховується і капітал банку за формулою (1).

$$\begin{array}{l} \text{ринкова вартість} \\ \text{капіталу банку} \end{array} = \begin{array}{l} \text{ринкова вартість} \\ \text{активів банку} \end{array} - \begin{array}{l} \text{ринкова вартість} \\ \text{зобов'язань банку} \end{array}$$

Крім того, банк може приблизно оцінити ринкову вартість капіталу за формулою, виходячи з поточної курсової вартості акцій банку і їх кількості на ринку.

$$\text{ринкова вартість} = \frac{\text{поточна курсова вартість випущених акцій}}{\text{курс}} \times \text{кількість випущених акцій}$$

Метод оцінки капіталу за ринковою вартістю:

- відображає реальний стан банку і ступінь захищеності банку від ризику банкрутства;
 - відображає реальний ступінь захисту вкладників (оскільки вкладники мають можливість оцінки достатності коштів банку для повернення грошей);
 - є найбільш динамічною оцінкою, оскільки враховує ринкову вартість активів і зобов'язань банку, а отже і капіталу, які можуть змінюватися щодня.
- Це правильно для крупних банків, активи яких широко обертаються на ринку. Ринкова вартість дрібних банків важче піддається вимірюванню, оскільки торгівля їх активами ведеться недостатньо широко для встановлення дійсної ринкової ціни.

Проте банки в більшості не зацікавлені в такому підході до визначення розміру капіталу, оскільки інші методи розрахунку дають кращий результат і сприяють зміцненню положення на ринку.

Крім того, не завжди можна оцінити активи і зобов'язання за ринковою вартістю, особливо в умовах недостатнього розвитку фінансового ринку.

Отже, метод оцінювання капіталу за ринковою вартістю, в основному, використовується менеджментом банку для внутрішніх потреб і контролю.

III. *Метод «регульованих бухгалтерських процедур» (метод «регульованих принципів бухгалтерії»)* визначає величину регулятивного капіталу.

Суть методу полягає в обчисленні розміру капіталу за правилами, які встановлюють регулюючі інстанції.

У даному випадку капітал розраховується як сума основного (1 рівня), додаткового (2 рівні) за вирахуванням відрахувань.

Метод має такі недоліки:

1. Метод допускає розгляд деяких видів боргових зобов'язань банку (субординований борг, резерви на покриття збитків) як складових капіталу банку. Це може призвести до спотворення результатів аналізу діяльності банку, створити враження про його благополучну діяльність.

2. Постійні зміни і вдосконалення цього способу розрахунку власного капіталу ускладнює порівнянність при здійсненні аналізу за фінансовим станом банку. При змінненні правил розрахунку власного капіталу слід забезпечити порівнянність його величини через перерахунок даних минулих звітних періодів за новими правилами.

3. Розробляючи порядок розрахунку власного капіталу банку, НБУ виходить з цілей органу, що здійснює нагляд і контроль за банківською діяльністю. Відповідно, такий підхід є спробою зробити банки надійними для сторонніх спостерігачів.

2.2. Способи визначення достатності банківського капіталу

Центральне місце в системі показників діяльності комерційного банку належить показнику достатності власного капіталу. Показник достатності капіталу був висунутий на перший план у країнах з ринковою економікою в кінці 70-х років.

Достатність капіталу – це здатність банку захищати кредиторів і вкладників від непередбачених збитків, які може понести банк у процесі своєї діяльності залежно від розміру різноманітних ризиків.

У банківській практиці існують різні способи визначення достатності капіталу.

I. Метод порівняльного аналізу показників (використовувався до 1981 р.)

Відповідно до даного методу для оцінювання адекватності капіталу використовується нижче наведені показники (показники з тієї або іншої сторони характеризують функціональне призначення капіталу) :

- співвідношення сукупного капіталу з сукупними активами банку (не менше 9% або 5%);
- співвідношення сукупного капіталу з сукупними депозитними зобов'язаннями;
- співвідношення сукупного капіталу з сукупними ризикованими активами, розрахованими як сума всіх активів, окрім готівки і державних цінних папір.

Нормативи або граничні значення не встановлюються. Проте, значення показників постійно контролюються і аналізуються регулюючими органами. В процесі нагляду використовуються прийоми:

а) порівняльного аналізу – це порівняння показників величини капіталу банку з тими ж показниками обраного банку (або з середньогалузевими) в даний момент часу;

б) динамічного аналізу – це виявлення змін (тенденцій) у показниках величини капіталу в часі (впродовж певного часу) для визначення того, підвищується або знижується адекватність капіталу.

Недоліками методу порівняльного аналізу показників адекватності капіталу є:

- суб'єктивний характер оцінок і висновків;
- відсутність загальноприйнятих і обґрунтованих значень наведених вище коефіцієнтів (стандартів достатності капіталу);
- значна трудомісткість визначення показників.

Цей метод визначення достатності капіталу використовувався в практиці банківського нагляду США до 80-х років і виявився неефективним

способом впливу на капітал. Проблема, що виникає при порівнянні показників величини капіталу банку з показниками деякого вибраного банку, полягає в тому, що якщо показники останнього погіршуються, то результатом є неадекватність капіталу в цілій галузі. Це послаблює здатність інвесторів контролювати ступінь ризику, який бере на себе банк.

II. Метод лівериджа («важеля»)

Суть методу в тому, що відповідно до зростання активів банку необхідно забезпечувати пропорційне зростання капіталу банку.

Цей метод полягає у встановленні показника співвідношення власних і залучених коштів банку. Коефіцієнт показує, скільки власних коштів необхідно для забезпечення надійного збереження коштів вкладників і кредиторів та у скільки разів залучені кошти банку не можуть перевищувати власний капітал.

НБУ до 1998 р. використовував цей метод для розрахунку показника достатності капіталу банку.

$$\text{Норматив діяльності} = \frac{\text{Власні кошти}}{\text{Залучені кошти}} \quad [\text{не менше } 5\%]$$

Залучені кошти банку не можуть перевищувати капітал більш ніж у 20 разів.

У США в 1983 р. нормативні співвідношення власного капіталу і залучених коштів склали 3 %.

Коефіцієнти важеля відображають співвідношення залучених коштів і власного капіталу на певну дату.

Метод лівериджа має такі недоліки:

- не проводиться диференціація між різними видами капіталу, які мають різну якість;
- не враховується рівень ризикованості активних операцій, у які вкладуються банківські ресурси;

- не враховуються забалансові зобов'язання і пов'язаний з ними ризик, які у будь-який момент можуть перетворитися на балансові операції і збільшити ризик.

У сучасній банківській практиці цей метод визначення достатності капіталу може використовуватися як допоміжний, додатковий паралельно з іншими методами (дотепер використовується як інструмент дистанційного нагляду).

III. Метод експертних оцінок

Метод передбачає вивчення діяльності кожного банку в контексті конкретних ринкових умов і врахування взаємозв'язку зовнішніх і внутрішніх показників.

Метод експертних оцінок адекватності капіталу банку використовує такі характеристики:

- 1) якість управління банком;
- 2) рівень ліквідності активів;
- 3) рівень і динаміка прибутковості;
- 4) ризикованість активних операцій;
- 5) динаміка депозитної бази;
- 6) структура балансу;
- 7) регіональні особливості ринку, на якому працює банк.

Якщо стан фінансового ринку характеризується підвищеною ризикованістю або виявлена слабкість внутрішніх структур банку, то навіть ті банки, які задовольняють умові мінімального стандарту капіталу, можуть бути визнані такими, що мають недостатній капітал, і перед банком може бути поставлена вимога збільшення капіталу понад мінімального рівня.

Метод експертних оцінок з успіхом використовується для оцінювання адекватності капіталу окремих банків, але з урахуванням значних розмірів банківської системи і різноманітності ринків використання його є проблематичним.

IV. Метод визначення капіталу за міжнародними стандартами – Базельська угода про конвергенцію капіталу

З метою забезпечення стабільності міжнародної фінансової системи і зменшення відмінностей у системі регулювання банківської діяльності в різних країнах у 1987 році Базельським комітетом з нагляду банківської діяльності була прийнята угода про єдині стандарти достатності капіталу, яка одержала назву «Базельська угода про конвергенцію капіталу».

Базельський комітет складається з представників центральних банків і регулюючих органів 12 провідних індустріальних країн світу: Бельгії, Канади, Франції, Італії, Німеччини, Японії, Нідерландів, Швеції, Швейцарії, Люксембурга, Великобританії і США. Базельська угода була прийнята в липні 1988 року і для впровадження нових методів достатності передбачався перехідний період 1988-1992 рр.

У січні 1996 р. Базельський комітет вніс поправки до угоди про вимоги до рівня капіталу для обліку, окрім кредитного ризику, ринкового ризику.

У червні 1999 р. була прийнята II Базельська угода, де зафіксовані:

1. *обов'язкові вимоги до капіталу;*
2. *два додаткові елементи :*
 - вдосконалений процес наглядової перевірки;
 - ефективне використання ринкової дисципліни.

Основні стандарти угоди єдині для всіх банківських установ, які знаходяться під юрисдикцією перерахованих країн, а регулюючі органи

мають право самостійно встановлювати коефіцієнти ризику і визначати деякі складові частини капіталу.

Базельська угода базується на визначенні структури капіталу і розрахунку ризику активів і забалансових зобов'язань.

Відповідно до Базельської угоди банківський капітал поділяється на види:

- капітал I рівня (основний, базовий капітал);
- капітал II рівня (додатковий капітал);
- капітал III рівня.

Капітал I рівня включає :

1. Повністю сплачені звичайні акції банку.
2. Привілейовані некумулятивні акції (безстрокові), що не підлягають викупу. (Кумулятивна акція – акція, що дає право на отримання як поточного, так і не виплаченого раніше дивіденду. Некумулятивні привілейовані акції - акції, які дають право тільки на отримання поточного дивіденду).

1. а) Розкриті резерви (тобто опубліковані, законодавчі) та інші види резервів, створені за рахунок капіталізації частини нерозподіленого прибутку банку.

- б) Резерви, утворені за рахунок доходів від продажу власних нерозподілених акцій банку понад їх номінальної вартості або інші подібні доходи (емісійні доходи).

2. Публікований нерозподілений залишок прибутку минулих років, що залишився у розпорядженні банку.

3. Звичайні акції дочірніх консолідованих компаній банку, сплачені третіми особами.

Склад капіталу 1-го рівня є загальним для всіх банківських систем і завжди повністю представлений в публікованій звітності. Цей капітал грає найважливішу роль з погляду розміру прибутку, здатності банку

витримувати ризик і бути конкурентоздатним. Його розглядають як резервний запас вищої якості.

Норми регулювання звичайно обмежують розмір вкладень у первинний капітал у натуральній формі (наприклад, основними засобами) і виражають цю межу у вигляді процентного відношення до загальної величини капіталу 1-го рівня. Оскільки вартість вкладень у натуральній формі схильна до змін, норми регулювання, як правило, вимагають проведення достовірної незалежної оцінки до включення відповідних сум у капітал банку.

З капіталу 1 -го рівня **вилучаються:**

враховані у складі капіталу банку нематеріальні активи, що не мають реальної оцінки;

неопубліковані збитки поточного року.

Капітал II рівня включає інструменти, що мають характеристики і капіталу і зобов'язань, складається з таких елементів:

1. Резерви переоцінки активів можуть бути включені в капітал за умови їх обґрунтованої оцінки і повному обліку вірогідності коливань цін і примусового продажу. Резерви переоцінки виникають двома шляхами:

- у результаті переоцінки основних засобів (як правило, власних приміщень);

- у результаті тривалого володіння звичайними акціями, врахованими в балансі за первинною вартістю придбання. Відносно таких резервів з метою обліку потенційних коливань звичайно застосовується 55%-а знижка до різниці між первинною балансовою і ринковою вартістю.

2. Резерви для відшкодування майбутніх непередбачених (можливих) втрат по позиках. Величина цих резервів, що включається в суму капіталу, не повинна перевищувати 1,25 % (у виняткових випадках 2%) суми активів, до яких вони відносяться.

0. Гібридні (боргові/капітальні) інструменти можуть враховуватися як частина капіталу, якщо вони:

- не мають забезпечення;

- є субординованими і повністю сплачені;
- не підлягають викупу без попередньої згоди органу нагляду;
- є частиною втрат, що не спричиняють за собою припинення ринкових операцій банку;

- повинні давати можливість відкладати зобов'язання по обслуговуванню у випадку, якщо прибуток банку не дозволяє здійснювати платежі.

До гібридних капітальних інструментів відносяться *кумулятивні привілейовані акції, що підлягають викупу* (кумулятивні преференційні акції, які можуть бути викуплені на базі опціону емітента).

0. Субординований терміновий борг включає:

- субординовані зобов'язання, конвертовані в звичайні акції на базі опціону емітента;
- звичайні незабезпечені субординовані боргові зобов'язання з мінімальним первинним фіксованим терміном не менше 5 років.

Протягом останніх п'яти років перед настанням терміну погашення і перед включенням у капітал 2-го рівня субординовані зобов'язання повинні дисконтуватися у розмірі 20% у рік.

Загальна сума субординованого термінового боргу, що включається в капітал 2-го рівня, не може перевищувати 50% первинного капіталу банку.

Субординований борг – терміновий (не менше 5 років) борг банку. При ліквідації банку погашення зобов'язань банку по субординованому боргу проводиться після виплати внесків і відсотків по внесках, погашення заборгованості перед працівниками банку по заробітній платні, погашення облігацій, що гарантуються, і депозитних коштів. Слідом за субординованим боргом погашаються привілейовані акції і потім прості акції.

Капітал I і II рівня пов'язаний з показниками кредитного ризику по балансових і позабалансових операціях і похідних інструментах (тобто фактично призначений тільки для покриття кредитного ризику).

Капітал III рівня.

Складається з *короткострокового субординованого боргу* і призначений тільки для покриття ринкових ризиків, в т.ч. пов'язаних з валютними і товарними операціями.

Капітал третього рівня розглядається як *такий, що враховується* тільки в тому випадку, якщо його можна використовувати для покриття ринкового ризику відповідно до встановлених умов. Якщо банк має в своєму розпорядженні такий капітал у встановлених межах і не використовує його в даний момент для підтримки ринкового ризику, то він може показати цю величину в звітності як невикористану, але як прийнятний капітал третього рівня.

Згідно зі встановленими вимогами (обмеженнями) для капіталу 3-го рівня необхідно, щоб:

- він був субординований і повністю сплачений;
- мав первинний термін погашення не менше 2 років;
- не був погашений до початку встановленої дати погашення, за винятком випадків, передбачених органами нагляду;
- дотримувался принцип «блокування» капіталу, який передбачає, що ні процентні платежі, ні основна сума боргу не можуть бути виплачені (навіть у кінці терміну), якщо такий платіж призведе до порушення мінімальних вимог до капіталу.

Величина капіталу третього рівня повинна бути обмежена 250% капіталу першого рівня, який необхідний для підтримки ринкового ризику. Це означає, що, як мінімум 28,5% ринкового ризику повинне підтримуватися капіталом першого рівня.

Елементи капіталу другого рівня можуть бути замінені на капітал третього рівня в межах того ж ліміту – 250%, але тільки в тому випадку, якщо не порушуються ліміти, встановлені Угодою 1988 р. З цього виходить, що капітал другого рівня не повинен перевищувати капітал

першого рівня, а субординований борг не повинен бути більше 50% капіталу першого рівня.

Відрахування з величини капіталу :

- інвестиції в дочірні неконсолідовані компанії;
- кредити інвестиційного характеру (субординовані позики та ін.) позичальникам, пов'язаним з банком;
- прямі та непрямі інвестиції в капітал фінансово-кредитних установ.

Відрахування віднімаються окремо від основного та додаткового капіталів пропорційно в пропорції 50% на 50%.

Відповідно до Базельської угоди достатність капіталу банку оцінюється за допомогою таких показників:

➤ **Співвідношення між капіталом I, II і III рівнів.**

Встановлюється вимога, згідно з якою основний і додатковий капітал повинні знаходитися в співвідношенні 1:1, тобто додаткові елементи не повинні перевищувати основний капітал. Іншими словами, капітал 2 і 3 рівнів не повинен перевищувати капітал 1 рівня. Проте, дана вимога залишається в компетенції національних органів нагляду (зокрема, це виправдано в тих випадках, коли частка операцій з ринковим ризиком невисока).

➤ **Визначення міжнародних стандартів нормативу достатності капіталу.**

1. **Коефіцієнт Кука.** Розмір сукупного капіталу, що враховується, повинен бути не менше 8 % від суми активів, зважених за ступенем кредитного і ринкового ризику, тобто на кожні 100 одиниць потенційних збитків банк повинен мати не менше 8 одиниць власного капіталу.

У разі недостатності власного капіталу банк може довести його до мінімального нормативного значення шляхом збільшення розміру власності капіталу, зменшення розміру активів, зміни структури активів шляхом зменшення частини високоризикових активів.

Показник достатності капіталу на рівні 8% повинен розглядатися як мінімальний. Проте в умовах перехідної або нестійкої економіки бажано, щоб достатність зваженого за ризиком капіталу складала 15%.

Як чисельник нормативного показника використовується величина сукупного капіталу, що враховується. При визначенні сукупного капіталу, що враховується, спочатку встановлюються мінімальні вимоги до капіталу для банку по кредитному ризику, а потім – вимоги по ринковому ризику.

Сукупний капітал є сумою капіталу першого і другого рівнів відповідно до обмежень, встановлених Угодою 1988 р., а також капіталу третього рівня, призначеного для покриття ринкового ризику, відповідно до встановлених умов Угоди 1996 р.

Як знаменник нормативного показника використовується сума таких складових:

- зважених за ризиком активів, розрахованих для вимірювання кредитного ризику;

- показника, розрахованого множенням величини ринкового ризику на додатковий капітальний коефіцієнт k (його мінімальне значення складає 3,0; рекомендоване -12,5). Додатковий коефіцієнт визначається національними органами нагляду залежно від рівня системи управління ризиками в банку.

Активи, які підпадають під вимоги до капіталу по ринковому ризику, виключаються з вимог до зваженого з урахуванням кредитного ризику.

- зважених за ризиком активів, розрахованих для вимірювання операційного ризику.

Потім визначають нормативний показник по відношенню до суми трьох величин, використовуючи як чисельник капітал, що враховується.

2. Розмір капіталу першого рівня повинен бути не менше 4 % від суми активів, зважених з урахуванням ступеня ризику.

Окрім обов'язкових вимог до капіталу, пропозиції II Базельської угоди включають 2 нові елементи:

1. Наглядові перевірки.
2. Ринкову дисципліну.

1. Процес контролю, здійснюваний органами нагляду, розглядається як найважливіша складова частина системи забезпечення достатності капіталу.

Банки зобов'язані проводити внутрішні заходи щодо оцінки достатності капіталу, відповідно до їх профілю ризику, операцій і ділової стратегії. При цьому роль органів банківського нагляду полягає у:

- перевірці внутрішньої оцінки достатності капіталу;
- забезпеченні відповідності фінансового стану банку його загальному профілю ризику і стратегії;
- санкціонуванні наглядового втручання у випадку, якщо капітал не забезпечує достатнього буферного запасу проти ризику;
- виявленні ситуації, коли зниження рівня капіталу загрожує здібності банку до виживання в умовах кризи.

2. Ринкова дисципліна є третьою опорою для забезпечення достатності капіталу.

Ефективність ринкової дисципліни пов'язана з надійністю і своєчасністю інформації, що дає можливість учасникам ринку проводити обґрунтовані оцінки ризику і достатності капіталу для нейтралізації ризиків і потенційних втрат, що викликаються ними, тобто на перший план у рішенні задач достатності капіталу висувається проблема прозорості інформації.

Відповідно до Базельської угоди достатність капіталу банків в Україні регулюється НБУ за допомогою встановлення таких показників:

1. Мінімальний розмір регулятивного капіталу (Н1). Розмір мінімального регулятивного капіталу:

- на 1.01.2007 р. для діючих регіональних банків не може бути менше 5,0 млн. євро ; для міжрегіональних банків – не менше 8 млн. євро.

2. *Норматив адекватності регулятивного капіталу/ платоспроможності (H2)*

H2 відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. H2 встановлюється для запобігання надмірному перекиданню банком кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів на кредиторів / вкладників банку.

$$H2 = \frac{PK}{A_p} \times 100, \text{ де}$$

PK- регулятивний капітал банку;

A_p - сумарні активи банку і забалансові інструменти, зважені на відповідні коефіцієнти ризику і зменшені на суму створених відповідних резервів за активними операціями та на суму забезпечення кредиту (вкладень у боргові цінні папери) безумовним зобов'язанням або грошовим покриттям у вигляді застави майнових прав.

Активи банку діляться за ступенем ризику вкладень і можливості втрати частини вартості на 5 груп.

Нормативне значення показника не може бути нижче 10%.

Регулятивний капітал банку ділиться на такі складові:

1. *Основний капітал (капітал 1-го рівня) (OK)*, у який входять:

а) сплачений зареєстрований статутний капітал;

б) розкриті резерви, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку:

- дивіденди, які направлені на збільшення статутного капіталу;

- емісійні різниці;

- резервні фонди;

- загальні резерви, що створюються під невизначений ризик при проведенні банківських операцій;

- прибуток минулих років;

- прибуток минулих років, що очікує затвердження.

Ці складові частини включаються до капіталу 1-го рівня лише за умови, що вони відповідають таким критеріям:

- відрахування до резервів і фондів здійснено з прибутку після оподаткування або з прибутку до оподаткування, скоригованого на всі потенційні податкові зобов'язання;
- призначення резервів і фондів та рух коштів за цими резервами і фондами окремо розкрито в оприлюднених звітах банку;
- фонди мають бути в розпорядженні банку з метою необмеженого і негайного їх використання для покриття збитків;
- будь-яке покриття збитків за рахунок резервів і фондів проводиться лише через рахунок прибутків та збитків.

Основний капітал (ОК) коригується на (мінус):

- суму недосформованих резервів під можливі збитки по: кредитних операціях; операціях з цінними паперами; дебіторській заборгованості; прострочених понад 30 днів і сумнівних до отримання нарахованих доходах по активних операціях; по коштах, розміщених на коррахунках у банках, які визначені банкрутами або ліквідуються за рішенням уповноважених органів або зареєстровані в офшорних зонах;
- суму нематеріальних активів (за мінусом зносу) і капіталовкладень у нематеріальні активи;
- суму збитків минулих років і збитків минулих років, які чекають затвердження;
- суму збитків поточного року.

2. *Додатковий капітал (капітал 2-го рівня) (ДК)*, в який входять :

- резерви під стандартну заборгованість інших банків;
- резерви під стандартну заборгованість по кредитах, які надані клієнтам;
- результат переоцінки статутного капіталу з урахуванням індексу девальвації або ревальвації гривни;
- результат переоцінки основних засобів;

- прибуток поточного року;
- субординований борг - кошти (100 тис.грн.), залучені від юридичних осіб як резидентів, так і нерезидентів у національній та іноземній валюті на підставі угоди на термін не менше 5 років. При цьому сума таких коштів, включених у капітал, не може перевищувати 50% розміру основного капіталу з щорічним зменшенням на 20% від його первинної вартості впродовж 5 останніх років угоди.

При розрахунку загальної суми капіталу розмір додаткового капіталу не повинен перевищувати розміру основного капіталу.

3. Відрахування із загальної суми капіталу (В):

- акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж та інвестиції, що випущені банком;
- інвестиції в капітал (що не консолідуються) інших банків і фінансових установ у розмірі 10 і більше відсотків їх статутного капіталу і в асоційовані, дочірні установи;
- балансову вартість акцій (паїв) власної емісії, що прийняті в забезпечення наданих банком кредитів (інших вкладень);
- суму перевищення загальної суми операцій, що здійснені щодо одного контрагента, над установленим нормативним значенням нормативу Н7;
- суму перевищення загальної суми операцій, що здійснені щодо одного інсайдера, над установленим нормативним значенням нормативу Н9;
- суму операцій, що здійснені з інсайдерами на сприятливіших за звичайні умовах (у тому числі за угодами, які передбачають нарахування відсотків і комісійних на здійснення банківських операцій, які менші, ніж звичайні).

Сума регулятивного капіталу розраховується за формулою:

$$PK = OK + ДК - В.$$

Якщо вартість основних засобів перевищує розмір регулятивного капіталу, то розмір капіталу додатково зменшується на суму цього перевищення.

4. *Норматив адекватності основного капіталу (НЗ).*

$$НЗ = ОК / ЗА \times 100\%, \text{ де}$$

ОК - основний капітал банку, зменшений на суму недосформованих резервів за активними операціями банку; на суму нематеріальних активів (за мінусом зносу) і капвкладень у нематеріальні активи; на суму збитків минулих років і поточного року.

ЗА- загальні активи банку, зменшені на розрахункову суму резервів за всіма активними операціями банку, на суму неамортизованого дисконту за цінними паперами і зносу основних засобів.

Нормативне значення показника не може бути нижче 4%.

Для оцінки достатності капіталу банку використовуються також такі додаткові коефіцієнти:

1. *K1*- визначає рівень капіталу в структурі загальних пасивів.

$$K_1 = \frac{\text{Капітал}}{\text{Пасиви}} \times 100 \%$$

Рекомендовані значення - в межах 15-20%.

2. *K2*- коефіцієнт достатності капіталу по депозитах - показує максимальну суму збитків, яку необхідно покрити за рахунок чистого капіталу, для забезпечення надійності коштів вкладників банку.

$$K_2 = \frac{\text{Чистий капітал}}{\text{Сукупні депозитні зобов'язання}} \times 100 \%$$

Передбачається, що капітал банку повинен не менше ніж на 10% покривати його депозитні зобов'язання.

3. *K3*- коефіцієнт достатності капіталу - дає можливість зробити якісну оцінку власного капіталу. Брутто-капітал містить як іммобілізовані власні кошти, так і фактичні залишки нетто-капіталу, які можуть використовуватися для здійснення активних операцій.

$$K_3 = \frac{\text{Нетто-капітал}}{\text{Брутто-капітал}} \quad \text{або} \quad \frac{\text{Нормативний капітал}}{\text{Балансовий капітал}}$$

Оптимальне значення даного показника - від 0,5 до 1,0.

Негативне значення нормативного капіталу свідчить не тільки про відсутність власних ресурсів, вкладення яких приносить дохід, але і про використання залучених засобів не за цільовим призначенням.

4. K_4 - коефіцієнт достатності капіталу - характеризує залежність банку від його засновників.

$$K_4 = \frac{\text{Статутний капітал}}{\text{Брутто-капітал}} \quad \text{або} \quad \frac{\text{Статутний капітал}}{\text{Балансовий капітал}}$$

Сума коштів, які інвестуються в розвиток установи, має вдвічі перевищувати внески засновників.

Мінімальне значення цього показника - 0,15, максимальне - 0,6.

5. Коефіцієнт захищеності власного капіталу - характеризує захищеність власних коштів банку від інфляції шляхом вкладення коштів у нерухомість, устаткування та інші матеріальні активи.

$$K = \frac{\text{Основні засоби і активні залишки капітальних вкладень}}{\text{Власний капітал банку}}$$

Проте таке одностороннє використання капітальних ресурсів може призвести до погіршення ліквідності та платоспроможності банку. Слід враховувати також існуючі законодавчі обмеження - банк може мати у власності нерухоме майно, загальною вартістю не більше 25% статутного капіталу (ці обмеження не розповсюджуються на приміщення, в яких розміщуються приміщення банку, що виконують банківські операції).

6. Мультиплікатор капіталу – показник, який характеризує активність банку на фінансовому ринку.

$$\text{Мультиплікатор (EM)} = \frac{\text{Активи}}{\text{Капітал}}$$

Мультиплікатор є показником рівня фінансового важеля банку, тобто він показує, яку кількість грошових одиниць активів має забезпечувати кожна одиниця капіталу (відображає об'єм активів, створених унаслідок функціонування кожної грошової одиниці капіталу банку).

Оптимальне значення показника складає 8-16 разів.

Якщо ЕМ більше 16, то може виникнути ситуація, коли база капіталу буде дуже мала і його можливості щодо подальшого залучення коштів будуть вичерпані, оскільки виникає ризик збалансованої ліквідності з потенційним переходом до неплатоспроможності.

Якщо ЕМ менше 8, то банк не повністю використовує свої можливості, недоотримуючи дохід, оскільки частка зобов'язань невелика.

Темп зниження мультиплікатора капіталу підтверджує низьку активність банку на фінансовому ринку, а також недостатню експансію його діяльності.

2.3. Планування потреби банку в додатковому капіталі

Останнім часом банки зазнають велику необхідність у залученні додаткового капіталу для підтримки зростання і зменшення рівня ризику для вкладників.

Збільшенню потреби в додатковому капіталі сприяли декілька факторів, що відносяться як до державного регулювання, так і до конкурентного ринку:

інфляція (оскільки збільшуючи величину активів і пасивів банку, вона зменшує в той же час його власний капітал);

нестійкий характер економіки (веде до більшого ризику, пов'язаного зі стабільністю отримання банком своїх доходів);

зріст витрат – особливо виплата відсотків по депозитах, безкоштовні послуги (витрати призводять до зменшення прибутку - головного джерела зростання капіталу);

бажання інвесторів довіряти свої кошти надійній банківській установі з високим рівнем капіталізації.

Процес планування задоволення потреб у додатковому капіталі включає 4 етапи:

I етап. *Розробка загального фінансового плану банку.*

Банк повинен визначити спектр своїх послуг і бажану прибутковість у довгостроковій перспективі.

При цьому банк повинен визначити, які з цих послуг збільшать його схильність до ризику, особливо ризику коливань у прибутку і ризику банкрутства.

Активи високого ступеня ризику – кредити корпораціям і на житлове будівництво - вимагають для свого забезпечення більшої пропорції банківського капіталу, збільшуючи тим самим потребу в додатковому капіталі.

Активи з низьким ступенем ризику (державні цінні папери) вимагають для свого забезпечення нижчої пропорції банківського капіталу, зменшуючи потребу в капіталі.

Отже, I етап планування потреб банку в залученні додаткового капіталу включає:

розробку гіпотетичних фінансових балансів;

проведення аналізу вірогідних результатів;

попереднє проектування капітальних потреб у припущенні того, що не відбудуться зміни в процедурах проведення банківських операцій і в банківській політиці.

При цьому необхідно, щоб менеджмент був підготовлений до широкого спектра можливих результатів діяльності банку, оскільки довгостроковий капітал є найдорожчим зі всіх джерел банківських ресурсів.

II етап. *Визначення величини капіталу, необхідної банку з урахуванням його цілей, передбачуваних нових послуг, прийняттого ступеня схильності ризику і умов державного регулювання.*

Існує два типи обмежень відносно капіталу:

одне встановлюється банківськими регулюючими установами;

інше – інвесторами на ринку капіталів.

Дуже великий об'єм акціонерного капіталу (що розглядається з погляду ринку) знижує ефективність залучених коштів і прибутковість їх подальшого інвестування, приносячи банку менший потенційний прибуток і зменшуючи курсову вартість його активів, оскільки інвестори починають чекати нижчу прибутковість банку в майбутньому.

Дуже маленький по відношенню до ступеня схильності ризику об'єм акціонерного капіталу може створити серед інвесторів ринку капіталів враження, що прибутковість банку стає нестабільнішою і що його найбільші вкладники можуть втратити свої кошти. В цьому випадку курсова вартість активів банку починає падати, а вкладники та інші кредитори вимагатимуть вищих доходів на вкладені кошти.

III етап. *Визначення величини капіталу, який можна залучити за рахунок внутрішнього джерела – нерозподіленого прибутку.*

Менеджмент банку має визначити, яку частку поточного прибутку він виплачуватиме своїм акціонерам як дивіденди, а яка повинна залишитися в банку нерозподіленою для підтримки майбутнього зростання і задоволення капітальних обмежень з боку регулюючих установ.

Банк повинен прогнозувати зростання прибутку, щоб визначити чи може це зростання забезпечити повністю або значною мірою його потреби в капіталі.

IV етап. *Оцінка і вибір найбільш відповідного до потреб і цілей банку джерела капіталу.*

Вибір найкращого джерела капіталу включає декілька аспектів:

- ринкові умови (якщо необхідна емісія нових акцій або боргових зобов'язань);
- права та інтереси діючих акціонерів;
- ступінь надійності прогнозів щодо майбутньої прибутковості банку.

Наявні джерела капіталу можна розділити на дві категорії:

- внутрішні джерела коштів;
- зовнішні джерела коштів.

2.4. Метод внутрішніх джерел поповнення капіталу банку

Головна мета процесу управління банківським капіталом полягає в залученні та підтримці достатності його об'єму для розширення діяльності та створення захисту від ризиків.

У банківській практиці використовують два підходи до нарощування капітальної бази:

1. Метод внутрішніх джерел залучення капіталу.
2. Метод зовнішніх джерел поповнення капіталу.

За першим методом основним способом збільшення капіталу банку є реінвестування прибутку, тобто використання нерозподіленого прибутку на поповнення капіталу.

Чистий прибуток банку, що залишився у розпорядженні банку після сплати податків, може бути використаний за такими напрямками:

1. Забезпечення певного рівня дивідендних виплат акціонерам.
2. Достатнє фінансування діяльності банку – поповнення капіталу.

Завдання менеджменту полягає у визначенні оптимального співвідношення між величиною прибутку, яка направлена на поповнення капіталу і дивідендних виплат акціонерам банку, тобто менеджмент повинен визначити необхідну частину утриманого прибутку, на основі якого потім обчислюється частка дивідендів.

Поточний нерозподілений прибуток

$$\text{Частка утриманого прибутку} = \frac{\text{Поточний нерозподілений прибуток}}{\text{Поточний чистий прибуток, що залишився після оподаткування}} \quad (2)$$

(Коефіцієнт накопичення)

Поточний чистий прибуток, що залишився
після оподаткування

Поточні дивіденди

$$\text{Частка дивідендів} = \frac{\text{Поточний чистий прибуток, що залишився після оподаткування}}{\text{Поточний чистий прибуток, що залишився після оподаткування}} \quad (3)$$

(Коефіцієнт споживання)

Величина утриманого прибутку має величезне значення для управління банком:

I. *Висока частка утримання* (тобто, коли дуже низька частка дивідендів):

- призводить до зниження курсової ринкової вартості акцій і стимулює власників до продажу акцій, а це означає відлив акціонерного капіталу з банку;

- не привертає потенційних акціонерів і може створити проблеми при залученні капіталу в майбутньому, оскільки акції з низькими дивідендами не матимуть попиту на ринку.

II. *Низький рівень утримання* (тобто коли висока частка дивідендів):

- привертає нових акціонерів;

- веде до повільнішого зростання внутрішніх джерел капіталу (уповільнюють процес накопичення капіталу), що стримує збільшення об'єму активних операцій, що генерують доходи банку, та підвищує загальний рівень ризику банкрутства. Зниження надійності банку також може стати причиною відливу капіталу через продаж акціонерами своїх акцій, які стають дуже ризиковими.

Оптимальною дивідендною політикою є така, яка максимізує ринкову вартість інвестицій акціонерів (акцій банку). Прибутковість акцій банку повинна бути не нижче, ніж прибутковість інших видів інвестицій з таким же рівнем ризику.

У розвинених країнах середній рівень прибутковості банківських акцій складає 14-17%.

Стабільність дивідендної політики – один з важливих чинників впливу на можливість банку привертати капітал у майбутньому. Для підтримки стабільного рівня дивідендних виплат банки останнім часом велику частину свого прибутку направляють на дані цілі. Це пов'язано як з підвищенням вимог з боку акціонерів, так і з тенденцій загального зниження прибутковості банківської діяльності. Банки прагнуть компенсувати повільне зростання прибутку виплатою акціонерам більшого доходу. Банки США протягом останнього десятиліття близько 80% чистого прибутку виплатили як дивіденди з метою заручитися підтримкою своїх акціонерів, тоді як прибутковість акціонерного капіталу в галузі падає. Таке положення штовхає менеджерів банку до пошуку зовнішніх джерел поповнення капіталу.

Найважливішим завданням менеджменту є визначення темпу зростання капіталу, що привертається за рахунок внутрішніх джерел.

Основним чинником, що впливає на управлінське рішення про частку утримання і частку дивідендів є те, наскільки швидке зростання своїх активів (особливо кредитів) може дозволити банку, щоб не допустити надмірного зниження відношення величини власного капіталу до суми активів. Недостатність власного капіталу може обмежити можливості зростання.

Банківський менеджмент повинен визначити як швидко повинен рости прибуток банку, щоб зберігалось незмінним відношення капіталу до активів, якщо банк продовжує виплачувати дивіденди своїм акціонерам на постійній основі.

Дане управлінське рішення ґрунтується на формулі рівня внутрішнього капіталоутворення. Рівень внутрішнього капіталоутворення (g) є важливим показником, який використовується як інструмент фінансового управління власним капіталом банку.

Показник обчислюється як множення ПНК (прибуток на капітал) на долю нерозподіленого, тобто накопичуваного, прибутку (коефіцієнт накопичення $K_{\text{нак}}$):

$$g = \text{ПНК} \times \text{Кнак} \quad (4)$$

Темп зростання внутрішнього капіталу

$$\frac{\text{або нерозподіленого прибутку}}{\text{акціонерний капітал}} = \frac{\text{Прибуток на власний капітал}}{\text{Частка утримання}} \times (\text{Коеф-т накопичення}) =$$

$$= \frac{\text{Чистий прибуток після оподаткування}}{\text{акціонерний капітал}} \times \frac{\text{Нерозподілений прибуток}}{\text{Чистий прибуток після оподаткування}}$$

Коефіцієнт накопичення рівний одиниці мінус коефіцієнт виплат по дивідендах ($\text{Кнакопичення} = 1 - \text{Кспоживання}$).

Пригадаємо модель ПНК, відповідно до якої $\text{ПНК} = \text{ПНА} \times \text{МК}$, де
 - ПНА - (прибуток на активи) рівний добутку *чистої маржі прибутку* (МП, відношення чистого прибутку до валового доходу) на *коефіцієнт використання активів* (ИА, відношення валового доходу до середніх або сукупних активів), тобто $\text{ПНА} = \text{МП} \times \text{ИА}$ (5)

- МК – мультиплікатор акціонерного капіталу.

Таким чином,

$$\text{ПНК} = \text{МП} \times \text{ИА} \times \text{МК} \quad (6)$$

або

Прибуток на власний капітал = Чиста маржа \times Коефіцієнт використання \times мультиплікатор активів акціонерного капіталу

Отже, рівень внутрішнього капіталоутворення може бути виражений так:

$$g = \text{МП} \times \text{ИА} \times \text{МК} \times \text{Кнак} \quad (7)$$

Ця формула показує: якщо необхідно збільшити об'єм капіталу, що залучається за рахунок внутрішніх джерел, то потрібно:

- збільшити чистий прибуток (за допомогою вищих значень прибутку, коефіцієнта використання активів або / і мультиплікатора капіталу);

- збільшити частку утримання чистого прибутку.

Рівень внутрішнього капіталоутворення залежить від чистої маржі прибутку (МП), коефіцієнта використання активів (ИА), мультиплікатора капіталу (МК) і коефіцієнта накопичення (Кнак). Збільшення будь-якого з цих чинників – при незмінних інших – підвищує рівень внутрішнього капіталоутворення.

Таким чином, якщо банк планує поліпшити забезпеченість власним капіталом, він повинен зосередитися на:

- підвищенні прибутковості;
- скороченні витрат;
- оптимізації фінансової і дивідендної політики.

Корисний інструмент планування - *матриця капіталоутворення*, яка демонструє взаємозв'язок між числовими значеннями ПНК і Кнак. Кожне число цієї матриці є показником внутрішнього капіталоутворення, що одержується множенням відповідних значень стовпця і рядка.

Матриця капіталоутворення

ПНК	К _{нак}						
	0,00	0,20	0,40	0,50	0,60	0,80	1,00
0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
0,05	0,00	0,01	0,02	0,025	0,03	0,04	0,05
0,10	0,00	0,02	0,04	0,050	0,06	0,08	0,10
0,15	0,00	0,03	0,06	0,075	0,09	0,12	0,15
0,20	0,00	0,04	0,08	0,100	0,12	0,16	0,20
0,25	0,00	0,05	0,10	0,125	0,15	0,20	0,25
0,30	0,00	0,06	0,12	0,150	0,18	0,24	0,30

Переваги методу внутрішніх джерел поповнення капіталу:

- незалежність від кон'юнктури ринку;
- відсутність витрат із залученням капіталу ззовні (дешева форма фінансування банку, оскільки виключені витрати з розміщення позик);

- простота застосування, оскільки кошти просто перераховуються з одного бухгалтерського рахунка на інші;

- відсутність загрози втрати контролю над банком з боку діючих акціонерів (оскільки не розширюється кількість власників, виключається звуження їх частки у власності, а тому зберігається діюча система контролю за діяльністю банку і виключається зниження прибутковості акцій внаслідок збільшення їх кількості в обігу).

Недоліки методу внутрішніх джерел поповнення капіталу:

- повне оподаткування, оскільки на поповнення капіталу прямує чистий прибуток після виплати всіх податків;

- виникнення проблеми зменшення дивідендів;

- повільне (поступове) нарощування капіталу (оскільки зростання прибутку в банківській сфері в останні роки повільне).

2.5. Дивідендна політика банку

Під *дивідендною політикою* розуміють механізм формування частки прибутку, що виплачується власнику відповідно до частки його внеску в загальну суму власного капіталу банку.

Основною метою розробки дивідендної політики є встановлення необхідної пропорційності між поточним споживанням прибутку власника і майбутнім її зростанням, яка максимізує ринкову вартість банку і забезпечує його стратегічний розвиток.

Виходячи з цієї мети поняття дивідендної політики може бути сформульовано таким чином: *дивідендна політика є складовою частиною загальної політики управління прибутком, що полягає в оптимізації пропорцій між частинами прибутку, що споживається і капіталізується з метою максимізації ринкової вартості банку.*

Існує три основні підходи до формування дивідендної політики – «консервативний», «помірний» («компромісний») і «агресивний». Кожному з цих підходів відповідає певний *тип дивідендної політики*.

I. Консервативний підхід:

Залишкова політика дивідендних виплат припускає, що фонд виплати дивідендів утворюється після того, як за рахунок прибутку задоволена потреба у формуванні власних фінансових ресурсів, що забезпечують реалізацію інвестиційних можливостей.

Переваги політики цього типу:

- забезпечення високих темпів розвитку банку;
- підвищення його фінансової стійкості.

Недоліки:

- нестабільність розмірів дивідендних виплат;
- непередбачуваність формування їх розмірів у майбутньому періоді та навіть відмова від їх виплат у період високих інвестиційних можливостей;
- як результат - негативний вплив на формування рівня ринкової ціни акцій.

Така дивідендна політика використовується звичайно лише на ранніх стадіях розвитку, пов'язаних з високим рівнем інвестиційної активності.

Політика стабільного розміру дивідендних виплат припускає виплату їх незмінної суми впродовж тривалого періоду (при високих темпах інфляції сума дивідендних виплат коригується на індекс інфляції).

Переваги політики:

- надійність, яка створює відчуття впевненості у акціонерів у незмінності розміру поточного доходу незалежно від різних обставин;
- стабільність котирування акцій на фондовому ринку.

Недолік:

- слабкий зв'язок з фінансовими результатами діяльності банку.

Стабільний розмір дивідендних виплат встановлюється звичайно на відносно низькому рівні, що і відносить даний тип дивідендної політики до категорії консервативної, яка мінімізує ризик зниження фінансової стійкості із-за недостатніх темпів приросту власного капіталу.

II . Помірний (компромісний підхід):

Політика мінімального стабільного розміру дивідендів з надбавкою в окремі періоди (політика « екстра-дивіденду») передбачає стабільну гарантовану виплату дивідендів у мінімально передбаченому розмірі при високому зв'язку з фінансовими результатами діяльності, що дозволяє збільшувати розміри дивідендів у періоди сприятливої господарської кон'юнктури.

Переваги політики:

- надійність;
- стабільність котирування акцій на фондовому ринку.

Недолік:

- при тривалій виплаті мінімальних розмірів дивідендів інвестиційна привабливість акцій знижується і відповідно падає їх ринкова вартість.

Така політика дає найбільший ефект у банківських установах з нестабільним у динаміці розміром формування прибутку.

III. Агресивний підхід:

Політика стабільного рівня дивідендів передбачає встановлення довгострокового нормативного коефіцієнта дивідендних виплат по відношенню до суми прибутку (або нормативу розподілу прибутку на споживану частину і частину, що капіталізується).

Переваги політики:

- простота формування;
- тісний зв'язок із розміром отриманого прибутку.

Недоліки:

- нестабільність розмірів дивідендних виплат на акцію, яка визначається нестабільністю суми отриманого прибутку;
- різкі перепади в ринковій вартості акцій по окремих періодах, що перешкоджає максимізації ринкової вартості;
- генерування високої загрози банкрутства, якщо розмір прибутку істотно варіює в динаміці.

Тільки зрілі установи зі стабільним прибутком можуть дозволити собі здійснення дивідендної політики цього типу. Навіть при високому рівні дивідендних виплат така політика, звичайно, не привертає звичайно інвесторів (акціонерів), що уникають ризику.

Політика постійного зростання розміру дивідендів передбачає стабільне зростання рівня дивідендних виплат з розрахунку на одну акцію. Зростання дивідендів при здійсненні такої політики відбувається, як правило, в твердо встановленому відсотку до їх розміру в попередньому періоді.

Переваги політики:

- забезпечення високої ринкової вартості акцій;
- формування позитивного іміджу у потенційних інвесторів при додаткових емісіях.

Недоліки:

- відсутність гнучкості в її проведенні;
- постійне зростання фінансової напруженості – якщо темп зростання коефіцієнта дивідендних виплат зростає (тобто якщо фонд виплат росте

швидше, ніж сума прибутку), то інвестиційна активність скорочується, а коефіцієнти фінансової стійкості знижуються (за інших рівних умов).

Здійснення такої дивідендної політики можуть дозволити собі реально процвітаючі акціонерні товариства.

2.6. Метод зовнішніх джерел поповнення капіталу банку

Вибір способів залучення капіталу банку за рахунок зовнішніх джерел визначається такими чинниками:

- Відносними витратами, пов'язаними з кожним джерелом капітальних коштів (включаючи процентні виплати, витрати і комісійні платежі по розміщенню цінних паперів, а також інспекційні витрати).
- Впливом на прибутковість акціонерного капіталу, вимірюваного прибутком на одну акцію.
- Впливом на власність і контроль за діяльністю банку існуючих і потенційних акціонерів.
- Відносним ризиком, пов'язаним з кожним джерелом капіталу.
- Загальною схильністю банку до ризику (відображеної такими показниками, як співвідношення сукупного об'єму виданих кредитів і або активів банку, або депозитів, або капіталу).
- Силою або слабкістю ринків капіталу, на яких може здійснюватися залучення нових капітальних коштів (стан ринку проданих активів і зобов'язань).
- Регулюючими положеннями, що стосуються як об'єму, так і структури банківського капіталу.

Якщо банк вимушений залучати капітал із зовнішніх джерел, він має декілька альтернативних способів:

- Емісія акцій (простих і привілейованих).
- Випуск капітальних боргових зобов'язань (субординований борг).
- Операція капітального арбітражу.
- Продаж активів і оренда деяких видів основних фондів, зокрема нерухомості.
- Здійснення бонусної емісії.

Менеджмент банку звертається до зовнішніх джерел збільшення капітальної бази у випадку, якщо необхідно забезпечити швидке та істотне отримання великих об'ємів грошових коштів.

Способи нарощування капіталу:

4. **Емісія звичайних і привілейованих акцій** – найбільш поширене зовнішнє джерело поповнення капіталу.

Перевага способу:

– Можливість швидко одержати значну суму грошових коштів і поліпшити позиції банку щодо залучення коштів у майбутньому.

Випуск і розміщення на ринку акцій банку має такі особливості (*недоліки*):

- Дана процедура є найбільш дорогим способом нарощування капіталу з погляду високих витрат розміщення випущених акцій. Законодавством більшості країн передбачена державна реєстрація емісії цінних паперів, до яких належать і банківські акції.

- Дана процедура супроводжується значним ризиком, який полягає в можливості зниження прибутку на одну акцію.

- Емісія акцій створює можливість втрати контролю над банком з боку акціонерів. Якщо акціонери не в змозі викупити всі нові акції, то перед банками встає загроза щодо змінення власників шляхом концентрації контрольного пакета акцій.

- Випущені акції знижують частку позикових коштів, які може використовувати банк.

- Труднощі, пов'язані з розміщенням акцій на ринку.

5. Випуск капітальних боргових зобов'язань.

Капітальні боргові зобов'язання – це довгострокові позикові кошти, внесені в банк зовнішніми інвесторами.

Випуск може проводитися у формі випуску в обіг довгострокових цінних паперів або боргових зобов'язань.

Передбачається, що такі зобов'язання мають характер субординованих, оскільки у разі банкрутства вони є дворядними в порівнянні із зобов'язаннями перед вкладниками, але мають пріоритет перед акціонерами при встановленні черговості виплат.

В основному капітальні зобов'язання випускаються на 10-15 років під фіксовану ставку або на дисконтній основі, коли дохід забезпечується за рахунок зростання їх курсової вартості.

Субординовані зобов'язання можуть бути конвертованими, коли умовами випуску передбачається можливість їх обміну на акції банку в майбутньому. Конвертованість підвищує привабливість таких зобов'язань, оскільки дає право придбання акцій у вигідний момент. Банки можуть здійснювати емісію цінних паперів, погашення яких здійснюється лише через обмін акцій.

Переваги способу:

– Субординовані зобов'язання менш ризиковані, ніж акції банку, тому мають нижчий рівень прибутковості, а для банку є дешевим джерелом поповнення капіталу в порівнянні з емісією акцій.

- Привабливість для банку такого способу нарощування капіталу визначається правилами оподаткування, коли процентні виплати по

субординованому боргу відносяться на витрати банку і не підлягають оподаткуванню.

- Субординовані боргові зобов'язання збільшують частку позикових коштів, що підвищує прибуток на одну акцію за умови, що такі кошти приносять дохід, який перевищує процентні виплати по них.

Недоліки способу:

- Нові боргові зобов'язання збільшують ризик банкрутства і зменшують фінансову стійкість банку (співвідношення власних і залучених коштів).

- Боргові зобов'язання підвищують ризик, пов'язаний із стійкістю прибутку, що може зробити важкою продаж акцій у майбутньому.

- Даним джерелом поповнення капіталу можуть користуватися тільки великі за розміром банки, які мають довіру інвесторів (більшість дилерів по операціях з цінними паперами відмовляються мати справу з емісіями невеликих банків із-за високих витрат і ризику).

- Не всі банки можуть користуватися таким джерелом поповнення капіталу, оскільки доступність його значною мірою визначається банківським законодавством конкретної країни. З одного боку - це позикові кошти за своєю економічною природою, які необхідно буде повернути кредиторам. З другого боку, їх можна прирівняти до власних з погляду достатньо тривалого періоду їх використання і можливості обміну на акції. Крім того, банки можуть користуватися даним джерелом необмежено довго, погашаючи попередній борг за рахунок нової емісії.

З метою поповнення капіталу та поліпшення співвідношення капіталу і активів банки можуть іноді проводити наведені нижче фінансові операції, щоб підтримати свою діяльність:

1) Операція капітального арбітражу – це зміна складу активів на користь тих, що мають нижчі вагові коефіцієнти. Дана операція передбачає

уповільнення зростання більш ризикованих активів і перерозподіл активів з акцентом на державні цінні папери та інші інвестиції, пов'язані з меншим ризиком для зменшення зваженого по ризику об'єму активів.

2) Продаж активів, зокрема будівель, споруд, офісів, що належать банку, з одночасною довгостроковою їх орендою у нових власників. Така операція здійснюється для поліпшення співвідношення капіталу і активів.

Такі операції стають успішними в умовах, коли в результаті інфляції та економічного зростання ринкова вартість майна значно зростає в порівнянні з первинною вартістю, а законодавством дозволена прискорена амортизація нерухомості.

Перевага операції:

- генерує значний приток грошових коштів (який реінвестується по поточних процентних ставках), а отже, істотну добавку до власного капіталу, що підсилює капітальну позицію банку.

3) Здійснення бонусної емісії – це операція капіталізації резервів і дооцінювання активів. Бонусна емісія має на увазі, що для покриття різниці між ринковою і балансовою вартістю вибраною групою активів (основні засоби) створюються резерви для переоцінки вартості. Ці резерви капіталізуються у вигляді безкоштовного розміщення акцій між акціонерами (тобто на суму дооцінки активів випускаються акції, які розміщуються між акціонерами банку, збільшуючи частку їх власності).

Переваги операції:

- збільшує розмір капіталу, не розпилюючи власності і не підвищуючи ризику втрати контролю над банком з боку акціонерів;

- не зменшує вартості випущених до цього акцій.

Недолік операції:

- відсутнє реальне збільшення капіталу банку.

Вибір способу залучення капіталу із зовнішніх джерел повинен базуватися на результатах глибокого фінансового аналізу альтернативних варіантів і їх потенційного впливу на розмір прибутку з розрахунку на акцію.

Менеджменту банку необхідно взяти до уваги відносну вартість і ризик, пов'язаний з кожним джерелом, методи державного регулювання і доступність, а також оцінити довгострокові перспективи і наслідки. Для вітчизняних банків емісія акцій – фактично єдине зовнішнє джерело поповнення капіталу.

Контрольні питання

1. Визначите поняття „капітал”.
2. Яку ключову роль грає капітал у забезпеченні управління банком?
3. Які взаємозв'язки капіталу та схильності до ризику в банківській діяльності?
4. Які види банківського капіталу використовуються в даний час?
5. Як оцінюється величина капіталу банку?
6. Яка різниця між вимірюванням капіталу банку за «загальноприйнятими принципами бухгалтерії» і за «регульованими принципами бухгалтерії»?
7. Охарактеризуйте способи визначення достатності банківського капіталу.
8. Чим виправдовується встановлення державою мінімальних стандартів банківського капіталу у протилежність наданню конкурентному ринку можливості визначення таких стандартів?
9. Які найбільш популярні фінансові показники використовуються в даний час регулюючими установами для оцінки адекватності банківського капіталу?
10. Охарактеризуйте склад капіталу першого рівня.
11. Охарактеризуйте склад капіталу другого рівня.
12. Охарактеризуйте склад капіталу третього рівня.
13. Які відмінності між капіталом 1, 2 і 3 рівнів?
14. Які зміни привнесла в регулювання банківського капіталу друга Базельська угода?
15. Які можливі наслідки Базельської угоди для рішень банків щодо вибору активів?

16. Які додаткові показники використовуються для оцінки достатності капіталу банку?

17. Назвіть чотири етапи планування задоволення у довгострокових капітальних потреб банку.

18. Як впливає дивідендна політика на потребу банку в залученні додаткового капіталу?

19. Охарактеризуйте типи дивідендної політики банку.

20. Що таке темп зростання внутрішнього капіталу і чому цей показник важливий для управління банком?

21. Назвіть переваги і недоліки методу внутрішніх джерел поповнення капіталу.

22. Назвіть і охарактеризуйте основні типи дивідендної політики банку.

23. Які основні зовнішні джерела капіталу для банку?

24. Назвіть переваги і недоліки методу зовнішніх джерел поповнення капіталу.

25. Які чинники повинен брати до уваги менеджмент при виборі джерел капіталу?

Тестові завдання

1. Капітал – це :

- а) чужі гроші, тимчасово надані їх власниками в розпорядження банку;
- б) власні кошти, що належать засновникам і акціонерам;
- в) зобов'язання банку перед вкладниками, які надали свої вільні кошти для зберігання на певних умовах.

2. Функції капіталу банку :

- а) захисна, оперативна, регулятивна;
- б) капіталоутворююча, трансформаційна, оперативна, регулювальна;
- в) трансформаційна, регулювальна, емісійна;
- г) капіталоутворююча, захисна, оперативна, емісійна.

3. Регулятивний капітал банку визначається як сума :

- а) основного та додаткового капіталу;
- б) основного капіталу та резервів на покриття збитків за кредитами;
- в) основного та додаткового капіталу за мінусом відрахувань.

4. За Базельською угодою банківський капітал поділяється на:

- а) основний та додатковий (другого і третього рівня);
- б) основний та резервний;
- в) основний та додатковий (першого та другого рівня);
- г) основний та субординований;
- д) основний та додатковий (другого рівня).

5. Згідно з методом балансової вартості всі активи і зобов'язання банку оцінюються за цим методом за умови, якщо:

- а) ринкова вартість активів і зобов'язань може змінюватися щодня;
- б) оцінюється вартість менеджментом для внутрішніх потреб і контролю;
- в) балансова та ринкова вартість активів і зобов'язань мало відрізняються між собою.

6. Метод визначення розміру капіталу, за яким можливо віднесення до його складу компонентів, що завищують його розмір, - це:

- а) оцінка капіталу за ринковою вартістю;
- б) балансова вартість капіталу банку;
- в) регулятивна вартість капіталу банку.

7. При визначенні достатності капіталу може бути використано метод, який полягає у встановленні нормативу співвідношення власних та залучених коштів банку. Цей метод має назву:

- а) експертних оцінок;
- б) порівняльного аналізу показників;
- в) лівериджу.

8. Сутність методу обчислення розміру регулятивного капіталу полягає:

- а) в обчисленні розміру капіталу за правилами, які встановлені регулюючими інстанціями;
- б) в обчисленні розміру капіталу як різниці між активами та зобов'язаннями, виходячи з їх балансової вартості;
- в) в обчисленні розміру капіталу як різниці між активами та зобов'язаннями, виходячи з їх ринкової вартості.

9. До складу балансового капіталу банку входять:

а) статутний капітал, резервний капітал, інші фонди, емісійні різниці, результати переоцінки основних засобів, результати поточного року, нерозподілений прибуток;

б) статутний капітал, резервний капітал, інші фонди, резерви під усі види активних операцій, емісійні різниці, результати переоцінки основних засобів, результати поточного року, нерозподілений прибуток;

в) статутний капітал, резервний капітал, субординований борг, резерви під усі види активних операцій, емісійні різниці, результати переоцінки основних засобів, результати поточного року, нерозподілений прибуток.

10. В Україні величина капіталу банків регулюється НБУ через встановлення нормативів:

а) мінімального розміру регулятивного капіталу, адекватності регулятивного капіталу, адекватності основного капіталу;

б) мінімального розміру основного капіталу, адекватності регулятивного капіталу, адекватності додаткового капіталу;

в) мінімального розміру статутного капіталу, адекватності основного капіталу, платоспроможності капіталу.

11. Міжнародні стандарти достатності капіталу вимагають додержання мінімально допустимих нормативів основного капіталу на рівні:

а) 6%;

б) 10%;

в) 2%;

г) 4%;

д) 8%.

12. Норматив платоспроможності капіталу банку (Н2) визначається як співвідношення:

- а) основного капіталу до активів, зважених за рівнем ризику;
- б) регулятивного капіталу до загальних активів;
- в) регулятивного капіталу до активів, зважених за рівнем ризику;
- г) основного капіталу до загальних активів.

13. Норматив платоспроможності капіталу банку (Н3) визначається як співвідношення:

- а) капіталу до активів, зважених за рівнем ризику;
- б) статутного капіталу до загальних активів;
- в) основного капіталу до активів, зважених за рівнем ризику;
- г) балансового капіталу до загальних активів.

14. Головна мета процесу управління банківським капіталом полягає в:

- а) підтриманні оптимальної структури капіталу для забезпечення достатньої прибутковості капіталу банку;
- б) визначення достатності обсягів активних операцій банку;
- в) залученні та утриманні достатнього обсягу капіталу для розширення діяльності та створення захисту від ризиків.

15. Субординовані зобов'язання являють собою:

- а) довгострокові позичкові кошти, вкладені у банк зовнішніми інвесторами;
- б) короткострокові позичкові кошти, вкладені у банк зовнішніми інвесторами;
- в) форму рефінансування Центрального банку.

16. У банківській практиці використовують методи управління капіталом:

- а) внутрішніх та зовнішніх джерел поповнення;
- б) диверсифікації, лімітування, резервування;
- в) контролінг, бюджетування.

17. Головним джерелом зростання капіталу, згідно з методом внутрішніх джерел поповнення капіталу, є:

- а) дивіденди;
- б) прибуток;
- в) чистий процентний дохід;
- г) чиста маржа.

18. Залучення власного капіталу за рахунок зовнішніх джерел можливе за допомогою таких способів:

- а) купівлі боргових зобов'язань (субординований борг);
- б) емісії акцій;
- в) реінвестування прибутку.

19. Яке джерело поповнення власного капіталу банку є найбільш дорогим:

- а) купівля боргових зобов'язань (субординований борг);
- б) чистий прибуток;
- в) емісія акцій.

20. Як зміниться вартість капіталу від випуску звичайних акцій, якщо знизилася ринкова ціна звичайної акції:

- а) зросте;
- б) знизиться;

- в) залишиться без змін;
- г) точно визначити неможливо.

21. Показник мультиплікатора капіталу – це відношення:

- а) основного капіталу до загальних активів;
- б) загальних активів до власного капіталу ;
- в) власного капіталу до активів, зважених на ризик;
- г) власного капіталу до загальних активів.

22. Який з наведених типів дивідендної політики відповідає банку з консервативною стратегією:

- а) політика максимального розміру дивідендів;
- б) політика стабільного розміру дивідендів;
- в) політика стабільного співвідношення дивідендних виплат.

23. Який тип дивідендної політики забезпечує високі темпи розвитку банку:

- а) залишкова політика дивідендних виплат;
- б) політика стабільного розміру дивідендів з надбавкою в певні роки;
- в) політика стабільного співвідношення дивідендних виплат;
- г) політика постійного зростання дивідендних виплат.

24. Визначити, якого рівня прибутковості активів має досягти банк, аби забезпечити прибутковість капіталу на рівні 12%, якщо відношення капіталу до активів становить 1 :15:

- а) 1,8%;
- б) 0,2%;
- в) 3%;
- г) 8%;

д) 0,8%.

25. На поточний рік прогнозне значення прибутку на власний капітал дорівнює 12%, а прогнозна частка дивідендів до виплат акціонерам банку складає 20% чистого прибутку. На який відсоток мають зростати активи банку, щоб поточне співвідношення капіталу до активів залишилось постійним:

а) на 2,4%;

б) на 9,6%;

в) на 32%;

г) на 8%.

26. Аналітичним відділом банку були визначені такі прогнозні показники функціонування на наступний рік: прибутковість активів – 0,5; коефіцієнт використання активів – 0,1; мультиплікатор капіталу – 10; частка чистого прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів, – 0,6. На який відсоток має зростати капітал банку, щоб відношення капіталу банку до його активів не зменшувалось:

а) на 10%;

б) на 20%;

в) на 40%;

г) правильної відповіді немає.

РОЗДІЛ 3. УПРАВЛІННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ БАНКУ

3.1. Методи управління депозитними джерелами формування банківських ресурсів

Залучені кошти – це зобов'язання банку перед вкладниками і кредиторами, тобто це кошти вкладників і кредиторів, тимчасово надані їх власниками в розпорядження банку.

За способом акумуляції всі залучені кошти поділяються на дві групи:

- депозити;
- недепозитні кошти.

Депозити (зобов'язання банку перед вкладниками) – це грошові кошти в національній або іноземній валюті, внесені в банк клієнтами (юридичними і фізичними особами) у наявній або безготівковій формі на визначені рахунки і використовувані ними відповідно до режиму рахунка згідно з банківським законодавством.

Недепозитні кошти (зобов'язання банку перед кредиторами) – це грошові кошти, що банк залучає у виді позик (міжбанківських кредитів) або шляхом продажу на грошовому ринку власних боргових зобов'язань.

Відмінність недепозитних коштів від депозитних полягає в такому:

1. Недепозитні джерела банківських ресурсів мають неперсональний характер, тобто здобуваються на ринку під впливом попиту та пропозиції на конкурентній основі та не асоціюються з конкретним клієнтом.
2. Ініціатива залучення недепозитних коштів належить самому банкові.
3. Користуються недепозитними залученими коштами переважно великі банки.
4. Недепозитні кошти звичайно складають значні суми, у силу чого відповідні операції вважаються оптовими (операції оптового характеру).

Найважливішими характеристиками ефективності управління залученими коштами для будь-якого банку є:

1. Управління залученими коштами з найменшими можливими витратами.

2. Достатність наявних депозитів для фінансування кредитів і надання фінансових послуг, на які є попит.

Депозитні кошти – основне джерело формування ресурсів банку.

До депозитних коштів відносяться:

- кошти на поточних, бюджетних рахунках клієнтів;
- кошти на кореспондентських рахунках інших банків;
- кошти (кредитові залишки) на контокоррентних рахунках, поточних рахунках з «овердрафтом»;
- кошти на спеціальних рахунках зі збереження різних (за цільовим економічним призначенням) фондів;
- кошти клієнтів у розрахунках (для обліку розрахунків акредитивами, чеками, гарантованими платіжними дорученнями й ін.);
- власні кошти підприємств (клієнтів), призначених для капіталовкладень;
- кошти місцевих бюджетів;
- строкові вклади фізичних і юридичних осіб;
- ощадні вклади клієнтів;
- кошти, розміщені в депозитних (ощадних) сертифікатах;
- вклади до запитання.

У банківській практиці всі рахунки клієнтів, відкриті в банку в цілому, називаються депозитами.

Система управління депозитним портфелем банку включає:

1. **Побудову динамічних рядів окремих видів депозитних ресурсів.**
2. **Структурну оцінку залучення депозитних ресурсів у залежності від ступеня затребуваності.**

За ступенем затребуваності депозитні кошти поділяються на чотири

групи:

- 1 група – депозити до запитання;
- 2 група – термінові депозити;
- 3 група – ощадні вклади;
- 4 група – кошти, що надійшли від продажу цінних паперів.

Завдання менеджменту полягає у визначенні оптимального співвідношення між різними видами депозитних ресурсів.

При цьому необхідно враховувати таке:

1) Приріст коштів у депозитах до запитання підвищує прибутковість операцій банку (тому що це найбільш дешеве джерело банківських ресурсів), але послабляє ліквідність банку.

2) Приріст термінових депозитів знижує прибутковість банківських операцій, але підвищує ліквідність його балансу.

У світовій банківській практиці для визначення співвідношення між різними видами депозитів використовується 2 показники:

1. Кошти на депозитних рахунках до запитання

$$\frac{\text{-----}}{\text{Сукупні фінансові ресурси}} \leq 30 \% \quad (8)$$

Збільшення даного показника вказує на активну позицію банку і підвищення його прибутковості.

2. Кошти на термінових депозитних рахунках

$$\frac{\text{-----}}{\text{Сукупні фінансові ресурси}} \geq 45-50\% \quad (9)$$

3. Структурна оцінка залучення депозитних ресурсів по терміновості.

Залучені кошти по термінах можуть бути розділені на:

- кошти на депозитних рахунках до запитання;
- кошти на депозитних рахунках до 1 місяця;
- кошти на депозитних рахунках до 1-3 місяців;

- кошти на депозитних рахунках до 3-6 місяців;
- кошти на депозитних рахунках до 6-9 місяців;
- кошти на депозитних рахунках до 9-12 місяців;
- кошти на депозитних рахунках понад 1 рік.

Структура пасиву балансу по сумах і по термінах повинна максимально відповідати структурі активів. Але кошти, залучені банком як короткострокові депозити можуть у визначених економічних границях використовуватися не тільки для короткострокових вкладень, але і для довгострокових інвестицій.

Банківська стратегія, за якою ресурси купуються на короткостроковому ринку, де вони дешевше і продаються на довгостроковому ринку, де вони дорожче, називається стратегією трансформацією.

Трансформація – це максимальне використання як ресурсів коштів на рахунках клієнтів з дотриманням припустимого рівня трансформації.

Для операції з трансформації характерні 2 види ризику:

1. ***Ризик ліквідності***. Банк постійно займає кошти для підтримки довгострокових активів. У випадку, якщо на ринку не виявиться необхідної суми або банкові не вдається одержати позику, банк не зможе повернути отримані кошти, що поставить його в розряд тимчасово неплатоспроможних.

2. ***Процентний ризик***. Якщо банк надає довгострокові позички під фіксовані відсотки, а залучає кошти під плаваючий або фіксований відсоток, то у випадку підвищення процентних ставок, процентна ставка по короткострокових позиках може перевищити ставку по позичках.

Стратегія трансформації використовується банками в умовах існування тенденції до зниження процентних ставок на фінансовому ринку.

Для того, щоб установити межу, після якої можливий напрямок короткострокових ресурсів у довгострокові інвестиції, розраховують коефіцієнти трансформації ресурсів:

$$K_T = \frac{R - S}{R} \cdot 100\% , \text{ де} \quad (10)$$

R – короткострокові ресурси;

S – короткострокові позички і вкладення капіталу.

Показник визначає рівень невідповідності між активами і пасивами банку в кількісному вираженні. Коефіцієнт показує частку короткотермінових вкладів, що направляється в довгострокові вкладення.

Коефіцієнт трансформації можна також розрахувати за такою формулою:

$$K_T = (1 - \frac{D_o}{K_o}) \cdot 100\% , \text{ де} \quad (11)$$

K_o – кредитовий оборот з надходження коштів на депозитні рахунки терміном до 1 місяця (3, 6, 9, 12 місяців), включаючи рахунки до запитання в установи банку;

D_o – дебетовий оборот по видачі короткострокових кредитів та інших короткострокових вкладень з термінами до 1 місяця (3, 6, 9, 12 місяців).

На основі коефіцієнта трансформації розраховується загальна сума коштів, що банк може направляти на довгострокове інвестування:

$$V_d = (D_{3n} + D_o - D_{3k}) \cdot K_T + D_{Tn} - D_{Tk} , \text{ де} \quad (12)$$

D_{3n}, D_{3k} – кошти на депозитних рахунках до запитання відповідно на початок і кінець звітного періоду;

D_o – кредитовий оборот з надходження коштів на депозитні рахунки до запитання і терміном до 1 (3, 6, 9, 12) місяці;

K_T – коефіцієнт трансформації короткострокових ресурсів у довгострокові;

D_{Tn}, D_{Tk} – термінові депозити терміном понад 1 (3, 6, 9, 12) місяці відповідно на початок і кінець звітного періоду.

4. Оцінка ступеня стабільності депозитів.

Стабільну частину депозитів можна визначити як кошти, які не піддаються (або мало піддаються) впливу коливань кон'юнктури фінансового ринку.

У міжнародній практиці до найбільш стабільних відносять сукупність депозитів до запитання, оскільки більш високий відсоток по строкових і ощадних вкладах веде до їх рухливості та великих коливань, тому що власники строкових депозитів (особливо великих) орієнтовані на доход. Якщо банк не переглядає процентні ставки зі зміною ситуації на ринку, власник може перевести кошти в інший банк.

Якщо порівнювати одиничні термінові й одиничні депозити до запитання, то термінові депозити є більш стійкими, тому що безболісно для банку можуть бути використані з метою кредитування.

З метою диверсифікованості й оптимізації депозитного портфеля доцільно використовувати систему показників для оцінки його якості, ефективності комбінації ресурсів.

Система показників оцінки стабільності депозитів

1. Обсяг залишку коштів на рахунках до запитання, що може бути використаний як стабільний ресурс:

$$Д = \frac{З}{К_0} \times 100\% , \text{ де} \quad (13)$$

З – середній залишок коштів на депозитних рахунках до запитання за розрахунковий період;

К₀ – кредитний оборот по депозитних рахунках до запитання за той же розрахунковий період.

Показник характеризує частку коштів, що зберігаються на депозитних рахунках до запитання і можуть бути використані як стабільні кредитні

ресурси протягом такого ж наступного проміжку часу (чим менше період – тим точніше прогнозований результат).

2. Середній термін збереження депозитної одиниці (депозитних засобів) у днях:

$$Z = \frac{\sum O_i \times D_i}{B}, \text{ де} \quad (14)$$

O_i - розмір i – го внеску в звітному періоді;

D_i - час збереження i -го внеску в днях;

B – оборот з вибуття внесків.

Показник відображає можливість використання коштів як ресурсів для короткострокового кредитування.

Показник характеризує ефективність депозитної політики банку. Депозитна політика вважається тим ефективніше, чим вище термін збереження депозитних коштів (тому що більше можливості використання їх на цілі кредитування).

3. Коефіцієнт припливу внесків:

$B_{\text{прил.}}$

$$K_{\text{прил.}} = \frac{B_{\text{прил.}}}{Z_n} \times 100\%, \text{ де} \quad (15)$$

Z_n – залишок внесків на початок розрахункового (звітнього) періоду;

$B_{\text{прил.}}$ - сума припливу внесків за розрахунковий період, що визначається як різниця між надходженням внесків і їхнім вибуттям:

$$B_{\text{прил.}} = H - B, \text{ де} \quad (16)$$

H – оборот з надходження коштів на депозитні рахунки за звітний період.

Коефіцієнт показує, яку частину складають внески, що надійшли, щодо того, що було на депозитних рахунках на початок періоду.

4. Коефіцієнт осідання коштів на депозитних рахунках:

В прил.

$$K_{oc} = \frac{N}{N_{пл.}} \times 100\% \quad \text{або} \quad (17)$$

N

Зк – Зн

$$K_{oc} = \frac{N}{N_{фак.}} \times 100\%, \text{ де} \quad (18)$$

N

Зк – залишок внесків на кінець розрахункового (звітнього) періоду.

Коефіцієнт осідання показує, який відсоток внесків із тих, що надійшли, залишилися (осіли) на рахунках клієнтів. Чим вище значення коефіцієнта, тим ефективніше депозитна політика.

5. Частина коштів від планового виторгу, що осідає на поточному рахунку, що може бути без збитку для клієнта розміщена на терміновий депозитний рахунок у планованому періоді:

N пл. x Зс

$$D = \frac{N_{пл.} \times Z_c}{N_{фак.}} \times 100\%, \text{ де} \quad (19)$$

N фак.

N фак. – фактичні надходження на поточний рахунок клієнта за відповідний період минулого року;

N пл. – очікувані надходження на поточний рахунок у планованому періоді;

Зс - середній залишок коштів на поточному рахунку за відповідний період минулого року (3,6,9,12 місяців), що розраховується як середня хронологічна на основі фактичних залишків коштів.

6. Показник середнього розміру депозиту:

$$Д = \frac{\text{Депозитний портфель банку}}{\text{Кількість укладених договорів}} \quad (20)$$

Показник характеризує якість депозитного портфеля банку.

7. Показник виміру залежності банку від великих зобов'язань:

$$З = \frac{\text{Великі зобов'язання - Тимчасові інвестиції}}{\text{Дохідні активи - Тимчасові інвестиції}} \quad (21)$$

Великим депозитом або борговим зобов'язанням вважається той, котрий перевищує середній розмір вкладень у банк.

Тимчасові інвестиції – це вкладення в цінні папери з метою продати їх через короткий проміжок часу.

Показник характеризує, в якому ступені великі зобов'язання («гарячі гроші») підтримують основні дохідні активи банку. Оскільки чисельник рівняння це короткострокові, чуттєві до зміни рівня процентних ставок кошти, надані переважно юридичним особам, то позитивне і високе значення залежності від великих зобов'язань припускає визначений ризик ліквідності.

Для найбільших банків значення даного показника близько 50% не дивно, для дрібних банків його розрахунок не завжди ефективний, тому що вони не мають багато великих зобов'язань і тримають великі суми коштів у тимчасових інвестиціях. Частіше в таких банках значення показника негативне.

Частка великих депозитів характеризують стабільність ресурсної бази, оскільки вплив на ресурсну базу дострокового вилучення внеску збільшується зі зростанням його розміру. Високе значення показника свідчить про зниження стабільності ресурсної бази банку і підвищення ризику ліквідності.

8. Коефіцієнт стабільності депозитної бази банку:

Базові депозити (основні депозити)

----- (22)

Сукупні активи або (сукупні депозитні зобов'язання)

До базових депозитів відносять найбільш стабільну їхню частину, що постійно знаходиться в розпорядженні банку поза залежності від зміни економічної ситуації (тобто мало чуттєві до зміни рівня процентних ставок на ринку).

За закордонною методикою базові депозити визначаються як сума всіх депозитів мінус великі (понад 100 тис. дол.) термінові депозити.

Американські дослідники під базовими депозитами розуміють не великі депозити (до 100 тис. дол.), вкладені середніми нефінансовими компаніями і приватними вкладниками.

Коефіцієнт характеризує ступінь сталості, стабільності депозитної бази банку. Оптимальне значення показника (знаменник – сукупні активи) визначаються на рівні не менше 75%.

Кожен комерційний банк має визначити власні кількісні критерії віднесення внесків до стабільної або нестабільної частини депозитів, оскільки розходження за розміром капіталу, активів, пасивів, різні пріоритети при проведенні кредитної політики й інші фактори впливають на ці показники.

9. Коефіцієнт клієнтської бази (коефіцієнт внутрішнього фінансування):

Абсолютна величина клієнтської бази

CBR = ----- (23)

Чисті активи

У клієнтську базу не включаються банківські позики і кошти на кореспондентських рахунках.

Коефіцієнт показує частку клієнтських пасивів банку, характеризує його незалежність від зовнішніх джерел фінансування.

Рівень показника, що рекомендується, 0,3-0,45

Якщо рівень показника менше 0,3, то вважається, що банк володіє недостатнім формуванням ресурсів.

Якщо рівень показника вище 0,45, то банк недовикористовує можливості росту валюти балансу за рахунок інших пасивних операцій.

10. Коефіцієнт використання депозитів:

Середній залишок наданих кредитів

$$K_{вд} = \frac{\text{Середній залишок наданих кредитів}}{\text{Середній залишок коштів на депозитних рахунках}} \quad (24)$$

Середній залишок коштів на депозитних рахунках

Показник характеризує ефективність депозитної політики банку. Якщо значення коефіцієнта перевищує 1, то депозитна політика банку вважається ефективною.

В області залучення депозитних коштів використовуються різні методи:

- *цінові;*
- *нецінові методи управління залученими коштами.*

Сутність **цінових методів** складається у використанні процентної ставки по депозитах як головного важеля в конкурентній боротьбі за вільні грошові кошти фізичних і юридичних осіб.

Процентна політика повинна враховувати дві граничних вимоги:

По-перше, рівень процентної ставки по депозитах (як терміновому, так і до запитання) має бути в достатній мірі привабливим для потенційних вкладників.

По-друге, він не може різко підвищувати нижню границю процентної маржі між активними і пасивними операціями банку.

Більш стійкі у фінансовому відношенні банки, що піклуються про свою

ліквідність і платоспроможність, пропонують відсоток по вкладах не вище середньогалузевого (звичайно в якості середньогалузевого виступає відсоток по вкладах в ощадному банку).

Високий відсоток по термінових депозитах фізичних і юридичних осіб свідчить, у першу чергу, про те, що банк володіє нестабільною ресурсною базою, недостатньою для ефективних кредитних вкладень. Такий банк намагається розширити і стабілізувати свої ресурси шляхом залучення депозитів, пропонуючи вкладникам підвищену процентну ставку. Але залучення ресурсів за підвищеною процентною ставкою припускає і здійснення вкладень під більш високі відсотки, такі вкладення, як правило, більш ризикові.

Нецінові методи управління залученими коштами базуються на використанні різних способів залучення клієнтів, прямо не зв'язаних зі зміною рівня депозитних ставок. До таких способів відносяться:

- реклама;
- поліпшений рівень обслуговування;
- розширення спектра пропонованих банком рахунків і послуг;
- комплексне обслуговування;
- додаткові види безкоштовних послуг;
- розміщення філій, максимально наближених до клієнтів;
- пристосовування графіка роботи до потреб клієнтів і ін.

Нецінові методи управління базуються на маркетингових дослідженнях того сектора ринку, що обслуговується банком, вивченні потреб клієнтури, розробці нових фінансових інструментів і операцій, що пропонуються клієнтам.

В умовах загострення конкурентної боротьби в банківській сфері менеджмент велике значення приділяє неціновим методам, тому що підвищення депозитних ставок має обмеження і не завжди такий метод управління можна використовувати. Однак у цілому, використання нецінових методів вимагає деяких (іноді значних) витрат. Тому, вибираючи

метод управління залученими коштами, менеджмент банку повинен порівняти витрати, зв'язані з підвищенням депозитної ставки і витрати, що супроводжують упродовження нецінових прийомів.

На практиці ці методи можуть використовуватися паралельно.

У практиці роботи українських банків перевага належить ціновим методам управління, оскільки депозитні ставки не підлягають регулюванню і встановлюються менеджментом банку самостійно в залежності від потреби в залучених коштах.

Нецінові методи управління ще не досить популярні у вітчизняній банківській практиці, однак, загострення конкурентної боротьби і зниження загального рівня прибутковості стимулює банки до пошуку нових методів залучення коштів клієнтів.

3.2. Особливості управління недепозитними коштами банку

До найбільш розповсюджених форм залучення недепозитних ресурсів комерційного банку відносяться:

- міжбанківський кредит, у т.ч. одержання позичок у Центрального банку;
- проведення операцій РЕПО (угода про продаж паперів зі зворотним викупом);
- емісія (випуск) облігацій, банківських векселів;
- облік векселів у Центральному банку;
- продаж банківських акцентів;
- випуск комерційних паперів;
- одержання позик на ринку євродоларів.

Залучення недепозитних джерел ресурсної бази призначено для 2-х основних цілей:

- 1) Заміщення чистого відтоку фінансових ресурсів.
- 2) Розширення діяльності при неможливості залучення для цих цілей

нових депозитних ресурсів.

Таким чином, ініціатива залучення недепозитних ресурсів виникає через недолік поточної ліквідності або в результаті спроби збалансувати платіжні потоки на наступні дати.

Оцінка наявності в балансі банку міжбанківського кредиту носить суперечливий характер:

- з одного боку, наявність залишків по міжбанківському кредиту є позитивним чинником, тому що це свідчить про те, що банку одержав визнання на міжбанківському ринку;

- з іншого боку, велика питома вага міжбанківського кредиту є відображенням ризику ліквідності та процентного ризику, тому що:

- міжбанківський ринок не завжди ліквідний і глибокий (міжбанківський кредит відносять до категорії «гарячих» грошей);

- на даному ринку вартість ресурсів досить висока (банк не завжди може дозволити такі витрати) і слабо прогнозована.

Процес управління недепозитними ресурсами має визначені особливості, виходячи з яких менеджери формують стратегію управління ресурсами:

1. Короткостроковий характер операцій щодо залучення недепозитних коштів - найбільш розповсюдженими є одноденні позички і з термінами погашення до двох тижнів.

2. Висока чутливість до процентних коливань і, отже, схильність процентному ризику.

3. Неможливість використання цінових методів управління, тому що ставку встановлює кредитор.

4. Гнучкість управління – у кожен момент часу можна чітко визначити, скільки і на який період банку необхідно залучити кошти. Потреба в недепозитних джерелах розраховується як різниця між вихідними і вхідними грошовими потоками банку, з обліком як реальних, так і очікуваних значень.

При виборі недепозитного джерела менеджмент банку повинен вирішити 2 основних питання:

- визначення загального обсягу коштів, залучених з недепозитних джерел;

- визначення конкретного виду недепозитного джерела, що найбільше б відповідав цілям банку в даний момент часу.

Потреба банку в недепозитних джерелах визначається розміром розриву фондів.

При цьому менеджменту банку необхідно враховувати таке:

1. При оцінці суми необхідних кредитів необхідно враховувати також суму передбачуваних кредитів у майбутньому, особливо з боку його найбільших позичальників. Такий прогноз має ґрунтуватися на інформації, одержуваної у приватних контактах між службовцями банку і реальними або потенційними клієнтами.

2. При оцінці суми депозитів, необхідних банку для фінансування кредитно-інвестиційних вкладень, повинне бути здійснене прогнозування надходжень коштів у внески і вилучень з рахунків клієнтів банку, особливо з боку великих депозиторів.

При прогнозуванні величини депозитів необхідно враховувати поточні і майбутні економічні умови, процентні ставки і вимоги до потоку готівки, пропоновані великими вкладниками банку.

$$\text{Показник розриву фондів} = \text{Поточні та прогнозовані кредитно-інвестиційні вкладення, що банк припускає здійснити} - \text{Поточні й очікувані потоки депозитів}$$

До оціненого розриву фондів додають резервну суму для того, щоб покрити несподівані потреби в кредиті та можливий дефіцит депозитів.

На вибір недепозитних джерел банківських ресурсів впливають такі фактори:

1. *Відносна вартість коштів, сформованих з кожного недепозитного*

джерела.

Менеджмент банку, аналізуючи функціонуючі на ринку процентні ставки за різних джерел, займає кошти з найбільш дешевих джерел, хоча враховує при цьому й інші фактори. Для порівняння вартості різних альтернативних джерел фондів використовують формулу дійсної процентної ставки:

Дійсна процентна ставка на джерела формування ресурсів банку:

$$\frac{\text{Поточна процентна вартість} + \text{Граничні витрати в процесі одержання цих фондів}}{\text{запозичених фондів}} \quad (25)$$

Нетто-величина інвестиційних фондів, сформованих із цих джерел

Складові дійсної процентної ставки розраховуються за такими формулами.

1. Поточна процентна вартість запозичених фондів =
Величина запозичених фондів x Переважна процентна ставка на фінансовому ринку (26)

2. Граничні витрати банку в процесі одержання цих фондів =
Величина запозичених фондів x Очікувана процентна ставка, що представляє робочий час персоналу, витрати на операції і укладення кредитних угод (27)

3. Нетто-величина інвестованих сформованих фондів = (28)
Загальна величина запозичених коштів -
Резервні вимоги (де необхідно), страхове оподаткування депозиту (де необхідно) -

Кошти, розміщені в неприбуткові активи (надлишок готівки, основний капітал банку)

2. *Швидка приступність*, що компенсує їх більш високу вартість у порівнянні з депозитами до запитання.

3. *Ризик нестійкості процентної ставки*, зв'язаний з короткостроковістю недепозитних операцій.

Усі процентні ставки визначаються рівнем попиту та пропозиції на відкритому ринку і, отже, піддані випадковим коливанням. Чим менший термін погашення позики, тим більше хиткою виявляється процентна ставка.

4. *Ризик допустимості кредиту (надійності його одержання)*.

Ні гарантії того, що на кожному із кредитних ринків кредитори зможуть надати позичку кожному позичальнику. Менеджмент банку завжди має бути готовий перейти до альтернативних джерел кредиту і, якщо необхідно, заплатити дорожче за будь-які одержувані кошти.

5. *Термін погашення (повернення) запозичених коштів*. Деякі джерела розраховані на негайний кредит, інші – на більш тривалий термін – комерційні папери, євродолари.

6. *Розмір банку і його потреба у недепозитних фондах*. Стандартною величиною більшості позик на ринку короткострокового капіталу є сума, що часто перевищує кредитні можливості найбільш дрібних банків.

7. *Відповідність регулюючим нормам, що обмежують використання альтернативних джерел формування коштів*. Норми регулювання банківської діяльності можуть обмежити суму, частоту і використання позик банками.

Показники залежності від недепозитних джерел банківських ресурсів

Аналіз ступеня залежності від міжбанківських коштів здійснюється на основі ряду відносних показників, що називаються коефіцієнтами рефінансування. Коефіцієнти рефінансування розраховуються як відношення кредитів і термінових позик, отриманих в інших банках до різної бази, до:

- загального обсягу кредитних вкладень банку;

- виданих міжбанківських позик;
- загального обсягу зобов'язань банку;
- величини статутного капіталу або балансового капіталу;
- загальної валюти балансу.

Найбільше часто використовують показники:

$$1. \text{ Коефіцієнт} = \frac{\text{Міжбанківські позики, у т.ч. запозичені}}{\text{Капітал банку}} \leq 300 \quad (29)$$

централізовані кошти

рефінансування

$$\text{Коефіцієнт} = \frac{\text{Міжбанківські позики (запозичені)}}{\text{Загальні зобов'язання банку}} \quad (0,1-0,3) \quad (30)$$

рефінансування

При 0,1 відбувається мінімізація витрат банку.

При 0,3 – мінімізація ризику стійкості.

2. Величина нетто-позики на міжбанківському ринку (Fb net) = Сальдо між запозиченими і розміщеними коштами, включаючи міжбанківські кредити, сальдо по коштах на кореспондентських рахунках «Лоро» і «Ностро» і позиках Центрального банку

Якщо величина нетто-позики є позитивною, то банк є нетто-позичальником.

Якщо величина нетто-позики є негативною, то банк - нетто-кредитор. З погляду кредитоспроможності останнє є більш кращим.

Доцільність уведення даного показника викликана тим, що величина сукупних запозичених міжбанківських позик, неотсальдованих на позики видані, є менш інформативною в порівнянні з чистими позиками, тому що і при великих обсягах запозичених кредитів банк може бути активним донором міжбанківського ринку.

Надмірно велике значення показника (більш 30-40%) є несприятливою ознакою, що може вказувати на:

- нерозвиненість клієнтської бази банку;
- фінансові проблеми, зв'язані з дефіцитом фінансових ресурсів через відтік клієнтів або наявності проблемних активів;
- на агресивну політику банку, зв'язану з фінансуванням активів за рахунок міжбанківського кредиту.

3. Рівень зовнішнього фінансування (EFL)

Показує сукупну позицію банку на міжбанківському ринку (донор або акцептор) і обмежує можливості залучення міжбанківських коштів:

$$EFL = \frac{\text{Величина нетто-позики}}{\text{Клієнтська база банку}} \quad (31)$$

При оцінці поточної кредитоспроможності можна не враховувати сальдо по отриманих і виданих міжбанківських кредитах на відносно великі терміни, зокрема синдиковані кредити. Для середніх банків оптимальна величина коефіцієнта лежить у значеннях - 0,3 + 0,3.

Контрольні запитання

1. Які основні види депозитних рахунків пропонують банки в даний час?
2. Що таке основні депозити і чому вони мають настільки важливе значення сьогодні?
3. Як змінилася в останні роки структура депозитів банків?
4. Які наслідки мають змінення структури депозитів для управління і функціонування банків?
5. Які депозити є найменш цінними і найбільш цінними для банків?
6. Що включає система управління депозитним портфелем банку?
7. Що таке банківська стратегія трансформації і які види ризиків характерні для операцій з трансформації?
8. Як визначається коефіцієнт трансформації і яке його економічне значення?
9. Що таке стабільні депозити?
10. Які показники входять у систему оцінки стабільності депозитів?
11. Які методи використовують для залучення депозитних коштів банку?
12. У чому складається сутність цінних методів залучення депозитних коштів і яка область їхнього застосування в даний час?
13. У чому складається сутність нецінних методів залучення депозитних коштів і яка область їхнього застосування в даний час?
14. Що таке управління пасивами?
15. Які переваги і ризик приносить банку використання методу управління пасивами?
16. У яких фінансових ситуаціях для банку найбільш підходящим є використання міжбанківських коштів?
17. До яких недепозитних джерел формування коштів звертаються у даний час банки?

18. Які особливості має процес управління недепозитними ресурсами?
19. Що означає для банку розрив фондів?
20. Які фактори впливають на вибір того або іншого джерела недепозитних ресурсів?
21. Як визначається дійсна процентна ставка на джерела формування ресурсів банку?
22. Які показники визначають залежність банку від недепозитних джерел ресурсів?

Тестові завдання

1. Які складові з наведеного переліку формують ресурси банку:

- а) кредити, надані клієнтам;
- б) кредити, надані іншим банкам та НБУ;
- в) цінні папери власного боргу;
- г) вкладення капіталу в дочірні компанії.

2. До депозитних ресурсів банку належать:

а) субординований борг, кошти на поточних рахунках клієнтів, кошти на вкладних рахунках клієнтів, кошти від випуску депозитних (ощадних) сертифікатів та облігацій;

б) кошти на поточних рахунках клієнтів, кошти на вкладних рахунках клієнтів, кошти від випуску депозитних (ощадних) сертифікатів та облігацій;

в) кошти на вкладних рахунках клієнтів, кошти від випуску депозитних (ощадних) сертифікатів, кредити, отримані в інших банках;

г) кошти на поточних рахунках клієнтів, кошти на вкладних рахунках клієнтів, кошти від випуску депозитних (ощадних) сертифікатів.

3. До недепозитних джерел ресурсів банку належать:

а) кошти на поточних рахунках клієнтів, кошти на вкладних рахунках клієнтів, кошти від випуску депозитних (ощадних) сертифікатів а облігацій, кредити, отримані в інших банках;

б) міжбанківські кредити, у тому числі від НБУ, кошти від випуску акцій та облігацій, кошти, залучені від проведення операцій РЕПО;

в) міжбанківські кредити, у тому числі від НБУ, кошти від випуску акцій та облігацій, кошти, залучені від проведення операцій РЕПО, депозити, отриманні від інших банків;

г) міжбанківські кредити, у тому числі від НБУ, кошти від випуску цінних паперів власного боргу, кошти, залучені від проведення операцій РЕПО.

4.Зобов'язання банку перед вкладниками, які надали свої вільні грошові кошти для зберігання за певних умов, називають:

- а) запозиченими коштами;
- б) не депозитними джерелами ресурсів;
- в) депозитною базою;
- г) кредитними зобов'язаннями.

5. Процентне боргове зобов'язання банку, яке підтверджує вкладання певної суми коштів у банк на визначений термін за конкретною відсотковою ставкою, - це:

- а) розписка банку;
- б) кредитне зобов'язання;
- в) депозитний сертифікат;
- г) боргова розписка.

6. Номінальна безризикова ставка відображає:

- а) рівень ставки рефінансування;
- б) рівень депозитної ставки з урахуванням темпів інфляції;
- в) рівень відсоткової ставки з урахуванням темпів інфляції та економічного зростання.

7. За економічним змістом відсоткова ставка – це:

- а) ціна вільних грошей населення та юридичних осіб з урахуванням вартості їх залучення;
- б) вартість грошей, яка відображує альтернативні варіанти їх розміщення та ризику протягом певного часу;
- в) майбутня вартість грошей з урахуванням рівня ризику їх використання.

8. На рівень базової депозитної ставки не впливає такий чинник:

- а) реальні темпи економічного зростання в країні;
- б) середній рівень дивідендних виплат у країні;
- в) очікуваний рівень інфляції протягом періоду вкладання коштів;

г) ризик неповернення коштів.

9. Занадто низький рівень депозитної ставки призводить до:

- а) збільшення дивідендних виплат;
- б) зменшення обсягів кредитних ресурсів;
- в) зростання відсоткових виплат.

10. Якщо банком використовується метод умовного ціноутворення депозитів, яка за цих умов збільшує процентну ставку за депозитами:

- а) можливість довкладання;
- б) виплата процентів у кінці строку договору;
- в) виплата процентів щомісяця;
- г) ці умови не впливають на розмір процента за депозитом.

11. Якщо банком використовується метод умовного ціноутворення депозитів, яка з цих умов зменшує процентну ставку за депозитами:

- а) можливість часткового зняття коштів з рахунку;
- б) виплата процентів у кінці строку договору;
- в) виплата процентів авансом;
- г) ці умови не впливають на розмір процента за депозитом.

12. Який метод ціноутворення банківських депозитів ураховує кількість послуг, якими користуються клієнти банку:

- а) багатofакторний метод ціноутворення;
- б) умовне ціноутворення;
- в) ринковий спосіб ціноутворення;
- г) правильні відповіді а) і б).

13. Які фактори, що впливають на розмір процентної ставки, належать до зовнішніх:

- а) розмір банку і ступінь його надійності;
- б) рівень процентної ставки по депозитах банку;
- в) рівень ліквідності банку;

- г) умови вкладів, що пропонуються банком;
- д) рівень конкуренції на ринку депозитних послуг.

14. Сутність цінових методів залучення коштів полягає у:

- а) використанні відсоткової ставки за депозитами;
- б) встановленні фіксованих рівнів ціни за залученими коштами;
- в) використанні прийомів заохочення клієнтів.

15. Надання існуючих послуг існуючим клієнтам – це:

- а) консервативна стратегія;
- б) дезінвестиційна стратегія;
- в) стратегія диверсифікації.

16. Стратегія проникнення – це:

- а) робота в освоєному сегменті ринку щодо просування існуючих банківських продуктів новим споживачам;
- б) продаж раніше розроблених послуг на новому сегменті ринку;
- в) пропозиція якісно нових або модифікованих послуг на існуючих сегментах ринку.

17. Міжбанківські кредити надаються за ринковою ставкою, що дорівнює 6,25%. Витрати на укладання угоди становлять 0,25% суми угоди. Норма обов'язкового резервування за ресурсом такого виду становить 3%. Визначте вартість міжбанківського кредиту для банку:

- а) 6,5%;
- б) 6,6%;
- в) 6,7%;
- г) правильної відповіді не має.

18. Операцію запозичення коштів у банківській практиці називають:

- а) кредитуванням пасивних операцій банку;
- б) депозитним залученням;

в) купівлею фондів.

19. Використання механізму рефінансування банків передбачає:

- а) регулювання та забезпечення середнього рівня прибутковості банків;
- б) надання певних пільг банкам для підвищення їх рейтингу;
- в) підтримання їх ліквідності та регулювання кредитно-грошового ринку.

20. Проведення операцій РЕПО дозволяє:

- а) значно знижувати кредитний ризик;
- б) гарантувати уникнення кредитного ризику;
- в) забезпечити кредитування банків;
- г) знизити вартість цінних паперів.

21. Структурою євrorинку не передбачено сектор ринку:

- а) єврокредитів;
- б) єврооблігацій;
- в) євросубсидій;
- г) євровекселів.

22. Відсоткові ставки за єврокредитами базуються на ставці:

- а) SWIFT;
- б) LIBOR;
- в) РЕПО;
- г) FIBOR.

РОЗДІЛ 4. МЕНЕДЖМЕНТ АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ ТА ЇХ ОПТИМІЗАЦІЯ

4.1. Принципи управління активними операціями банку

Управління активними операціями полягає в доцільному розміщенні власних та залучених і запозичених коштів банку з метою отримання найвищого прибутку з дотриманням допустимого рівня ризику.

У процесі управління активами банк повинен так розміщувати кошти в активи, щоб вони:

- з одного боку, приносили відповідний дохід;
- з другого боку, не збільшували б ризик банку втратити ці кошти.

Тобто, завжди повинна підтримуватися об'єктивно необхідна рівновага між прагненням до максимального доходу і мінімального ризику.

Основні принципи управління активами

1 принцип. Дотримання доцільності структури активів

Вимога дотримання доцільності структури активів означає, що структура активів банку має відповідати якісним вимогам ліквідності для забезпечення щоденної здатності банку відповідати за своїми зобов'язаннями.

З цією метою всі активи банку розбиваються на групи за ступенем ліквідності:

1. *Високоліквідні активи* – це активи, які не приносять банку дохід, але необхідні для розрахунків за зобов'язаннями. До них відносяться:

- касова готівка і банківські метали;
- кошти до запитання у НБУ;
- кошти до запитання в інших банках;
- строкові депозити у НБУ.

2. *Ліквідні активи* - це активи, які приносять банку дохід, а саме:

- усі надані кредити;
- депозити в інших банках;
- цінні папери;
- вкладення в асоційовані та дочірні компанії.

3. *Низьколіквідні активи* - пролонгована і дебіторська заборгованість.

4. *Неліквідні активи* - прострочена і сумнівна заборгованість за кредитами.

5. *Недоходні активи* складають:

- основні засоби і нематеріальні активи;
- капіталовкладення;
- товарно-матеріальні цінності.

6. *Квазіактиви*:

- нараховані доходи (витрати) банку, пов'язані із залученням коштів;
- прострочені нараховані доходи та інші активи.

Встановлюючи раціональну структуру активів, банк повинен виконувати вимоги до ліквідності, а отже, мати достатній розмір високоліквідних, ліквідних і довгостроковоліквідних коштів і виконувати нормативи ліквідності.

Для банків встановлені такі нормативи ліквідності:

1. Норматив миттєвої ліквідності (Н4).

$$H4 = (K_{кр} + K_a) / P_r \times 100\%, \text{ де} \quad (32)$$

$K_{кр}$ – кошти на кореспондентському рахунку;

K_a – кошти в касі;

P_r - поточні рахунки.

Нормативне значення показника Н4 повинне бути не менше ніж 20%.

2. Норматив поточної ліквідності (Н5).

$$H5 = A / Z \times 100\%, \text{ де} \quad (33)$$

A – активи первинної і вторинної ліквідності;

Z – зобов'язання банку.

Для розрахунку нормативу враховуються вимоги і зобов'язання банку з кінцевим терміном погашення до 30 днів (включно).

До активів первинної і вторинної ліквідності відносяться:

- готівкові кошти і банківські метали;
- кошти до запитання в НБУ і в інших банках;
- строкові депозити в НБУ і в інших банках;
- боргові цінні папери, які рефінансуються і емітовані НБУ, в портфелі банку на продаж та інвестиції;
- боргові цінні папери в портфелі банку на продаж та інвестиції;
- надані кредити.

До зобов'язань відносяться:

- кошти до запитання;
- кредити, які одержані від НБУ та інших банків;
- кошти бюджету України;
- строкові депозити інших банків і клієнтів;
- цінні папери власного боргу, емітовані банком;
- зобов'язання і вимоги за всіма видами гарантій, порук, авалів;
- зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам і банкам.

Нормативне значення показника Н5 має бути не менше ніж 30%.

3. Норматив короткострокової ліквідності (Н6).

$$H_6 = \frac{A}{Z} \times 100, \text{ де}$$

(34)

A – ліквідні активи;

Z – короткострокові зобов'язання банку.

Для розрахунку нормативу враховуються ліквідні активи і короткострокові зобов'язання банку з початковим терміном погашення до одного року.

До ліквідних активів відносяться:

- готівкові кошти і банківські метали;
- кошти до запитання в НБУ та в інших банках;
- короткострокові депозити в НБУ та в інших банках;
- короткострокові кредити, надані іншим банкам.

До короткострокових зобов'язань відносяться:

- кошти до запитання;
- короткострокові кредити, які одержані від НБУ та інших банків;
- кошти бюджету України;
- короткострокові депозити інших банків і клієнтів;
- короткострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком;
- зобов'язання і вимоги за всіма видами гарантій, порук, авалів;
- зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам і банкам.

Нормативне значення показника Н6 повинне бути не менше, ніж 20%.

З метою забезпечення необхідного рівня ліквідності та визначення лімітів кредитово-інвестиційного портфеля для банку можуть бути встановлені внутрішні нормативи ліквідності:

1. Показник короткострокової ліквідності – покриття високоліквідними і ліквідними активами поточних коштів клієнтів.

$$\frac{\text{Залишки касової готівки} + \text{позитивне сальдо міжбанківських коштів (поточні та строкові кошти в банках} - \text{поточні та строкові кошти банків)}}{\text{Поточні кошти клієнтів}}$$

(35)

Оптимальне значення показника:

- для національної валюти – на рівні 40-50%;
- для іноземної валюти – 20-30%.

2. Показник довгострокової ліквідності – покриття терміновими пасивами термінових активів.

Депозити юридичних і фізичних осіб + Цінні папери власного боргу +
сформовані резерви під активні операції + кошти, одержані від
міжнародних фінансових організацій (для іноземної валюти)

(36)

Кредити, надані юридичним і фізичним особам + державні та
недержавні цінні папери

Оптимальне значення показника не може бути нижче ніж 70%.

Оцінка ліквідності банку проводиться також на основі ряду відносних показників, які обчислюються як:

1. Співвідношення високоліквідних активів до робочих активів.

Робочі активи - це кошти, які забезпечують банку дохід.

Оптимальне значення показника - не менше ніж 20%.

2. Співвідношення високоліквідних активів до сукупних активів.

Оптимальне значення показника - не менше ніж 15%.

3. Співвідношення ліквідних активів до загальних активів.

Оптимальна частина ліквідних активів у структурі активних операцій банку - 60-70%.

2 принцип. Диверсифікація активних операцій

Показує ступінь розподілу ресурсів банку за різними сферами (напрямами) розміщення і, отже, показує рівень захищеності вкладень від змін ринкової кон'юнктури і кредитоспроможності позичальників.

Показниками диверсифікації активів є:

- структура активів банку за видами операцій;
- структура за типами контрагентів;
- структура за галузями економіки;
- структура за регіональною спрямованістю;

- структура активів у розрізі філіалів;
- структура за тривалістю вкладень коштів;
- структура за валютними операціями.

Чим вищий рівень диверсифікації активів, тим вище ліквідність балансу і нижче рівень ризику.

Принцип диверсифікації є основою для розширення спектра банківських доходів, що служить гарантією стабільності банку в умовах конкурентних змін.

3 принцип. Підтримка прибутковості активів

Прибутковість активів відображає їх здатність створювати джерело для розвитку банку і зміцнення його капітальної бази.

За ступенем прибутковості активи діляться на групи:

- активи, що приносять дохід: кредити, депозити в інших банках, вкладення в цінні папери;
- активи, що приносять менш значний дохід: факторинг, лізинг, участь у промисловому інвестуванні, в діяльності інших господарських структур, кошти на коррахунках в інших банках;
- активи, що не мають постійної дохідності, але за певних умов можуть приносити дохід: прострочені позики, касова готівка, векселі, не оплачені в термін і опротестовані;
- активи, що не приносять дохід: основні засоби та ін.

Для оцінки рівня прибутковості активів розраховується коефіцієнт ефективності використання активів:

Дохідні активи

Загальні активи

Оптимальне значення показника – 75-85%.

У регулюванні структури активів за ступенем прибутковості необхідно враховувати, що збільшення частки активів, які працюють, що забезпечують дохідність роботи банку, може призвести до недотримання показників

ліквідності через низьку частку непрацюючих, але більш високоліквідних активів.

4 принцип. Оцінка ризикованості активних операцій і достатності резервів, створених банком (відстежування ризиків і створення резервів)

Ризикованість активів означає потенційну можливість втрат банком коштів при їх перетворенні в грошову форму.

Ступінь ризику активів залежить від багатьох чинників, специфічних для певних їх видів.

Наприклад, ризик позики обумовлений фінансовим станом позичальника, змістом об'єкта кредитування, обсягом позики, порядком видачі та погашення та ін. Ризик вкладень у цінні папери залежить від фінансової стійкості емітента, механізму випуску і продажу цінних паперів, здатності котируватися на біржі та ін.

Класифікація активів за ступенем ризику і рівнем ризику кожної групи активів неоднозначні в різних країнах і для різних цілей.

Незалежно від конкретної практики різних країн класифікації активів за ступенем ризику існує єдине принципове положення, що дозволяє встановити залежність ліквідності банку від ризикованості активів – чим вищий сукупний ризик активів банку, тим нижче ліквідність і вище прибутковість.

Відповідно до українського банківського законодавства активні операції за ступенем ризику вкладень і вірогідності втрат частини вартості діляться на 5 груп:

1 група (відсоток ризику – 0) - це готівкові кошти; кошти до запитання в НБУ і строкові депозити в НБУ; боргові цінні папери центральних органів виконавчої влади, що рефінансуються та емітовані НБУ; боргові цінні папери центральних органів виконавчої влади у портфелі банку на продаж і на інвестиції;

2 група (відсоток ризику - 10) - короткострокові та довгострокові кредити, які надані центральним органам виконавчої влади;

3 група (відсоток ризику - 20) - боргові цінні папери місцевих органів виконавчої влади, що рефінансуються та емітовані НБУ; боргові цінні папери місцевих органів виконавчої влади у портфелі банку на продаж і на інвестиції; кошти, які розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижче, ніж інвестиційний клас; депозити овернайт та інші короткострокові депозити, що розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижче, ніж інвестиційний клас; кредити овердрафт, овернайт інші короткострокові кредити, що розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижче, ніж інвестиційний клас;

4 група (відсоток ризику - 50) - кошти до запитання в інших банках, які не належать до інвестиційного класу; депозити овернайт, що розміщені в інших банках, які не належать до інвестиційного класу; короткострокові та довгострокові кредити, які надані місцевим органам виконавчої влади.

5 група (відсоток ризику - 100) - всі інші активні рахунки.

Оцінити ризикованість активів можна за допомогою коефіцієнтів:

1.
$$\text{Рівень ризикованості активів} = \frac{\text{Активи, з урахуванням відповідних коефіцієнтів за ступенем ризику}}{\text{Сукупні активи}}$$

2.
$$\text{Рівень активів з підвищеним ризиком} = \frac{\text{Активи підвищеного ризику}}{\text{Сукупні активи}}$$

До активів підвищеного ризику належать цінні папери (за винятком державних боргових зобов'язань), факторинг, лізинг, інвестиційні вкладення, перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською.

Відповідно до міжнародних стандартів оцінка проводиться за трьома видами ризиків:

- кредитному;
- ринковому;
- операційному.

1. Визначення кредитного ризику активів за міжнародними стандартами

Існує два принципово різних, альтернативних підходи до розрахунку кредитного ризику банку, встановлених Базельською угодою:

- „стандартизований підхід” або „підхід зовнішніх рейтингів”;
- „підхід внутрішніх рейтингів”.

Кожен із них поділяється на два альтернативних варіанти:

- стандартизований підхід – на спрощений та загальний;
- підхід внутрішніх рейтингів – на фундаментальний та поглиблений.

Окремий банк може використовувати лише один із альтернативних підходів. Різні банки в одній країні можуть застосовувати різні підходи до оцінки кредитного ризику. Всі банки можуть використовувати спрощений стандартизований підхід. Для використання інших підходів потрібно отримати попередній дозвіл органу нагляду.

СТАНДАРТИЗОВАНИЙ ПІДХІД

Відповідно до стандартизованих підходів усі активи банку класифікуються на групи за рівнем їх кредитного ризику, і для кожної групи подібних активів устанавлюється конкретне значення спеціального коефіцієнта кредитного ризику: від 0% до 150%.

Таким чином, зважені за кредитними ризиками активи (RWA), визначаються за формулою:

$$RWA = \sum \text{актив} \times RW, \text{ де} \quad (37)$$

RW - спеціальні коефіцієнти кредитного ризику.

Зважуванню на коефіцієнти ризику підлягає чиста сума активів, тобто загальна сума заборгованості контрагента мінус, сформовані банком, спеціальні резерви.

Для врахування наявності забезпечення за кредитом запропоновано дві альтернативні методики врахування застави:

- простий підхід;
- комплексний підхід.

У рамках *простого підходу* для деяких категорій активів коефіцієнт кредитного ризику активу або контрагента в деяких випадках можна замінити коефіцієнтом ризику самої застави, який є значно нижчим.

У рамках *комплексного підходу* банк повинен скоригувати величину кредитної експозиції на певну частку ринкової вартості застави. Таким чином, перед зважуванням на ризик банк повинен із загальної суми заборгованості відняти деяку частку вартості об'єкта забезпечення, яка (частка) визначається як добуток ринкової вартості застави на спеціальний понижуючий коефіцієнт, встановлюваний органом нагляду.

Спрощений стандартизований підхід

У межах спрощеного стандартизованого підходу всі активи банку поділяються на 11 категорій. Для кожної категорії встановлюється, як правило, одне чітко визначене значення коефіцієнта ризику (табл.4.1.).

Для деяких категорій передбачено декілька можливих коефіцієнтів ризику залежно від рівня сформованих резервів, або від значення кредитного рейтингу. Як кредитні рейтинги застосовуються лише суверенні рейтинги країн, що визначаються агентствами експортного фінансування, які функціонують у кожній країні. Зовнішні рейтинги використовуються тільки щодо вимог до суверенних держав, центральних і комерційних банків. Для врахування наявності забезпечення за кредитом можна застосовувати лише простий підхід.

Таблиця 4.1.

Коефіцієнти ризику активів за спрощеним стандартизованим підходом

Вид активу	Ваговий коефіцієнт ризику				
Вимоги до суверенних держав, центральних банків	Залежно від бального значення ризику країни, що визначається агентствами експортного кредитування				
	0-1	2	3	4 до 6	7
	0%	20%	50%	100%	150%
Вимоги до інших офіційних органів	Коефіцієнт 0% встановлюється для деяких міжнародних банків розвитку (Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку) Коефіцієнт 100% встановлюється для всіх інших банків розвитку Для підприємств державного сектора встановлюється коефіцієнт, аналогічний коефіцієнту для вимог до банків, зареєстрованих у відповідній країні				
Вимоги до банків та страхових компаній	Для страхових компаній встановлюється коефіцієнт, аналогічний вимогам до банків, якщо режим нагляду за страховими компаніями аналогічний режиму нагляду за банками. В решті випадків встановлюється коефіцієнт, аналогічний вимогам до корпорацій Для банків встановлюється коефіцієнт, аналогічний вимогам до суверенних держав				
	0-1	2	3	4 до 6	7
	0%	20%	50%	100%	150%
Вимоги до корпорацій	Коефіцієнт 100% встановлюється для всіх вимог до корпорацій без жодного виключення				
Вимоги, включені до роздрібних портфелів	Коефіцієнт 75%, за виключенням прострочених кредитів				
Вимоги, забезпечені житловою нерухомістю	Коефіцієнт 35%, за виключенням прострочених кредитів				
Вимоги, забезпечені комерційною	Коефіцієнт 100%				

нерухомістю			
Прострочені кредити	Залежно від сформованих резервів		
	Менше 20%	Не менше 20%	Більше 50%
	150%	100%	100% або 50%
Категорії високого ризику	Коефіцієнт 150%		
Інші активи	Коефіцієнт 100%		
Позабалансові активи	Із використанням факторів кредитної конверсії		

Загальний стандартизований підхід

У межах загального стандартизованого підходу всі активи банку поділяються на 13 категорій. Для кожної категорії передбачено принаймні один варіант значення коефіцієнта ризику. Для тих категорій, де наведено два або три альтернативні варіанти значення коефіцієнта ризику, орган нагляду кожної країни повинен обрати єдиний варіант, що повинен застосовуватися для всіх банків країни. Для деяких категорій конкретний коефіцієнт ризику визначається залежно від зовнішнього кредитного рейтингу, визначеного незалежною організацією – рейтинговим агентством (комерційною установою), або агентством експортного фінансування (державною установою). Для врахування наявності забезпечення за кредитом можна застосовувати простий та комплексний підходи. (табл. 4.2.)

Таблиця 4.2.

Коефіцієнти ризику активів за загальним стандартизованим підходом

Вид активу	Ваговий коефіцієнт ризику					
Вимоги до суверенних держав, центральних банків	Варіант 1. Залежно від суверенного рейтингу країни, що надається рейтинговим агентством:					
	AAA до AA-	A+ до A-	BBB+ до BBB-	BB+ до B-	Нижче B-	Без рейтингу
	0%	20%	50%	100%	150%	100%

	Варіант 2. Залежно від бального значення ризику країни, що визначається агентствами експортного кредитування:					
	0-1	2	3	4 до 6	7	
	0%	20%	50%	100%	150%	
Вимоги до підприємств державного сектора, що не належать до центрального уряду	Варіант 1. Аналогічно вимогам до банків, але без преференцій для короткострокових активів Варіант 2. Аналогічно вимогам до суверенних держав					
Вимоги до багатосторонніх банків розвитку	Аналогічно варіанту 2 вимог до банків, але без преференцій для короткострокових активів 0% для банків із високим рейтингом					
Вимоги до банків	Варіант 1. Аналогічно варіанту 1 вимог до суверенних держав, але з пониженням на одну категорію. Для банків з країн із суверенним рейтингом нижче В- коефіцієнт становить 100%.					
	AAA до AA-	A+ до A-	BBB+ до BBB-	BB+ до B-	Нижче В- Без рейтингу	
	20%	50%	100%	100%	150%	
	Варіант 2. Залежно від зовнішнього кредитного рейтингу самого банку. Для банків без рейтингу коефіцієнт становить 50%. Преференційні коефіцієнти – на одну категорію краще - встановлюються для активів із первісним строком дії менше 1 року, крім тих, які мають рейтинг нижче В- , однак мінімальне значення не може бути меншим ніж 20%.					
	AAA до AA-	A+ до A-	BBB+ до BBB-	BB+ до B-	Нижче В- Без рейтингу	
	Довгострокові					
	20%	50%	50%	100%	150%	50%
Короткострокові						
20%	20%	20%	50%	150%	20%	
Вимоги до страхових компаній	Варіант 1. Аналогічно вимогам до банків, якщо режим нагляду за страховими компаніями аналогічний режиму нагляду за банками					

	Варіант 2. Аналогічно вимогам до корпорацій				
Вимоги до корпорацій	Варіант 1. Залежно від зовнішнього кредитного рейтингу юридичної особи				
	AAA до AA-	A+ до A-	BBB+ до BB-	Нижче BB-	Без рейтингу
	20%	50%	100%	150%	100%
	Варіант 2. Коефіцієнт 100% встановлюється для всіх вимог до корпорацій без жодного виключення				
Вимоги, включені до роздрібних портфелів	Коефіцієнт 75%, за виключенням прострочених кредитів				
Вимоги, забезпечені житловою нерухомістю	Коефіцієнт 35%, за виключенням прострочених кредитів				
Вимоги, забезпечені комерційною нерухомістю	Коефіцієнт 100%				
Прострочені кредити	Залежно від сформованих резервів				
	Менше 20%	Не менше 20%		Більше 50%	
	150%	100%		100% або 50%	
Категорії високого ризику	Коефіцієнт 150% або вище				
Інші активи	Коефіцієнт 100%				
Позабалансові активи	Із використанням факторів кредитної конверсії				

ПІДХІД ВНУТРІШНІХ РЕЙТИНГІВ

Відповідно до підходу внутрішніх рейтингів усі активи банку (експозиції) поділяються на 5 класів, деякі з них поділяються на субкласи. (табл. 4.3.)

Таблиця 4.3.

Коефіцієнти ризику активів за підходом внутрішніх рейтингів

Класи експозицій	Субкласи експозицій
(a) Корпоративні активи	1. Проектне фінансування 2. Об'єктне фінансування 3. Товарне фінансування 4. Дохідна нерухомість 5. Високомінлива комерційна нерухомість
(b) Суверенні активи	
(c) Заборгованість банків	
(d) Роздрібні активи	1. Забезпечені житловою іпотекою 2. Кваліфікаційні револьверні кредити 3. Інші роздрібні активи
(e) Пайові інструменти	

У межах підходу оцінюються неочікувані та очікувані збитки.

Неочікувані збитки – це збитки, які можуть виникнути в майбутньому і суму яких на дату балансу достовірно оцінити неможливо, однак які можна оцінити приблизно, з досвіду минулої роботи.

Неочікувані збитки оцінюються за допомогою спеціальних формул (функцій зважування за ризиком). Типова формула оцінки неочікуваних збитків:

$$RWA = 12,5 \times EAD \times LGD \times PD, \text{ де} \quad (38)$$

RWA – еквівалент зважених за ризиком активів;

12,5 – постійний множник;

EAD – експозиція при дефолті – облікова вартість активу, тобто величина заборгованості контрагента перед банком (встановлюється для кожного класу та субкласу експозицій);

PD – ймовірність дефолту - ймовірність настання протягом року з моменту проведення оцінки події, що характеризується як дефолт. Двома незалежними свідченнями дефолту є:

- затримка будь-якого платежу контрагентом на 90 або більше днів;
- наявність у банку сумнівів щодо можливості отримати повернення заборгованості без вжиття відповідних заходів.

Ймовірність дефолту може набувати значення від 0% до 100%.

LGD – збиток при дефолті – максимально можлива величина втрати активу (у відсотках до його облікової вартості) у разі настання дефолту. Встановлюється для кожного класу та субкласу експозицій.

Очікувані збитки – це аналог резервів на покриття кредитного ризику.

Очікувані збитки (EL) оцінюються за допомогою формули:

$$EL = EAD \times LGD \times PD. \quad (39)$$

Ця формула модифікується для оцінки очікуваних збитків від операцій спеціалізованого кредитування – проектного, об'єктного, товарного фінансування, операцій з житловою та нежитловою нерухомістю. Для цих операцій замість множника LGD x PD використовують факторні значення, визначені органом нагляду залежно від стану обслуговування боргу.

Якщо отримана величина очікуваних збитків перевищує суму допустимих резервів (тобто суму всіх спеціальних резервів, часткових списань без використання рахунка резервів, загальних резервів під конкретні портфелі на зразок резервів під ризик країни), різницю слід виключати з регулятивного капіталу в пропорції 50% з основного і 50% з додаткового. У разі, якщо очікувані збитки є меншими за допустимий резерв, банк може додати різницю до додаткового капіталу, але не більше 0,6% від суми зважених за ризиком активів і лише за попереднього дозволу від органу нагляду.

Крім того, багато уваги приділяється врахуванню факторів пом'якшення кредитного ризику (застав, гарантій, свопів кредитного ризику тощо), різноманітним аспектам сек'юритизації, обговоренню проблем специфіки визначення періоду утримання (холдингового періоду) для цілей оцінки компонентів ризику тощо.

Фундаментальний підхід внутрішніх рейтингів

Даний підхід характеризується тим, що банк самостійно оцінює величину ймовірності дефолту – PD у процесі довготривалих спостережень. У деяких випадках потрібно мати дані за шість років. При цьому ключовим моментом збору статистичних спостережень є сталість визначення дефолту.

Усю решту значень компонентів ризику визначає орган нагляду.

Поглиблений підхід внутрішніх рейтингів

Даний підхід характеризується тим, що банк самостійно визначає всі компоненти ризику – EAD, LGD, PD. Однак, для застосування цього варіанта банк повинен виконувати низку дуже суворих вимог щодо своєї практики ризик-менеджменту. Фактично, використовуючи власні дані статистичних спостережень, банк функціонує як своєрідне рейтингове агентство, проте сам для себе.

2. Визначення ринкового ризику активів за міжнародними стандартами

Ринковий ризик – це ризик виникнення збитків з балансових і позабалансових позиціях банку, який виникає у зв'язку із зміною рівня ринкових цін.

У рамках загального поняття „ринковий ризик” виділяють чотири компоненти:

1. Процентний ризик торговельної книги.
2. Пайовий ризик торговельної книги.
3. Валютний ризик.
4. Товарний ризик.

Торговельна книга – це позиції у фінансових інструментах і товарах, які утримуються з метою торгівлі або з метою хеджування інших елементів торговельної книги.

Усі компоненти ринкового ризику оцінюються за стандартизованим методом або за методом моделювання.

ПРОЦЕНТНИЙ РИЗИК ТОРГОВЕЛЬНОЇ КНИГИ

Носіями процентного ризику торговельної книги є:

- процентні боргові цінні папери (із фіксованою і плаваючою ставками);
- похідні інструменти процентної ставки – свопи.

Ризиком торговельної книги вважається можливість того, що такі папери та похідні інструменти втратять частину своєї вартості та відтак спричинять збиток для банку.

Процентний ризик торговельної книги за стандартизованим методом поділяється на два види:

- спеціальний;
- загальний.

Процентний ризик торговельної книги визначають як суму величин спеціального та загального ризику.

Спеціальний процентний ризик

Спеціальний ризик (окремих емісій, тобто по кожному цінному паперу) – це ризик негативної зміни вартості певного цінного паперу через фактори, які стосуються окремого емітента.

Спеціальний ризик визначається за трьома основними категоріями цінних паперів, віднесених до торговельної книги:

1. „Державні” цінні папери – папери центральних та місцевих органів влади незалежно від їх типу – векселі, купонні та дисконтні облігації тощо.

2. „Допущені” цінні папери - папери, емітовані підприємствами державного сектора, міжнародними банками розвитку та інші папери з високим рейтингом, що задовольняють таким вимогам:

- мають рейтинг інвестиційного рівня, привласнений, як мінімум, двома рейтинговими агентствами, вибраними національними органами нагляду, або

- мають рейтинг інвестиційного рівня, привласнений одним рейтинговим агентством, який не нижче за інвестиційний рейтинг будь-якого іншого агентства, вибраного на розсуд органу нагляду, або не мають рейтингу за дозволом національних органів нагляду, але вважається, що їх інвестиційна якість відповідає належному рівню, і цінні папери емітента зареєстровані на визнаній фондовій біржі.

3. Інші цінні папери.

Величина спеціального ризику визначається як сума добутків поточної ринкової вартості цінних паперів та вагових коефіцієнтів ризику, наведених у таблиці 4.4.

Таблиця 4.4.

Коефіцієнти спеціального ризику *

Категорії цінних паперів	Зовнішній кредитний рейтинг	Коефіцієнти спеціального ризику (SRC), %	Терміни погашення
1. Державні	AAA до AA-	0	-
	A+ до BBB-	0,25	залишковий строк до погашення менше 6 місяців
		1,0	залишковий строк до погашення від 6 до 24 місяців
		1,6	залишковий строк до погашення понад 24 місяці
	BB+ до B- Нижче B	8,0 12,0	

	Без рейтингу	8,0	
2.Допущені		0,25	залишковий строк до погашення менше 6 місяців
		1,0	залишковий строк до погашення від 6 до 24 місяців
		1,6	залишковий строк до погашення понад 24 місяці
3. Інші	Аналогічно коефіцієнтам кредитного ризику згідно зі стандартизованим підходом, наприклад:		
	BB+ до B-	8,0	
	Нижче B	12,0	
	Без рейтингу	8,0	

* Джерело: за даними Національного банку України

Загальний процентний ризик

Загальний ризик (торговельної книги, тобто в цілому по портфелю) – це ризик негативної зміни ринкових ставок процента за всією торговельною книгою.

Передбачається два різних методичних прийомів вимірювання ризику:

1. Метод строку до погашення (ГЕП аналіз), заснований на «терміні дії» операцій (терміну погашення цінних паперів).

2. Метод дюрації, заснований на вимірюванні чутливості операцій до зміни процентних ставок.

В обох методах використовуються спільні прийоми, однак вони відрізняються за видами вхідної інформації:

- метод строку до погашення оперує з ринковою вартістю позицій;
- метод дюрації – з відносною чутливістю позицій до зміни ставки відсотка.

Відповідно до першого методу порядок обчислення всіх складових загального процентного ризику здійснюється за такими етапами:

1 етап. *Визначення довгих та коротких позицій для кожної групи цінних паперів та для кожного часового періоду.*

При цьому інструменти з фіксованою ставкою розподіляються відповідно до строку, що залишився до їх погашення, а інструменти з плаваючою ставкою – відповідно до строку, що залишився до наступної дати переоцінки тобто до зміни ставки.

Довгі позиції банку – це наявні активи або зобов’язання такі активи викупити.

Короткі позиції банку – це зобов’язання продати активи.

2 етап. *Розподіл довгих і коротких позицій за борговими цінними паперами та інших активах, схильних до процентного ризику, включаючи похідні інструменти, в часову категорію:*

а) для стандартних продуктів (купон > 3%) – 13 часових інтервалів;

б) для продуктів з пониженим купоном (купон < 3%) – 15 часових інтервалів.

У кожній категорії налічується три зони, в межах кожної зони - декілька часових періодів. Для кожного часового періоду встановлено свій ваговий коефіцієнт.

Таблиця 4.5.

Коефіцієнти загального ризику для стандартних і нестандартних продуктів *

Код діапазона	Термін, що залишився до погашення		Зона	Коефіцієнти загального ризику (MRC),%
	Купон 3% і більше	Купон менше 3%		
1	0-1 (міс.)	0-1 (міс.)	1	0
2	1-3	1-3		0,2
3	3-6	3-6		0,4
4	6-12	6-12		0,7

5	1-2 (роки)	1,0- 1,9 (року)		1,25
6	2-3	1,9 – 2,8	2	1,75
7	3-4	2,8 – 3,6		2,25
8	4-5 (років)	3,6 – 4,3		2,75
9	5-7	4,3 – 5,7		3,25
10	7-10	5,7 – 7,3		3,75
11	10-15	7,3 – 9,3	3	4,50
12	15-20	9,3 – 10,6		5,25
13	Понад 20	10,6 – 12		6,00
14	-	12 – 20		8,00
15	-	Понад 20		12,50

* Джерело: за даними Національного банку України

Позиції з протилежним знаком, які припадають на один часовий період, не можуть бути згорнуті.

3 етап. *Зважування позицій на відповідні вагові коефіцієнти (зі збереженням знаку) і визначення їх суми.*

4 етап. *Визначення вертикального дисбалансу (відхилення).*

Вертикальний дисбаланс визначають лише для тих часових періодів, у яких одночасно присутні позиції з протилежним знаком. Здійснюється взаємозалік зважених довгих і коротких позицій, що дає єдину (коротку або довгу) позицію для кожного інтервалу. Оскільки кожен інтервал містить різні інструменти з неоднаковими термінами, за меншою з позицій за взаємозаліком проводиться коректування у розмірі 10% з тим, щоб визначити базисний ризик.

Таким чином, вертикальний дисбаланс обчислюють як 10% від перекритої позиції (тобто меншої за модульним значенням).

Для подальшого розрахунку беруть чисту позицію (довга мінус коротка) кожного часового періоду з урахуванням знаку.

5 етап. *Визначення внутрізонального горизонтального дисбалансу (відхилення).*

Внутрізонльний горизонтальний дисбаланс підлягає визначенню лише тоді, коли в межах однієї зони одночасно присутні позиції з протилежними знаками, що належать до різних часових періодів цієї зони. Внутрізонльний дисбаланс обчислюють як 30% (для зони 1 – 40%) від перекритої позиції (тобто меншої за модульним значенням).

Для подальшого розрахунку беруть чисту позицію в кожній зоні з урахуванням знаку.

6 етап. *Визначення горизонтального дисбалансу (відхилення) між сусідніми зонами.*

Такий дисбаланс визначають лише тоді, коли в двох сусідніх зонах (1 та 2 або 2 та 3) є позиції з протилежним знаком. Дисбаланс обчислюють як 40% від перекритої позиції (тобто меншої за модульним значенням).

7 етап. *Визначення горизонтального дисбалансу (відхилення) між віддаленими зонами.*

Такий дисбаланс визначають лише тоді, коли у віддалених зонах (1 та 3) є позиції з протилежним знаком. Дисбаланс обчислюють як 100% від перекритої позиції (тобто меншої за модульним значенням).

8 етап. *Визначення загального процентного ризику торговельної книги як суми величин, розрахованих на кожному етапі.*

ПАЙОВИЙ РИЗИК ТОРГОВЕЛЬНОЇ КНИГИ

Носіями пайового ризику торговельної книги є:

- пайові (капітальні) цінні папери;
- похідні інструменти, де такі цінні папери становлять базовий актив – форварди, ф'ючерси та опціони.

Пайовий ризик торговельної книги поділяється на два види:

- спеціальний;
- загальний.

Сукупну величину пайового ризику торговельної книги визначають як суму величин спеціального та загального ризиків.

Спеціальний пайовий ризик

Спеціальний ризик - це ризик падіння вартості цінних паперів окремого емітента.

Спеціальний ризик оцінюють як добуток модульної суми всіх довгих і всіх коротких позицій банку (тобто суми значень позицій без урахування знака) та коефіцієнта ризику 8%. Для високоліквідних та добре диверсифікованих портфелів може застосовуватися коефіцієнта ризику 4%, на що банк повинен отримати попередній дозвіл органу нагляду.

Таким чином, формула оцінки спеціального ризику має вигляд:

Валова позиція банку (Довга + Коротка) x 4% або 8%.

Загальний пайовий ризик

Загальний ризик - це ризик падіння ринкової вартості портфеля цінних паперів у цілому.

Загальний ризик оцінюють як добуток простої суми всіх довгих і всіх коротких позицій банку (тобто суми значень позицій з урахування знака) та коефіцієнта ризику 8%.

Таким чином, формула оцінки загального ризику має вигляд:

Чиста позиція банку (Довга - Коротка) x 8%.

ВАЛЮТНИЙ РИЗИК

Валютний ризик – це можливість зміни з плином часу поточного валютного курсу національної грошової одиниці.

Якщо обсяг операцій в іноземній валюті незначний, а саме: якщо валютна позиція не перевищує 100% від капіталу третього рівня і при цьому чиста

валютна позиція не перевищує 2% від капіталу третього рівня, то банк може не виділяти величину на покриття валютного ризику.

Валютний ризик має дві особливості, які відрізняють його від інших компонентів ринкового ризику:

1. Валютний ризик наявний в усіх операціях банку, які тим чи іншим чином стосуються валюти інших країн та золота.

2. Валютний ризик оцінюють у два послідовні етапи, а не як суму двох компонентів:

1 етап. *Визначення позиції банку в окремій валюті та в золоті (ризик окремої валюти).*

Для цього банк має визначити суму всіх своїх спот-позицій у цій валюті, форвард-позицій, гарантій, захеджованих не нарахованих процентів та дельта-еквівалента портфеля валютних опціонів. Від отриманої величини слід відняти структурну валютну позицію в цій валюті, якщо банк її веде.

Структурна валютна позиція – це довга позиція, що утримується з метою хеджування значення адекватності регулятивного капіталу.

Чиста довга чи коротка позиція банку в окремій валюті повинна бути перерахована в еквівалент у національній валюті з використанням поточного курсу спот на дату розрахунку.

Алгоритм розрахунку такий:

+ чиста спо-позиція + чиста форвард-позиція + гарантії

+ $\frac{\text{чисті доходи}}{\text{витрати захеджовані не нараховані}}$

+ чистий дельта-еквівалент портфеля опціонів

мінус структурна позиція та статті, відвернуті з капіталу.

Таким чином, на першому етапі банк отримує еквівалент позицій в усіх валютах та в золоті з урахуванням знака.

2 етап. *Визначення ризику портфеля всіх валют банку.*

На другому етапі банку потрібно врахувати ефекти диверсифікації і концентрації валютного ризику під портфель усіх валют.

Для цього існує два альтернативних метода:

- метод „короткої руки”;
- метод оцінних моделей.

Метод оцінних моделей передбачає використання математичного апарату та наявності багаторічних спостережень за коливанням валютного курсу і рівнями валютних позицій банку.

Сутність методу „короткої руки” полягає в такому:

- банк групує еквіваленти позицій окремих валют залежно від знака у дві групи – довгі та короткі та визначає суму за кожною групою;
- із двох сум – усіх довгих та всіх коротких позицій – для подальшого розрахунку беруть більшу за модульним значенням. Меншу за модульним значенням позицію в подальших розрахунках ігнорують;
- до отриманої величини додають модульне значення еквівалента позиції в золоті.

Отримане значення є величиною валютного ризику, яку банк повинен мати для компенсації можливих негативних наслідків зміни валютних курсів.

ТОВАРНИЙ РИЗИК

Носіями товарного ризику для банку є:

- біржові операції з товарними інструментами – форвардами та ф’ючерсами;
- операції із похідними, або деривативними інструментами – опціонами, де базовий актив становлять різні товари: нафта, зерно, кава тощо.

Використовують три підходи до оцінки величини товарних ризиків:

- 1) підхід моделювання;
- 2) підхід строку до погашення;

3) спрощений підхід.

При цьому сам товарний ризик не розбивають на складові.

Метод моделювання передбачає використання математичного апарату.

Спрощений метод передбачає такі етапи:

1 етап. *Визначення окремо довгих та коротких позицій у кожній товарній позиції.*

До розрахунку повинні включатися всі товарні деривативи та позабалансові позиції, на які впливає зміна цін на товарних ринках. Усі товари необхідно привести до спільного натурального вимірника (барелі, кілограми, кубометри тощо) та помножити на поточну вартість (курс спот) одиниці натурального вимірника.

2 етап. *Визначення чистої позиції за кожним товаром як суми довгої і короткої позиції з урахуванням знака.* Вимогу до капіталу встановлюють на рівні 15% від модульного значення чистої позиції.

3 етап. *Визначення валової позиції за кожним товаром як модульної суми довгої і короткої позиції (тобто суми без з урахування знака).* Вимогу до капіталу встановлюють на рівні 3% від модульного значення валової позиції.

Сукупна величина під товарний ризик за спрощеним підходом дорівнює сумі всіх величин під усі товарні позиції.

3. Визначення операційного ризику активів за міжнародними стандартами

Операційний ризик – це ризик отримання збитків у результаті неадекватних або невдалих внутрішніх процесів, дій людей, систем або в результаті дії зовнішніх чинників.

Виділяють три підходи до кількісної оцінки операційного ризику:

- підхід базового індикатора;
- стандартизований підхід (загальний та альтернативний);
- підхід поглибленої оцінки.

Підхід базового індикатора можуть використовувати всі банки незалежно від розміру та характеру діяльності. Стандартизований підхід та підхід поглибленої оцінки можуть використовувати лише банки, які дотримуються певних вимог і після отримання попереднього дозволу органу банківського нагляду.

Підхід базового індикатора передбачає використання такої формули:

$$OP_{бі} = [\sum (GL_{1...n} \times \alpha)] / n, \text{ де} \quad (40)$$

OP_{бі} – величина операційного ризику за підходом базового індикатора;

GL – середній річний валовий дохід, якщо він позитивний, за останні три роки;

n – номери років, у які річний валовий дохід був позитивний;

α – альфа-коефіцієнт, установлений на рівні 15%.

Під валовим доходом розуміється сума чистого процентного та непроцентного доходу згідно з визначенням місцевих органів нагляду або стандартів обліку.

Стандартизований підхід передбачає поділ усієї операційної діяльності банку на вісім бізнес-ліній та визначення бета-коефіцієнтів для кожної лінії (від 12 до 18%). Встановлення видів бізнес-ліній та значень коефіцієнтів є прерогативою Базельського комітету.

Таблиця 4.6.

Значення бета - коефіцієнтів за стандартизованого підходу

Бізнес-лінія	Значення бета - коефіцієнтів за стандартизованого підходу, % *
Корпоративне фінансування ()	18
Торгівля та продаж	18
Роздрібне кредитування	12

Комерційне кредитування	15
Розрахункове-касове обслуговування	18
Агентські послуги	15
Управління активами	12
Роздрібні брокерські послуги	12

* Джерело: за даними Національного банку України

Формула розрахунку величини ризику за стандартизованим підходом має такий вигляд:

$$OP_{sp} = \left\{ \sum_{\text{роки } 1-3} \max \left[\sum (GL_{1...8} \times \beta_{1...8}), 0 \right] \right\} / 3, \text{ де} \quad (41)$$

OP_{sp} – величина операційного ризику за стандартизованим підходом;

$GL_{1...8}$ – річний валовий дохід за відповідний рік у розрізі кожної бізнес-лінії;

$\beta_{1...8}$ – бета-коефіцієнт, установлений на рівні від 12% до 18%.

Підхід поглибленої оцінки передбачає використання формули за стандартизованим підходом, однак значення коефіцієнтів визначає сам банк.

4.2. Оцінка якості банківських активів

Під *якістю активів* розуміють здатність активів повертатися в банк у повному обсязі з урахуванням встановленої платні та не пізніше за терміни, встановлені договором.

Оцінка якості активів здійснюється на основі визначення ступеня ризику класифікованих активів і включає такі етапи.

Етапи оцінки якості активів

I етап. Виділення груп класифікованих активів банку і позабалансових статей.

Відповідно до міжнародних стандартів активи класифікуються за такими категоріями:

- **Стандартні.** Активи називаються стандартними, коли здатність позичальника обслуговувати свої борги знаходиться на належному рівні. Звичайно, коли кредити або інші активи (включаючи основні суми і відсотки) повністю забезпечені грошовими коштами або близькими субститутами грошей (банківськими депозитними сертифікатами, казначейськими векселями, облігаціями), вони класифікуються як стандартні, незалежно від заборгованостей та інших несприятливих чинників.

- **Спостережувані (особливо згадані).** Ці активи з потенційними слабкостями, які можуть у тому випадку, якщо вони не проконтрольовані та не виправлені, погіршити якість активів у цілому або піддати в майбутньому ризику платоспроможність позичальника. До цієї групи входять:

- кредити, надані на основі неякісної угоди, за умови недостатнього контролю над заставою або відсутність необхідної документації;

- кредити, надані позичальникам, що працюють у ринкових або економічних умовах, які в майбутньому можуть негативно вплинути на їх платоспроможність;

- кредити, надані позичальникам, які підпадають під вплив поточних негативних тенденцій або мають незбалансовану структуру балансу, але ще не досягли критичної точки, коли їх платоспроможність наражається на небезпеку.

- **Нижче за стандарт (нестандартний).** Дана категорія свідчить про явно виражені недоліки, які піддають небезпеки обслуговування боргу, зокрема, коли первинних джерел коштів, які направлені на погашення кредиту, недостатньо і банку необхідно оцінити можливість використання вторинних джерел погашення (застава, продаж основних засобів, рефінансування або дослідження додаткових ресурсів).

Активи нижче за стандарт звичайно є авансами позичальникам, які мають недостатню капіталізацію, і строкові кредити позичальникам, поточні грошові потоки яких недостатні для виконання поточних платежів за боргами. До цієї

категорії можуть відноситися також короткострокові позики позичальникам, виробничий цикл яких не дозволяє їм погасити свої борги в строк.

Також входять у дану категорію непрацюючі активи, які прострочені принаймні на 90 днів.

- **Сумнівні.** Дані активи мають такі ж недоліки, що і нестандартні активи, але, виходячи із існуючих даних повне їх погашення знаходиться під питанням.

Існує вірогідність збитків, але наявність певних чинників, які можуть поліпшити положення, відкладає їх переклад у клас збиткових, поки картина не стане остаточно ясною.

Непрацюючі активи, які прострочені принаймні на 180 днів, також класифікуються як сумнівні, за винятком тих випадків, коли вони достатньо забезпечені.

- **Збиткові.** Це активи, які являються безнадійними і мають настільки низьку вартість, що подальший їх зміст на балансі є невиправданим. Тобто вони підлягають списанню, навіть якщо в майбутньому існує вірогідність їх часткового погашення.

Непрацюючі активи, які прострочені більш ніж на рік, також класифікуються як збиткові, за винятком тих випадків, коли вони дуже добре забезпечені.

II етап. *Розрахунок загальної зваженої класифікації, що відображає сукупний ризик класифікованих активів.* (табл. 4.7.)

Таблиця 4.7.

Класифікація активів за ступенем ризику

Класифікація активів	Тривалість простроченої заборгованості	Сума	Рекомендовані рівні ступеня ризику, %	Ступінь ризику за системою «CAMEL»	Активи, зважені за ступенем ризику, сума
1	2	3	4	5	6= 3x4 /100

Стандартні	-		1-2	0	
Наглядові	до 90 днів		5-10	20	
Нижче стандартні	90 – 179 днів		10-30	50	
Сумнівні	180 – до 1 року		50-75	70	
Збиткові	Вище 1 року		100	100	

Основний показник якості активів – це зважений агрегований показник якості, який розраховується:

$$K_a = \frac{\text{Сукупний ризик класифікованих активів і позабалансових статей}}{\text{Сукупний капітал банку}} \quad (42)$$

Для оцінки одержаного показника якості K_a рекомендується користуватися такою таблицею:

Таблиця 4.8.

Рейтингова оцінка зваженого агрегованого показника якості активів

Рівень зваженого показника якості активів (K_a)	Ризикована частина капіталу	Оцінка активів
0-5%	1/20	сильний
5-15%	1/20 – 1/7	задовільний
15-30%	1/7 – 1/3	посередній
30-50%	1/3 – S	критичний
Понад 50%	Більше 1/2	незадовільний

III етап. Розрахунок додаткових показників, що характеризують якість активів.

$$1. \text{ Активи, що не приносять дохід} \\ \text{-----} \quad (43) \\ \text{Загальна сума активів}$$

У чисельнику даного показника враховуються позики або лізинг з перенесеними термінами виплати або простроченими термінами до 90 днів.

Оптимальне значення – від 0,5 до 3-4 %.

2. Резерви на покриття збитків по активах

----- (44)

Активи, що не приносять дохід

Значення показника свідчить про те, що, чим більше резервів, тим більше захист банку від кредитних ризиків і успішніше кредитна політика банку.

Критерійний рівень показника визначається банком.

3. Валові списання з резервів

----- (45)

Кредити + лізинг

Даний коефіцієнт показує питому вагу непогашених позик.

Оптимальне значення показника – 0,25 – 1,5%.

4. Резерв на покриття збитків по позиках

----- (46)

Непогашені кредити

Значення даного показника звичайно складає 0,9 – 5% від суми непогашених позик. При значенні показника вище 1,5% вважається, що банк має високий рівень проблемних кредитів.

5. Динаміка загального кредитного портфеля.

6. Динаміка зважених класифікаційних показників по чиннику ризику і загального класифікованого показника якості активів.

7. Обсяг і динаміка сумнівних і збиткових активів.

8. Рівень і структура позик з переглянутими умовами.

9. Обсяг крупних кредитів, що перевищують 25% капіталу банку.

10. Обсяг і характеристика операцій з інсайдерами.

11. Ефективність системи управління активами:

- наявність, зміст і реалізація кредитної та інвестиційної політики;
- обсяг і динаміка проблемних кредитів;
- адекватність системи аналізу активів у банку.

IV етап. Привласнення остаточного рейтингу активам банку.

1. Сильний – оцінка “1”.

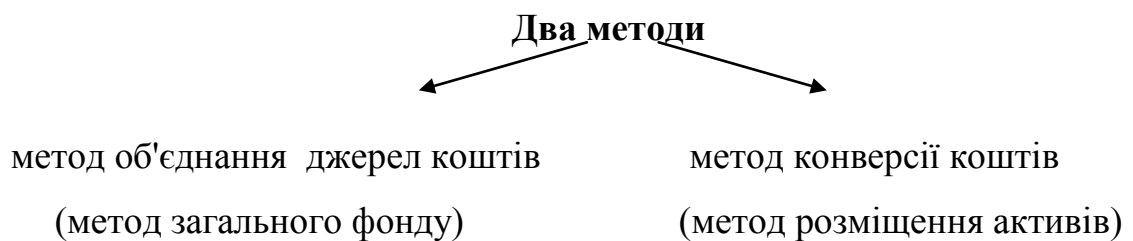
Привласнюється, коли зважений агрегований коефіцієнт якості активів не перевищує 5% сукупного капіталу. Невелике перевищення 5% не суперечить рейтингу «1», якщо економічний стан банку стійке і менеджмент банку проявив здатність ефективно справлятися з проблемними активами.

Якщо ж у банку існують проблеми, пов'язані з виконанням додаткових показників, що характеризують якість активів, то використовується інший – нижчий рейтинг, навіть якщо зважена класифікація не перевищує 5%.

3. **Оцінка „2”, „3”, „4”, „5”** – підхід аналогічний вищевикладеному.

4.3. Методи управління банківськими активами

Під управлінням активами розуміють напрями і порядок розміщення залучених та запозичених банком коштів. Банки прагнуть розмістити кошти шляхом придбання таких активів, які можуть принести найбільший дохід при мінімальному рівні ризику, акцентуючи свою увагу при цьому на формування кредитово-інвестиційного портфеля. У банківській практиці розрізняють два основні методи управління активами:

Жоден з методів управління активами не є ідеальним, але в кожному є елементи, які можна використовувати при рішенні конкретних завдань банку.

1) Метод об'єднання джерел коштів банку

Суть методу полягає в тому, що в процесі управління активами всі ресурси банку об'єднуються до сукупного фонду. Потім кошти цього фонду розподіляються між тими видами активів, які з позиції банку є найбільш прийнятними з погляду їх прибутковості.

При цьому обов'язковою умовою є дотримання адекватного рівня ліквідності коштів, вкладених у відповідні активи. Тобто даний метод вимагає рівного дотримання (підтримка рівноваги) принципів ліквідності та прибутковості.

Завдання менеджменту полягає у визначенні напрямків розміщення ресурсів.

Структура розміщення коштів така:

1 етап розміщення коштів - встановлення частки коштів, які можуть бути направлені в активи, що є резервами першої черги.

Резерви першої черги або первинні резерви – це кошти, які не приносять банку дохід, але необхідні для негайної виплати внесків, здійснення платежів за дорученням клієнта і задоволенню заявок за позиками. Ці кошти можуть використовуватися за першою вимогою клієнтів.

До них відносяться:

- касова готівка;
- кошти на коррахунках у банках, зокрема в НБУ.

2 етап розміщення коштів - встановлення частки коштів, які можуть бути розміщені в резерви другої черги.

Резерви другої черги або вторинні резерви включають високоліквідні активи, що приносять відповідний дохід (на відміну від первинних резервів, які не приносять дохід), а також частину ліквідних активів.

До них відносяться:

- короткострокові державні цінні папери;
- короткострокові міжбанківські кредити;

- короткострокові міжбанківські депозити;
- до певної міри короткострокові високоліквідні кредити надійним позичальникам.

Питома вага даної групи активів у балансі банку може коливатися залежно від особливостей функціонування конкретного банку.

При цьому основною вимогою є те, що банки із значними коливаннями внесків і попиту на кредит повинні створювати крупніші резерви другої черги.

Зарубіжна практика виробила певні вимоги до структури активів. Вважається оптимальним для забезпечення стабільної ліквідності та платоспроможності банку такі норми окремих видів активів:

- первинні резерви (у % до депозитів) – не менше 5-10%;
- вторинні резерви (у % до депозитів) – не менше 10-15%;
- позики (у % до активів) - 50-80%.

3 етап розміщення коштів - формування кредитного портфеля банку (клієнтські кредити).

На цю групу активів доводиться найбільша частка розміщуваних коштів. Вкладення в активи цієї групи приносять найбільший дохід банку, але і одночасно найбільш ризиковані.

4 етап розміщення коштів - формування інвестиційного портфеля банку. До даної групи входять першокласні цінні папери з відносно тривалими термінами погашення (з різними термінами погашення).

Основною метою формування портфеля довгострокових вкладень у цінні папери є постійне підкріплення резервів першої черги за рахунок щорічного доходу і поповнення резервів другої черги у міру наближення терміну погашення цінних паперів.

5 етап розміщення засобів - формування інших активів.

Переваги методу:

- забезпечує простоту практичного застосування при ухваленні управлінських рішень;

- надає банку значну свободу у виборі активних операцій.

Недоліки методу:

- відсутність чітких критеріїв розподілу коштів за окремими категоріями активів;

- суб'єктивний характер рішення питання про взаємозв'язок принципів ліквідності та прибутковості;

- можливість піддатися спокусі тримати ліквідність як пріоритетний актив за рахунок відмови від максимально можливого прибутку для акціонерів.

2) Метод конверсії коштів (розділення джерел коштів банку)

Суть методу полягає в тому, що в процесі управління активами враховується залежність ліквідних коштів від джерел банківських ресурсів і встановлюється певне співвідношення між відповідними видами активів і пасивів.

При цьому береться до уваги, що кошти з кожного джерела мають різну оборотність і, відповідно, вимагають різного забезпечення.

Метод визначає декілька центрів «ліквідності – прибутковості» усередині самого банку, які одержали назви «банками усередині банку». Такими центрами є:

- центр депозитів до запитання;
- центр строкових депозитів, зокрема міжбанківських позик;
- центр ощадних внесків;
- центр власного капіталу.

Менеджменту необхідно ретельно відстежувати співвідношення обсягів депозитів до запитання, ощадних і строкових депозитів, а також обсягів позик на грошовому ринку і загальної величини зобов'язань банку.

Коли встановили приналежність коштів до різних центрів, тоді визначається порядок їх розміщення: з кожного такого центру кошти можуть розміщуватися тільки в певні види активів з тим розрахунком, щоб забезпечити їх відповідні ліквідність і прибутковість. Розміщення коштів з кожного центру здійснюється незалежно від розміщення коштів з інших центрів.

Центр Депозитів до запитання

Депозити до запитання мають швидкість обороту вище, ніж інші види ресурсів і, відповідно, вимагають найвищого рівня забезпечення.

Тому велика частина цих коштів розміщується в резерви першої черги. Інша істотна частина прямує в резерви другої черги шляхом придбання короткострокових державних цінних паперів. І відносно невелика частина коштів може бути розміщена в короткострокові позики клієнтам.

Центр строкових депозитів

Вимоги ліквідності для залучення коштів цього центру будуть нижчі в порівнянні з попередніми.

Основна частина цих коштів розміщується в позики банку і формування резервів другої черги. Меншою мірою – в резерви першої черги, в незначній їх частині - в цінні папери.

Центр ощадних внесків

Велика частина цих коштів прямує на видачу позик і формування резервів другої черги, менша частина – на поповнення резервів першої черги і в довгострокові вкладення.

Центр власного капіталу

Кошти цього центру прямують переважно на придбання і зміст будівель, устаткування, техніку і т.д. Частково - в довгострокові цінні папери, паї і надання позик з метою збільшення доходів банку.

Переваги методу:

- метод дозволяє точно встановити мінімальну межу резервів першої і другої черги і за рахунок її зменшення вкласти додаткові ресурси (більше коштів) у високодоходні активи;
- метод забезпечує банку менш ризиковану діяльність, оскільки формування активів здійснюється на основі оцінки наявних ресурсів.

Недоліки методу:

- на практиці важко дотримуватися чіткого співвідношення між ресурсами і розміщенням коштів за обсягами і за термінами.

3) Збалансований підхід до управління фондами

Інтегральна стратегія, яка включає методи розділення і об'єднання джерел коштів для забезпечення більшої гнучкості. Цей підхід ґрунтується на таких принципах:

1. Спочатку необхідно встановити цілі банку, потім прагнути до їх втілення з використанням стратегій управління активами і пасивами як інструмент.

Головною метою банку вважається максимізація вартості інвестицій її акціонерів, що звичайно, має на увазі досягнення максимально можливої при прийнятному рівні ризику ринкової ціни акцій.

2. Управляти активами та пасивами і ухвалювати інші рішення (з приводу відкриття нових ліній обслуговування або зміни цін) на основі того, що ці заходи сприяють збільшенню або зниженню прибутків банку, а також досягненню іншої його мети.

Управління структурою балансу для досягнення мети організації.

3. Управління активами і пасивами може внести максимальний внесок збільшення і збереження маржі банку або спреда між доходами і витратами.

4. В управлінні банківським портфелем активів і зобов'язань пріоритет повинен віддаватися видачі прибуткових кредитів, які відповідають певним стандартам якості.

Залучення коштів, необхідних для обслуговування цих кредитів, - друге за важливістю завдання. Якщо обсяг депозитів недостатній, необхідні фонди повинні притягуватися з найбільш дешевого наявного джерела.

5. Оскільки вартість банківського капіталу залежить не тільки від його прибутковості, але і від схильності ризику, управління ризиками представляє собою надзвичайно важливе для керівництва завдання.

Контрольні запитання

1. Які основні завдання розв'язуються в процесі управління активними операціями банку?
2. У чому полягає вимога дотримання доцільності структури активів?
3. На які групи активи розбиваються за ступенем ліквідності?
4. Які активи відносяться до високоліквідних?
5. Які активи відносяться до ліквідних?
6. Які активи відносяться до низьколіквідних?
7. Які активи відносяться до неліквідних?

8. Які активи відносяться до неприбуткових?
9. Які активи відносяться до квазіактивів?
10. Які нормативи ліквідності встановлюються для банків?
11. Які внутрішні нормативи ліквідності можуть бути встановлені банком?
12. У чому полягає принцип диверсифікації активів?
13. Що включає принцип вистежування ризиків банку?
14. На які групи діляться активи за ступенем ризику відповідно до українського законодавства?
15. Які показники використовуються для оцінки ризикованості активів?
16. Які підходи використовуються для оцінки кредитного ризику банку?
17. У чому суть спрощеного стандартизованого підходу для оцінки кредитного ризику?
18. У чому суть, переваги і недоліки загального стандартизованого підходу для оцінки кредитного ризику?
19. Які особливості підходу внутрішніх рейтингів для оцінки кредитного ризику?
20. Що входить у комплексне поняття ринковий ризик банку?
21. У чому специфіка оцінки спеціального процентного ризику торгової книги?
22. Які етапи оцінки загального процентного ризику торгової книги?
23. Як оцінюється пайовий ризик торгової книги?
24. У чому особливості оцінки валютного ризику банку?
25. Яка методика оцінки товарного ризику банку?
26. Які підходи використовуються для оцінки операційного ризику банку?
27. Що таке якість банківських активів?
28. Які етапи оцінки якості активів?
29. Які існують методи управління банківськими активами?

30. У чому суть, переваги і недоліки методу об'єднання джерел засобів банку?

31. У чому суть, переваги і недоліки методу розміщення активів?

32. У чому суть збалансованого підходу до управління активами банку?

Тестові завдання

1. Активи, які не приносять прибутку, мають нульовий рівень ризику і можуть бути негайно використані для виплати зобов'язань банку, - це:

- а) високоліквідні активи;
- б) ліквідні активи;
- в) низьколіквідні активи;
- г) неліквідні активи.

2. Активи, які в будь-який час можуть бути використані банком для видачі вкладів і здійснення поточних платежів, мають назву:

- а) первинні резерви;
- б) вторинні резерви;
- в) прибуткові активи.

3. Здатність задовольняти готівкою передбачувані та непередбачувані зобов'язань банку, - це:

- а) платоспроможність;
- б) ліквідність балансу банку;
- в) рентабельність;
- г) стійкість банку.

4. Проблема ліквідності може виникнути:

- а) при здійсненні пасивних операцій банку;
- б) при здійсненні активних операцій банку;
- в) при здійсненні як активних, так і пасивних операцій банку.

5. Надмірна ліквідність породжує:

- а) втрату депозитів;
- б) порушення нормативних вимог Центрального банку;
- в) високу дохідність активів;
- г) дилему “ліквідність-прибуток”, адже найбільш ліквідні активи не генерують доходів.

6. Стан ліквідності банку здебільшого визначається такими чинниками:

- а) структура та стабільність ресурсної бази;
- б) структура та якість портфеля активів;
- в) обидві відповіді правильні;
- г) обидві відповіді неправильні.

7. З метою контролю за станом ліквідності банків НБУ встановлює нормативи:

- а) загальної ліквідності;
- б) довгострокової ліквідності;
- в) короткострокової ліквідності.

8. Який з нормативів ліквідності встановлюється для визначення збалансованості строків і сум ліквідних активів та зобов'язань банку:

- а) норматив короткострокової ліквідності;
- б) норматив поточної ліквідності;
- в) норматив миттєвої ліквідності;
- г) правильна відповідь а) і в).

9. Відношення суми коштів на кореспондентському рахунку та касі банку до його сукупних активів - це:

- а) коефіцієнт миттєвої ліквідності;
- б) грошова позиція банку;
- в) коефіцієнт високоліквідних активів.

10. Активи, які можна швидко реалізувати на ринку і які мають високий рівень оборотності, мають назву :

- а) абсолютно ліквідні активи;
- б) високоліквідні активи;
- в) ліквідні активи;
- г) неліквідні активи.

11. Зобов'язання банку за "гарячими грошима" - це:

- а) кошти, значна частина яких може бути вилучена з банку в будь-який

час, але певна сума залишків перебуває на рахунках;

б) кошти, які можуть бути зняті з рахунків без попередження і чутливо реагують на зміни відсоткових ставок на ринку;

в) джерела коштів, за якими ймовірність дострокового відпливу грошей мінімальна.

12. Поточні рахунки клієнтів відносяться до:

а) зобов'язань за “гарячими грошима”;

б) мінливих зобов'язань;

в) стабільних зобов'язань.

13. Обсяг обов'язкових резервів визначається:

а) нормами резервування, які встановлює Центральний банк;

б) децентралізовано – кожним банком самостійно;

в) нормами резервування, які встановлює Міжнародний валютний фонд.

14. Стратегія управління ліквідністю, яка полягає в нагромадженні високоліквідних активів, які повністю забезпечують потреби ліквідності банку, має назву:

а) стратегія збалансованого управління ліквідністю;

б) стратегія запозичення ліквідних коштів;

в) стратегія трансформації активів.

15. Метод оцінювання потреби в ліквідних коштах, який полягає у зіставленні загальної потреби в ліквідних коштах з наявними джерелами їх надходження, які перебувають у розпорядженні банку, має назву:

а) метод фондowego пулу;

б) метод структурування фондів;

в) метод показників ліквідності.

16. При використанні методу конверсії коштів необхідно:

а) розподілити всі ресурси за джерелами формування залежно від оборотності за рахунками;

б) за кожним із джерел не встановлюють вимоги збереження фіксованої частки ресурсів у ліквідній формі;

в) об'єднати кошти з кожного джерела на фінансування відповідних активів.

17. При використанні методу загального фонду необхідно:

а) розподілити всі ресурси за джерелами формування залежно від оборотності за рахунками;

б) за кожним із джерел не встановлюють вимоги збереження фіксованої частки ресурсів у ліквідній формі;

в) об'єднати кошти з кожного джерела на фінансування відповідних активів.

18. Метод визначення потреби банку в ліквідних коштах, за яким оцінюється різниця між залученням та використанням коштів у плановому періоді - це:

а) метод джерел та використання коштів;

б) метод структури коштів;

в) метод показників ліквідності;

г) метод розподілу коштів.

19. Мета управління активами і пасивами банку – це:

а) підтримка платоспроможності банку, тобто здатності надавати готівку для запланованих та випадкових потреб і виконувати зобов'язання в разі їх виникнення;

б) запобігання несанкціонованим ризикам, які можуть завдати збитків, зокрема процентного, валютного, кредитного, тощо;

в) забезпечення рівня доходів від активних та пасивних операцій, достатнього для покриття витрат по депозитах (боргах) і досягнення необхідного рівня прибутковості акціонерного капіталу.

20. Незбалансоване за строками управління активами і пасивами обов'язкове супроводжується:

а) зростанням ризиків;

б) зростанням доходів;

в) зниженням ризиків і зростанням доходів;

г) усе залежить від кон'юнктури ринку.

21. Стратегія збалансованого управління активами і пасивами полягає в тому, що:

а) у банку реструктуризують пасиви в напрямку мінімізації витрат за залученими коштами, що дає можливість збільшити прибуток і капітал;

б) банки розглядають свої портфелі активів і пасивів як єдине ціле, визначаючи роль сукупного портфеля в одержанні високого прибутку за прийняттого рівня ризику;

в) прибуток банку максимізується за рахунок управління розміщенням коштів.

22. Збалансована стратегія управління активами і пасивами реалізується на практиці застосуванням спеціальних підходів, таких як:

- а) ліверидж;
- б) концентрація;
- в) метод управління розривом.

23. Діяльність, що спрямована на обмеження цінових ризиків, на створення захисту від можливих втрат у майбутньому, - це:

- а) хеджування;
- б) резервування;
- в) валютування;
- г) диверсифікація.

24. Управління активами і пасивами банку на основі розриву між чутливими до зміни відсоткових ставок активів і чутливими до зміни відсоткових ставок пасивів - це:

- а) ГЕП - менеджмент;
- б) дюрація;
- в) резервування;
- г) спред.

25. Небезпека втрат у випадку нездатності банку виконати свої зобов'язання за пасивами балансу та вимогами за активами - це:

- а) ризик структури капіталу;
- б) відсотковий ризик;
- в) ризик ліквідності;
- г) ризик неплатоспроможності банку.

26. Класифіковані активи можна розрахувати за формулою:

а) $A_{\text{кл.}} = \sum A_i \times r_i$;

б) $A_{\text{кл.}} = \sum A_i \times r_i / \sum A_i$;

в) $A_{\text{кл.}} = \sum A_i \times r_i / \sum r_i$.

27. До методів управління ризиком кредитного портфеля банку не відносяться:

а) диверсифікація;

б) документування кредитної операції;

в) лімітування;

г) створення резервів;

д) концентрація.

28. НБУ встановлено нормативи, які регулюють ризики кредитних операцій:

а) мінімального розміру кредитів, гарантій, порук, наданих одному інсайдеру;

б) максимального розміру кредитів, гарантій, порук, наданих одному інсайдеру;

в) мінімального розміру кредитного ризику банку.

29. Розподіл портфеля в динаміці, тобто добір цінних паперів з урахуванням строків їх погашення, - це:

а) пасивний портфель цінних паперів;

б) дюрація;

в) інвестиційний горизонт.

30. У якому випадку для банку не існує загрози процентного ризику:

- а) якщо в банку позитивний дисбаланс за сумами;
- б) якщо в банку негативний дисбаланс за сумами;
- в) якщо в банку нульовий дисбаланс за сумами.

РОЗДІЛ 5. МЕНЕДЖМЕНТ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

5.1. Управління доходами банку

Фінансові результати діяльності банку (від реалізації його продукту) характеризуються такими показниками: доходи, витрати, прибуток (до сплати податку на прибуток і після сплати податку на прибуток - чистий прибуток).

Доходи банку - це збільшення економічної вигоди впродовж звітного періоду в результаті реалізації банківського продукту і проведення інших господарських операцій у формі приливу або збільшення активів або зменшення зобов'язань, які приводять до збільшення власного капіталу, окрім зобов'язань, пов'язаних з внесками акціонерів (або реалізацією додаткової кількості акцій).

При класифікації доходів банку виходять із загальноприйнятих критеріїв - доходи групуються за джерелами отримання і впливом на фінансовий результат.

Доходи банку можна класифікувати за такими групами:

- доходи, зароблені та одержані одночасно;
- доходи, одержані передчасно, але ще не зароблені (доходи майбутніх періодів);
- доходи зароблені, але ще не одержані (нараховані доходи).

Як правило, доходи признаються тоді, коли процес їх генерування фактично завершений, і коли фактично відбувся обмін. Доходи від продажу товарів признаються в той період, коли товари доставлені клієнтам. Доходи від надання послуг признаються в той період, коли надаються послуги. Грошові кошти можуть бути одержані в попередньому обліковому періоді або в наступному обліковому періоді щодо періоду визнання доходу.

У складі доходів виділяють, перш за все, групу доходів від виконання банком своїх функцій як посередника на фінансовому ринку. У нормативних документах Національного банку України такі доходи визначаються як операційні, тобто - це доходи, одержані банком від операцій, на проведення яких видані ліцензії НБУ і які передбачені законодавством.

Усі *операційні доходи* діляться на:

- банківські;
- небанківські.

До *банківських* відносяться доходи, безпосередньо пов'язані з банківською

діяльністю, визначеною Законом України „Про банки і банківську діяльність”.

До *небанківських* належать інші доходи, які не відносяться до основної діяльності банку, але забезпечують здійснення банківської діяльності.

Банківські доходи визначаються залежно від джерела отримання, впливу на фінансовий результат.

Банківські доходи діляться на:

- процентні доходи;
- комісійні доходи;
- торгові доходи;
- інші банківські операційні доходи.

Процентні доходи – це доходи, одержані банком за надання грошових коштів, розміри яких визначаються пропорційно часу і сумі активу і є компенсацією банку за взятий на себе кредитний ризик. До них відносяться:

- доходи по кредитах і депозитах, наданих юридичним і фізичним особам, і по інших процентно-фінансових інструментах, зокрема по цінних паперах з фіксованим прибутком;

- доходи по операціях із коштами, розміщеними в інших банках;
- доходи у вигляді амортизації дисконту по цінних паперах;
- комісійні, схожі за природою до процентних (наприклад, доходи від розміщення коштів у вигляді позик або за зобов'язання її видати, які визначаються пропорційно часу і сумі вимоги).

Найбільшу питому вагу в доходах банку складають відсотки від кредитних вкладень. Наступними за значенням виступають надходження від інвестиційних цінних паперів, процентний дохід по міжбанківських кредитах і депозитах.

Дохід від операцій з цінними паперами складається з таких елементів:

- випуск банком власних цінних паперів і реалізація їх на ринку;
- операції на вторинному ринку з цінними паперами інших емітентів;

- послуги, пов'язані з приватизацією підприємств.

Дохід банку від цього виду діяльності складається з:

- курсової різниці при продажі своїх цінних паперів і паперів інших емітентів;

- комісії за послуги з приватизації (доведення до необхідних стандартів звітності підприємства, що приватизується, випуск і розміщення акцій, ведення реєстру).

Процентні доходи доцільно класифікувати за такими критеріями:

- терміновість;

- резидент/нерезидент;

- фінансовий інструмент (кредити, депозити або цінні папери).

Комісійні доходи - це доходи від усіх послуг, наданих контрагентам, окрім комісійних, які схожі за природою з відсотками.

До категорії комісійних відносяться:

- доходи за розрахунково-касове і кредитне обслуговування (обслуговування кредитних рахунків), за зберігання цінностей, здійснення операцій з цінними паперами;

- комісійні за гарантії розміщення позик від імені інших кредиторів і за операції з цінними паперами;

- комісійні за проведення операцій з іноземною валютою і за покупку і продаж монет і цінних металів для третіх осіб;

- інші комісійні доходи від операцій, які визначені Законом України «Про банки і банківську діяльність».

Доходи від торгових операцій – це доходи від операцій покупки-продажу різних фінансових інструментів, здійснюваних за ініціативою банку і доручень клієнтів, що не є виконанням.

До них відносяться:

- доходи від діяльності на валютному ринку і ринку банківських металів;

- доходи від операцій з цінними паперами на продаж;
- доходи від торгівлі іншими фінансовими інструментами.

До *інших банківських операційних доходів* відносяться ті, які не включені в перелік вищеназваних груп. До них відносяться:

- доходи від цінних паперів з непередбаченими доходами (дивідендний дохід по акціях, які зберігаються як об'єкт торгівлі) і капіталовкладень;
- доходи від оперативного лізингу;
- штрафи і пені, одержані від банківських операцій.

Інші небанківські операційні доходи – це доходи, які не стосуються основної діяльності банку і є наслідком здійснення банком господарських операцій.

До них належать:

- доходи від продажу основних засобів і матеріальних цінностей;
- доходи від орендних операцій;
- доходи від продажу окремих небанківських послуг (аудиторські послуги, програмне забезпечення, консультації нефінансового характеру);
- штрафи і пені, одержані від господарських операцій і т.п.

Окремо розглядаються доходи банку від зменшення резервів по заборгованості.

До *непередбачених доходів* належать доходи, які виникли внаслідок надзвичайних подій (відшкодування збитків від надзвичайних подій) та інші непередбачені доходи.

Непередбаченими вважаються доходи, які за змістом відповідають таким ознакам:

- виникають у результаті непередбачених дій;
- несуть одноразовий характер (прибуток буде визначений тільки за фактом подій);
- не повторюються за суттю.

Такі доходи не беруться до уваги для фінансової оцінки банку.

При оцінці доходів банку необхідно розрахувати загальну суму доходів банку, одержану ним за певний період, з подальшим розділенням її на види доходів, які поступили від проведення різних видів банківських операцій. Це дозволяє визначити пріоритетні види діяльності банку виходячи з питомої ваги певних статей доходів у їх загальній сумі.

Валові доходи прийнято ділити на процентні та непроцентні. До *процентних доходів* банку відносяться:

- відсотки по позиках, виданих клієнтам (підприємствам);
- відсотки по споживчих позиках;
- відсотки по міжбанківських кредитах і депозитах;
- доходи по залишках на кореспондентських рахунках;
- доходи від цінних паперів (процентні).

До *непроцентних доходів* банку відносяться:

- доходи від інвестиційної діяльності (дивіденди по цінних паперах, доходи від участі в спільній діяльності підприємств і організацій і т.д.);
- доходи від торгівлі іноземною валютою, цінними паперами та іншими фінансовими інструментами;
- доходи від одержаних комісій і штрафів;
- інші доходи.

Динаміка прибуткових статей може порівнюватися з попередніми періодами, зокрема, по кварталах. Стабільний і ритмічний приріст доходів банку свідчить про його нормальну роботу і про кваліфіковане управління активними операціями банку.

Після проведення оцінки доходів по укрупнених статтях слід детальніше вивчити структуру доходів, що формують укрупнену статтю, що займає найбільшу питому вагу в загальному обсязі доходів.

При аналізі процентних доходів банку використовуються також відносні

показники. Такими показниками є:

- відношення валових процентних доходів до середніх залишків по всіх кредитних рахунках;
- відношення одержаних відсотків по короткострокових, довгострокових позиках до середніх залишків по короткострокових, довгострокових позиках;
- відношення одержаних відсотків по окремих групах позик до середніх залишків по досліджуваній групі та ін.

Джерела доходу діляться на *стабільні* та *нестабільні*. Відносно стабільним у сучасних умовах є процентний дохід і безпроцентний дохід від банківських послуг (комісійний дохід). До нестабільних відносяться доходи від операцій з цінними паперами на вторинному ринку, доходи від операцій з іноземною валютою і доходи від нестандартних (нетрадиційних) операцій. Слід прагнути до збільшення частки стабільних доходів і зменшення нестабільних.

При оцінці прибуткової частини важливою є питома вага операційних доходів. Їх частка повинна прагнути до 100%, а темп приросту бути рівномірним. При зменшенні приросту цих доходів загальне збільшення останніх може бути забезпечено за рахунок інших видів доходів банку. Збільшення питомої ваги доходів, одержаних від побічної діяльності, свідчить про погіршення управління активними операціями банку, а також про нездатність керівництва знайти правильніше рішення у зв'язку із зміною кон'юнктури.

На валові процентні доходи роблять вплив такі чинники:

- обсяг кредитово-інвестиційних операцій у вартісному виразі;
- структура проведених операцій;
- середня процентна ставка по видах операцій.

Введемо умовні позначення:

1. Кредитово-інвестиційний портфель – КІП;
2. Процентні доходи – Д:

Процентні доходи по кредитах – Дк;

Частина відсотків по кредитах у процентних доходах – Ч к;

Доходи по цінних паперах – Д цп;

Частина відсотків по цінних паперах у процентних доходах – Ч цп;

3. Середня процентна ставка по продуктах кредитово-інвестиційного портфеля – R кіп.

Символ одиниці (1) біля кожного показника характеризує його значення в звітному періоді, символ нуля (0) – значення показника в базисному періоді.

Абсолютна зміна процентного доходу під впливом трьох чинників складає:

$$\Delta Д = Д1 - Д0 \quad (47)$$

Зміна процентного доходу за рахунок зміни обсягу кредитно-інвестиційного портфеля:

$$\Delta Д (\text{кіп}) = Д0 \times (\text{КІП1} / \text{КІП0} - 1) \quad (48)$$

Зміна процентного доходу за рахунок зміни структури кредитово-інвестиційного портфеля:

$$\Delta Д (\text{ч}) = Дк0 \times Чк1 + Дц0 \times ЧцП1 - Д0 \quad (49)$$

Зміна процентного доходу за рахунок зміни середньої процентної ставки визначається як різниця між загальною зміною процентного доходу і зміною процентного доходу за рахунок обсягу і структури кредитово-інвестиційного портфеля:

$$\Delta Д (\text{Rкіп}) = \Delta Д - \Delta Д (\text{кіп}) - \Delta Д (\text{ч}) \quad (50)$$

Зміну процентного доходу (Д) можна також розглядати укрупнено за рахунок динаміки двох чинників;

- зміни обсягу (середніх залишків) виданих кредитів і цінних паперів у портфелі банку на інвестиції у вартісному виразі (КІП);

- зміни середнього рівня процентної ставки по даних видах операцій (R кiп).

$$Д = КiП \times R \text{ кiп} \quad (51)$$

Абсолютна зміна процентного доходу під впливом двох чинників складає:

$$\Delta Д = Д_1 - Д_0 \quad (52)$$

Зміна процентного доходу за рахунок динаміки обсягу кредитово-інвестиційного портфеля:

$$\Delta Д (\text{кiп}) = (КiП1 - КiП0) \times R \text{ кiп } 0 \quad (53)$$

Зміна процентного доходу за рахунок зміни середньої процентної ставки по продуктах кредитово-інвестиційного портфеля:

$$\Delta F Д (R \text{ кiп}) = (R \text{ кiп } 1 - R \text{ кiп } 0) \times КiП1 \quad (54)$$

Загальна зміна процентного доходу рівна сумі змін процентного доходу за рахунок кожного чинника:

$$\Delta Д = \Delta Д (\text{кiп}) + \Delta Д (R \text{ кiп}) \quad (55)$$

5.2. Управління витратами банку

Витрати банку - це зменшення економічної вигоди в звітному періоді внаслідок проведення банком фінансово-господарських операцій у вигляді вибуття (зменшення) активів або збільшення зобов'язань, яке призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу між власниками).

При класифікації витрат банку виходитимуть із загальноприйнятих критеріїв витрат, які групуються за елементами і характером витрат.

Витрати банку можна класифікувати за такими групами:

- витрати, понесені та сплачені одночасно;
- витрати, сплачені передчасно, але ще не понесені (витрати майбутніх періодів);

- витрати понесені, але ще не сплачені (нараховані витрати).

Визнання витрат відбувається одночасно з визнанням збільшення зобов'язань або зменшення активів.

Витрати банку включають як збитки, так і ті витрати, які виникають у процесі звичайної ділової діяльності банку.

Усі *операційні витрати* діляться на:

- банківські;
- небанківські.

До *банківських* належать витрати, безпосередньо пов'язані з банківською діяльністю, визначеної Законом України „Про банки і банківську діяльність”.

До *небанківських* належать витрати, які не відносяться до основної діяльності банку, але забезпечують її здійснення.

Банківські витрати визначаються за елементами і характером витрат.

Банківські витрати діляться на:

- процентні витрати;
- комісійні витрати;
- торгові витрати;
- інші банківські операційні витрати.

Процентні витрати – це витрати, сплачені банком за використання грошових коштів, їх еквівалентів або сум, повернутих банком, розміри яких визначаються пропорційно часу і сумі зобов'язання. До них відносяться:

- витрати по кредитах і депозитах, одержаних від юридичних і фізичних осіб, і по інших процентно-фінансових інструментах, зокрема, по цінних паперах;
- витрати по операціях із коштами, повернутими від інших банків;
- витрати у вигляді амортизації премії по цінних паперах;
- комісійні витрати, прирівняні до процентних (наприклад, витрати на розміщення коштів у вигляді позик або зобов'язань її видати, які визначаються

пропорційно часу і сумі зобов'язань).

Найбільшу питому вагу у витратах банку складають процентні виплати по депозитах (перш за все терміновим).

Комісійні витрати - це витрати по всіх послугах, одержаних від третіх осіб.

До категорії комісійних відносяться:

- витрати по операціях за розрахунково-касове і депозитне обслуговування (обслуговування депозитних рахунків), за зберігання цінностей, здійснення операцій з цінними паперами;

- комісійні витрати по операціях на валютному ринку і ринку банківських металів;

- інші комісійні витрати по операціях, які визначені Законом України «Про банки і банківську діяльність».

Витрати (збитки) по торгових операціях – це витрати (чисті збитки) від операцій продажу-купівлі різних фінансових інструментів.

До них відносяться:

- чисті збитки від діяльності на валютному ринку і ринку банківських металів;

- чисті збитки від операцій з цінними паперами на продаж;

- чисті збитки від торгівлі іншими фінансовими інструментами.

До *інших банківських операційних витрат* відносяться ті, які не включені в перелік вищеназваних груп. До них відносяться штрафи і пені, сплачені по банківських операціях і т.д.

Небанківські операційні витрати діляться на:

- адміністративні;

- інші небанківські операційні витрати.

Адміністративні витрати пов'язані із забезпеченням діяльності банківських установ. До них відносяться:

- витрати на утримання персоналу (заробітна платня, премії);
- сплата податків та інших обов'язкових платежів, окрім податку на прибуток;
- витрати на утримання та експлуатацію основних засобів і нематеріальних активів;
- інші експлуатаційні витрати (робота і послуги, які використовуються банком у процесі банківської діяльності, SWIFT, нагороди посередникам, охорона).

Інші небанківські операційні *витрати* виникають у процесі здійснення небанківських операцій, які є складовою частиною діяльності банку. До них відносяться:

- витрати на продаж основних засобів, нематеріальних активів і фінансових інвестицій (внески в цінні папери на інвестиції, в асоційовані та дочірні компанії);
- витрати по орендних операціях;
- витрати на формування спеціальних резервів банку;
- витрати на інші операції (штрафи і пені, сплачені по господарських операціях і т.п.).

До *непередбачених витрат* належать витрати, які виникають унаслідок надзвичайних подій та інші непередбачені витрати.

Непередбаченими вважаються витрати, які за змістом відповідають таким ознакам:

- виникають у результаті непередбачених дій;
- несуть одноразовий характер;
- не повторюються за суттю (наприклад, виникли через зміни в бухгалтерському обліку активів і пасивів).

Такі витрати не беруться до уваги для фінансової оцінки банку.

Оцінка витрат здійснюється за тою ж схемою, що і оцінка його доходів.

Валові витрати можна розділити на процентні та непроцентні.

Процентні витрати включають:

- відсотки по депозитах юридичних осіб;
- відсотки по депозитах фізичних осіб;
- відсотки по міжбанківських кредитах і депозитах;
- відсотки по залишках на поточних рахунках клієнтів.

Непроцентні витрати включають:

- комісійні (по послугах і кореспондентськими відносинами);
- витрати по операціях з цінними паперами;
- витрати по операціях на валютному ринку;
- заробітна платня та інші виплати (нарахування на фонд оплати праці, премії і т.д.);
- інші операційні та адміністративні витрати (оренда і обладнання приміщень, різні податки, витрати на рекламу, охорону і т.д.)

Витрати банку на утримання і експлуатацію будівель і устаткування, оплату персоналу і соціальну допомогу носять відносно постійний характер. Їх питома вага в загальній сумі витрат банків, як правило, значна.

Зростання операційних витрат не тільки відображає несприятливий стан кон'юнктури ринку, на якому банки привертають ресурси, але і може свідчити про погіршення управління активно-пасивними операціями.

Зміну валових процентних витрат (V) можна розглядати укрупнено за рахунок динаміки двох чинників;

- зміни обсягу (середніх залишків) депозитного портфеля (підпроцентних зобов'язань) банку у вартісному виразі (ДП);
- зміни середнього рівня процентної ставки по депозитних операціях ($R_{дп}$).

$$V = ДП \times R_{дп} \quad (56)$$

Абсолютна зміна процентних витрат під впливом двох чинників складає:

$$\Delta P = P1 - P0 \quad (57)$$

Символ одиниці (1) біля кожного показника характеризує його значення в звітному періоді, символ нуля (0) – значення показника в базисному періоді.

Зміна процентних витрат за рахунок динаміки об'єму депозитного портфеля:

$$\Delta B (дп) = (ДП1 - ДП0) \times R_{дп 0} \quad (58)$$

Зміна процентних витрат за рахунок зміни середньої процентної ставки по продуктах депозитного портфеля:

$$\Delta B (R_{дп}) = (R_{дп 1} - R_{дп 0}) \times ДП1 \quad (59)$$

Загальна зміна процентних витрат рівна сумі змін процентних витрат за рахунок кожного чинника:

$$\Delta B = \Delta B (дп) + \Delta B (R_{дп}) \quad (60)$$

Існування банку неможливе без здійснення відповідних витрат. Але на відміну від доходів, збільшення яких потенційно збільшує прибуток, вплив на прибуток витрат носить зворотний характер. Тому метою оцінки витрат є їх мінімізація на основі ефективного використання ресурсів банку.

Загальна оцінка динаміки витрат повинна здійснюватися порівняно із зміною доходів банку. Тільки за цієї умови можна визначити рівень управління витратами.

Ефективне управління витратами передбачає забезпечення випереджаючих темпів приросту доходів у порівнянні з темпами приросту витрат. Перевищення приросту доходів над витратами можна вважати ознакою стабілізації структури доходів і витрат, що свідчить про зважену політику управління доходами і витратами банку.

Ризик, при якому темпи зростання непроцентних витрат випереджатимуть темпи зростання доходів банку і, як результат, зниження прибутковості та рентабельності роботи банку, називається **ризиком накладних витрат банку**.

Банк може досягти мети зростання комерційних результатів діяльності тільки в тому випадку, якщо він здійснює суворий контроль за своїми витратами.

Стратегія банку у напрямі економії витрат повинна включати:

- пошук щодо дешевих коштів на фінансових ринках;
- досягнення економії при існуючому обсязі ресурсів і зростанні обсягу вкладень;
- економію при збільшенні числа банківських продуктів і послуг, що надаються одним банківським працівником, зростання продуктивності праці, взаємозамінюваність, економію на поєднанні функцій;
- економію як результат досвіду працівників банку;
- забезпечення випереджаючих темпів зростання доходів банку над темпами зростання його витрат;
- проведення оптимальної політики ціноутворення на банківські продукти і послуги як результат поглибленого вивчення витрат банку і контролю за його діяльністю.

Одним з показників, який використовується для оцінки результативності політики банку з управління ризиком непроцентних доходів і витрат, є коефіцієнт продуктивності праці:

Непроцентні витрати

Непроцентні витрати

$$K_{\text{пр}} = \frac{\text{Доходи банку}}{\text{Чистий процентний дохід} + \text{Інші доходи}} \quad (61)$$

Критеріальний рівень даного коефіцієнта складає майже 60%. Якщо система менеджменту в банку сильна, то коефіцієнт знижується до 55%. Проте знижувати його до 50% вже небезпечно, оскільки значну частку в чисельнику формули займає заробітна платня банківських працівників. Якщо вона знижуватиметься, то, природно, банк може втратити частину працівників, а

вслід за цим і частку ринку.

Для оцінки витрат банку використовується відносний показник:

Витрат
Сукупні активи

На основі його динаміки можна зробити висновки про зростання або скорочення витрат і їх обґрунтованості. Оптимальні значення коефіцієнтів складають:

- витрати на оплату праці в сукупних активах – 2%;
- операційні витрати в сукупних активах – 3,5%;
- інші операційні витрати в сукупних активах – 1,5%;
- витрати на банківські резерви для покриття збитків по кредитних операціях у сукупних активах –0,5%.

Прогнозним інструментом для оцінки стабільності діяльності банку є коефіцієнт дієздатності. Для життєздатності банку необхідно, щоб операційні витрати покривалися за рахунок доходів від усіх операцій.

$$\text{Коефіцієнт дієздатності} = \frac{\text{Витрати банку}}{\text{Доходи банку}} \quad (62)$$

Оптимальне значення цього показника не повинно перевищувати 0,95, тобто сума витрат банку повинна складати не більше 95% його доходів.

5.3. Показники прибутковості діяльності банку

Реально одержані доходи і правильно сформовані витрати від діяльності банку визначають його фінансовий результат.

Прибуток - це головний показник результативності роботи банку. Кількісний і якісний аналіз прибутковості проводяться з метою з'ясування фінансової стійкості банку і оцінки ефективності його роботи за певний звітний

період.

Прибуток (збиток) визначається таким чином:

$$П=Д-В$$

де Д - доходи банку; В - витрати банку.

Різниця між доходами і витратами банку складає його валовий прибуток (валовий прибуток).

Визначення загального обсягу прибутку до оподаткування (балансового прибутку) здійснюється за даними звіту про прибутки і збитки.

Існують такі види прибутку:

1. *Прибуток до оподаткування* = Прибуток від операцій - Витрати на безнадійні та сумнівні борги.

2. *Прибуток від операцій* = Операційний дохід - Загальноадміністративні витрати - Витрати на персонал,

де Операційний дохід = Чистий процентний дохід + Чистий комісійний дохід + Дивідендний дохід + Чистий торговий дохід + Прибуток (збиток) від інвестиційних паперів + Прибуток від довгострокових вкладень в асоційовані компанії і дочірні установи і від інших інвестицій + Інші операційні доходи.

3. *Прибуток після оподаткування* = Прибуток до оподаткування - Податок на прибуток.

4. *Чистий прибуток (збиток) банку* = Прибуток після оподаткування + Непередбачені доходи (витрати).

Чистий процентний дохід (процентна маржа) - це різниця між процентними доходами і процентними витратами банку.

Чистий комісійний дохід визначається комісійними доходами і комісійними витратами.

Чистий торговий дохід є прибутком або збитком від здійснення відповідних операцій з цінними паперами, іноземною валютою і т.п.

Непроцентна маржа визначається як різниця між непроцентними

доходами непроцентними витратами. Показник непроцентної маржі часто приймає негативне значення, оскільки непроцентні витрати, як правило, перевищують непроцентні доходи.

Одним з підходів до оцінки рівня прибутковості банку є виявлення тенденції зростання прибутку банку. Позитивна оцінка рівня прибутковості надається в тому випадку, якщо склалася тенденція її зростання, в основному, за рахунок процентної маржі та непроцентних доходів. Негативний висновок про прибутковість банку може бути зроблений, якщо позитивні тенденції зростання прибутку пов'язані, в основному, з доходами від операцій на ринку цінних паперів, з непередбаченими доходами, а також з відстроченнями по сплаті податків.

Представлені показники прибутковості є абсолютними (вимірюються в грошових одиницях) і значною мірою залежать від розмірів банку, а тому не придатні для порівняльного аналізу.

Для оцінки ефективності діяльності банку використовуються відносні показники прибутковості.

Найважливішими показниками прибутковості є такі:

1. НОРМА ПРИБУТКУ НА АКТИВИ (РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ АКТИВІВ – ROA):

$$\text{ROA (\%)} = \frac{\text{Прибуток після оподаткування}}{\text{Середні загальні активи}} \cdot 100, \% \quad (63)$$

Цей коефіцієнт відображає ефективність управління банком і використовується, в основному, для внутрішнього контролю і аналізу. Він характеризує ефективність розміщення банком власних і залучених коштів, показує, скільки прибутку принесла одна одиниця коштів, вкладених у активи.

Оптимальне значення показника знаходиться в межах 1-4 %, для нашої банківської практики – 0,75-1,5%.

2. НОРМА ПРИБУТКУ НА КАПІТАЛ (РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ КАПІТАЛУ – ROE):

$$\text{ROE (\%)} = \frac{\text{Прибуток після оподаткування}}{\text{Середня величина капіталу}} \cdot 100, \% \quad (64)$$

Цей коефіцієнт характеризує ефективність використання банком власних коштів.

3. НОРМА ПРИБУТКУ НА АКЦІОНЕРНИЙ КАПІТАЛ:

$$\text{ROE (\%)} = \frac{\text{Прибуток після оподаткування}}{\text{Акціонерний капітал}} \cdot 100, \% \quad (65)$$

Цей коефіцієнт є вимірником прибутковості вкладень для акціонерів банку. Він встановлює розмір чистого прибутку, що одержується акціонерами від інвестування свого капіталу (тобто ризику, на який вони йдуть, надаючи свої кошти, в надії одержати прийнятний рівень прибутку).

Оптимальне значення показника знаходиться в межах 10-20 %, для нашої банківської практики – 5%.

4. ПРИБУТКОВІСТЬ АКТИВІВ:

$$\text{Прибутковість активів (\%)} = \frac{\text{Операційні доходи}}{\text{Середні загальні активи}} \cdot 100, \% \quad (66)$$

Оптимальне значення показника знаходиться в межах 14-22%.

5. ЧАСТИНА ПРИБУТКУ В ДОХОДАХ:

Прибуток до оподаткування

$$\text{Частина прибутку в доходах (\%)} = \frac{\text{Операційні доходи}}{\text{Прибуток до оподаткування}} \cdot 100, \%$$

(67)

Операційні доходи

Оптимальне значення показника знаходиться в межах 20%.

Даний показник відображає питому вагу прибутку в загальній сумі доходів банку. Він показує, яка частина доходів банку йде на формування прибутку. Якщо відняти значення цього показника в частинах одиниці від одиниці, то буде одержаний показник, що характеризує ту частину загальної суми доходів, яку банк направляє на відшкодування своїх витрат.

Основні напрями роботи банку з поліпшення рентабельності активних операцій можна визначити на основі розкладання показника рентабельності активів на два співмножники:

$$\frac{\text{Прибуток до оподаткування}}{\text{Середні загальні активи}} = \frac{\text{Операційні доходи}}{\text{Середні загальні активи}} \times \frac{\text{Прибуток до оподаткування}}{\text{Операційні доходи}}$$

(68)

Прибутковість активів знаходиться в прямій залежності від прибутковості активів і частки прибутку в доходах.

6. ЧИСТИЙ СПРЕД:

$$\text{Чистий спред (\%)} = \frac{\text{Відсотки одержані (процентні доходи)}}{\text{Активи, що приносять процентний дохід}} \cdot 100 - \frac{\text{Відсотки сплачені (процентні витрати)}}{\text{Пасиви, по яких виплачуються відсотки}} \cdot 100, \%$$

(69)

Спред – це різниця між процентними ставками одержаними і сплаченими.

За допомогою показника визначається необхідна мінімальна різниця між ставками по активних і пасивних операціях, яка дасть можливість банку покрити витрати, але не принесе прибутки (мінімальне значення показника-0).

За допомогою спреда оцінюється, наскільки банк успішно виконує функцію посередника між вкладниками і позичальниками та наскільки гостра конкуренція на обслуговуваному банком ринку. Посилення конкуренції звичайно призводить до скорочення різниці між середніми доходами по активах і середніми витратами по пасивах.

Оптимальне значення показника – не менше 2,5%, для нашої банківської практики – не менше 4%.

Негативне або дуже низьке значення спреда свідчить про неефективну процентну політику банку або збитковість. Висока величина означає - або недовикористані можливості в залученні додаткових ресурсів, або дуже ризикований портфель активів.

7. ЧИСТА ПРОЦЕНТНА МАРЖА:

Процентні доходи - Процентні витрати

$$\text{Чиста процентна маржа (\%)} = \frac{\text{Процентні доходи} - \text{Процентні витрати}}{\text{Середні загальні активи (або середні активи, що приносять процентний дохід)}} \cdot 100, \% \quad (70)$$

Чиста процентна маржа - міра (ступінь) ефективності використання активів залежно від вартості залучених банком ресурсів. Даний показник визначає розмір різниці (спреда) між доходами і витратами по відсотках, який був одержаний менеджерами шляхом ретельного контролю за прибутковими активами і пошуку найбільш дешевих джерел фінансових ресурсів.

Чиста процентна маржа може обчислюватися по відношенню до працюючих або загальних активів. Відповідно до інструктивних матеріалів НБУ показник обчислюється по відношенню до загальних активів банку.

Запропонований метод обчислення має мету оптимізувати співвідношення працюючих і непрацюючих активів, оскільки активи, за якими не одержують дохід, значно знижують показник чистої процентної маржі.

Оптимальне значення показника знаходиться в межах 1-3%, для нашої банківської практики – не менше 4%.

8. ЧИСТА НЕПРОЦЕНТНА МАРЖА:

Непроцентні доходи - Непроцентні витрати

$$\text{Чиста непроцентна маржа (\%)} = \frac{\text{Непроцентні доходи - Непроцентні витрати (непроцентна маржа)}}{\text{Середні загальні активи (або середні прибуткові активи)}} \cdot 100, \% \quad (71)$$

Непроцентна маржа визначає співвідношення одержаних непроцентних доходів і проведених непроцентних витрат (у т.ч. витрат на заробітну платню).

У більшості банків непроцентна маржа негативна, т.к. непроцентні витрати звичайно перевищують відповідні доходи, не дивлячись на те, що останнім часом обсяги одержуваних банком комісійних доходів збільшуються.

9. ЧИСТА МАРЖА ОПЕРАЦІЙНОГО ПРИБУТКУ (ЧИСТА МАРЖА ВИКОРИСТАННЯ АКТИВІВ):

$$\text{Чиста маржа операційного прибутку (\%)} = \frac{\text{Операційні доходи - Операційні витрати}}{\text{Середні загальні активи}} \cdot 100, \% \quad (72)$$

Даний показник можна представити у вигляді двох складових – процентного прибутку на одиницю активів і непроцентного прибутку на одиницю активів.

Таке ділення дає уявлення про співвідношення доходів від основної діяльності (кредитово-інвестиційних вкладень) і непроцентних доходів, одержаних від надання платних фінансових послуг клієнтам.

$$\begin{array}{l}
 \text{Операційна маржа} \qquad \qquad \text{Процентна маржа} \qquad \qquad \text{Непроцентна маржа} \\
 \text{-----} = \text{-----} + \text{-----} \\
 \text{Середні загальні активи} \quad \text{Середні загальні активи} \quad \text{Середні загальні активи} \\
 (73)
 \end{array}$$

10. РІВЕНЬ ПОКРИТТЯ ПРОЦЕНТНИХ ВИТРАТ ПРОЦЕНТНИМИ ДОХОДАМИ:

$$\begin{array}{l}
 \text{Рівень покриття} \qquad \qquad \text{Процентні доходи} \\
 \text{процентних витрат (\%)} = \text{-----} \quad 100,\% \qquad \qquad (74) \\
 \text{процентними доходами} \qquad \text{Процентні витрати}
 \end{array}$$

Оптимальне значення показника знаходиться в межах 110-125%.

11. РІВЕНЬ ПОКРИТТЯ НЕПРОЦЕНТНИХ ВИТРАТ НЕПРОЦЕНТНИМИ ДОХОДАМИ:

$$\begin{array}{l}
 \text{Рівень покриття} \qquad \qquad \text{Непроцентні доходи} \\
 \text{непроцентних витрат (\%)} = \text{-----} \quad 100,\% \qquad \qquad (75) \\
 \text{непроцентними доходами} \qquad \text{Непроцентні витрати}
 \end{array}$$

Значення показника в міжнародній банківській практиці встановлене на рівні 50%. Це означає, що рівень непроцентних доходів повинен складати не менше 50% непроцентних витрат.

12. „МЕРТВАЯ ТОЧКА” ПРИБУТКОВОСТІ БАНКУ:

$$\begin{array}{l}
 \text{Витрати по забезпеченню} \qquad \text{Інші доходи} \\
 \text{"Мертва точка"} \qquad \text{функціонування банку} \quad - \quad \text{банка} \\
 \text{прибутковості (\%)} = \text{-----} \quad 100,\% \\
 \text{банка} \qquad \qquad \text{Активи, що приносять процентний дохід} \\
 (76)
 \end{array}$$

Цей показник характеризує величину витрат, не покритих одержаними комісіями та іншими доходами на кожен гривну розміщених коштів банку, що

приносять дохід у вигляді відсотків. Відповідно даний показник може бути визначений як мінімальна прибуткова маржа, тобто мінімальний розрив у ставках по активних і пасивних операціях, який дозволяє банку покривати загальні витрати, але не приносить прибутки.

Чим нижче значення цього показника, тим більше можливостей у банку збільшити прибуток.

13. ЧИСТИЙ ПРИБУТОК У РОЗРАХУНКУ НА АКЦІЮ (EPS):

$$\text{Чистий прибуток у розрахунку на акцію} = \frac{\text{Прибуток після оподаткування}}{\text{Кількість простих акцій, що знаходяться в обігу}} \quad (77)$$

Даний показник служить індикатором рівня прибутковості коштів, вкладених акціонерами в банк. Він є точною оцінкою виплат на користь основних власників банку - його акціонерів - щодо кількості реалізованих банком акцій.

5.4. Оцінка рентабельності банку

У сучасній міжнародній банківській практиці виділяють три основні способи розрахунку ставки рентабельності банку.

1 метод. Рентабельність банку визначається по показнику *рентабельності капіталу* (ROE) на основі балансових даних.

$$\text{ROE (\%)} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Акціонерний капітал}} \cdot 100, \% \quad (78)$$

Акціонерний капітал

2 метод. Рентабельність банку визначається за показником *ставки прибутковості, пропонованої банком*, яка розраховується на кінець періоду

(прогнозного рівня прибутковості акцій). При цьому:

Загальна рентабельність банку = Дивідендний дохід + Приріст капіталу.

Отже, загальну рентабельність банку можна представити у вигляді співвідношення:

$$\text{Загальна рентабельність} = \frac{D1}{P_n} + \frac{P_k - P_n}{P_n} \quad (\text{Модель Гордона})$$

(79)

де $D1$ - дивіденди, що виплачуються акціонерам у звітному періоді;
 P_n , P_k – курсова вартість акцій банку відповідно на початок і кінець періоду.

Даний показник відображає прогнозний рівень прибутковості акцій, який менеджмент банку може запропонувати інвесторам.

3 метод. Рентабельність банку визначається по показнику *очікуваної* (акціонерами) *ставки прибутковості*, що розраховується на початок періоду. При цьому очікування акціонерів по рентабельності акцій ґрунтуються на зіставленнях з аналогічними інвестиціями і адекватним рівнем ризику.

Загальну рентабельність банку можна представити у вигляді формули:

$$E(R) = R_f + [E(R_m) - R_f] \times \beta \quad (\text{Модель Шарпа}), \quad (80)$$

де $E(R)$ - очікувана ставка прибутковості (розрахункова величина);

R_f – безризикова процентна ставка (наприклад, по державних цінних паперах);

R_m – ринкова ставка прибутковості, яка складається з безризикової ставки і ризикової премії;

$[E(R_m) - R_f]$ – ризик-премія;

$E(R_m)$ – очікувана ринкова ставка;

β – поправочний коефіцієнт, що визначає ринковий ризик.

При порівнянні отриманих результатів за формулами (79) і (80) необхідно зробити такі висновки:

- якщо значення показника за формулою (79) < значення за формулою (80), то ціна акцій банку знижується.

- якщо значення показника за формулою (79) = значенню за формулою (80), то ціна акцій банку залишається незмінною.

- якщо значення показника за формулою (79) > значення за формулою (80), то ціна акцій банку зростає.

5.5. Декомпозиційний аналіз показника рентабельності капіталу банку

Декомпозиційний аналіз – це багатоетапний метод аналізу банківської фінансової інформації на основі взаємозв'язків і взаємозалежностей фактичних показників.

Показники прибутковості активів і прибутковості капіталу тісно зв'язані між собою. Розглянемо двофакторну модель прибутковості капіталу:

$$\text{ROE} = \frac{\text{Доходи} - \text{Операційні витрати} - \text{Податки}}{\text{Активи}} \times \frac{\text{Активи}}{\text{Акціонерний капітал}}$$

або

$$\text{ROE} = \text{ROA} \times \text{EM} \tag{81}$$

де ROE – прибутковість капіталу;

ROA – прибутковість активів;

EM – мультиплікатор капіталу.

Даний взаємозв'язок показує, що банківський прибуток, що направляється його акціонерам, надзвичайно чутливий до того:

- за рахунок яких джерел формуються ресурси банку;
- що більше використовується - боргові зобов'язання або власний капітал.

Навіть банк з низьким рівнем прибутковості активів може досягти щодо високого рівня прибутковості капіталу шляхом більшого використання довгострокових зобов'язань (збільшення співвідношення власних і залучених коштів і незначного використання власного капіталу банку.

Фактично взаємозв'язок ROE і ROA однозначно показує ту фундаментальну залежність між ризикованою і прибутковістю, з якою стикається менеджмент банку.

Таблиця співвідношення ризикованої і прибутковості дозволяє з'ясувати, який рівень співвідношення боргових зобов'язань і акціонерного капіталу повинен дотримуватися для досягнення банком бажаного його акціонерами рівня прибутковості. (табл. 5.1.)

Таблиця 5.1.

Співвідношення ризикованої і прибутковості діяльності банку

Відношення активів до акціонерного капіталу (EM)	Можливий рівень прибутковості активів (ROA)			
	Тоді ROE повинен бути (у %)			
5 : 1	2,5	5	7,5	10
10 : 1	5	10	15	20
15 : 1	7,5	15	22,5	30
20 : 1	10	20	30	40

З таблиці виходить, що банк, співвідношення активів і капіталу якого знаходиться в межах від 5 до 1, може чекати ROE в 2,5% при ROA 0,5% і ROE в 10% при ROA 2%. Навпаки, при співвідношенні активів і капіталу, рівному 1,

банк може досягти ROE в 10% шляхом отримання невисокого показника ROA - 0,5%.

Таким чином, у міру зниження ефективності, представленої показником ROA, банк повинен брати на себе вищий ризик у формі збільшення співвідношення боргових зобов'язань і акціонерного капіталу для того, щоб мати можливість досягти бажаного його акціонерами рівня прибутковості.

Для детальнішого аналізу прибутковості показник прибутковості капіталу розкладають на складові, тобто проводять декомпозиційний аналіз.

Прибутковість капіталу розглядається за допомогою трьохфакторної моделі Дюпона:

$$ROE = \frac{\text{Прибуток після сплати податків}}{\text{Операційні доходи}} \times \frac{\text{Операційні доходи}}{\text{Активи}} \times \frac{\text{Активи}}{\text{Акціонерний капітал}}$$

або

$$ROE = \text{Чиста маржа прибутку банку (NPM)} \times \text{Коефіцієнт використання активів банку (AV)} \times \text{Мультиплікатор акціонерного капіталу (EM)}$$

Таким чином, модель Дюпона має такий вигляд:

$$ROE = NPM \times AV \times EM \quad (82)$$

де NPM – чиста маржа прибутку;

AV – коефіцієнт використання активів;

EM – мультиплікатор капіталу.

Кожен елемент даного рівняння є контрольним індикатором того або іншого аспекту банківської діяльності. Якщо який-небудь з показників зменшується менеджменту необхідно виявити причини подібних змін.

Чиста маржа прибутку банку (NPM) відображає ефективність управління витратами і політику встановлення цін на банківські послуги.

Коефіцієнт використання активів (AV) відображає політику управління портфелем активів у частині формування структури активів і доходів по них.

Оцінка даних показників дозволяє ухвалювати управлінські рішення відносно:

- структури залучених та інвестованих коштів;
- масштабів діяльності банку;
- контролю за операційними витратами;
- встановлення цін на банківські продукти і послуги;
- способів мінімізації податкових відрахувань банку.

Маржа прибутку банку показує, що банки можуть збільшити свої доходи і розмір виплат, що направляються акціонерам, шляхом ефективного контролю за витратами і максимізації доходів. Аналогічним чином менеджмент банку може підвищити середню прибутковість активів шляхом зваженого перерозподілу активів на користь найбільш прибуткових кредитів та інвестицій, уникаючи при цьому підвищених ризиків.

Мультиплікатор капіталу (EM) відображає фінансовий важіль або політику банку у сфері фінансування банківської діяльності (вибрані джерела формування банківських ресурсів – боргові зобов'язання або власний капітал).

Оцінка даного показника дозволяє ухвалювати управлінські рішення відносно:

- джерел фінансування діяльності банку;
- розміру дивідендів, які повинні виплачуватися акціонерам банку.

Для виявлення проблем у чотирьох областях управління прибутковістю банку розглянемо чотирьохфакторну модель прибутковості капіталу:

$$\text{ROE} = \frac{\text{Прибуток після сплати податків}}{\text{Прибуток до сплати податків}} \times \frac{\text{Операційні доходи}}{\text{Активи}} \times \frac{\text{Активний капітал}}{\text{Акціонерний капітал}}$$

або

$$\text{ROE} = \text{Ефективність управління податками} \times \text{Ефективність контролю за витратами} \times \text{Ефективність управління активами} \times \text{Ефективність управління ресурсами} \quad (83)$$

У даному випадку показник чистої маржі прибутку розподілений на дві частини:

- показник ефективності управління податками, що відображає використання банком інструментів управління податками для мінімізації податкового “вантажу”;

- показник відношення балансового прибутку до доходів, який показує яка частина доходів залишається в банку після відрахування операційних витрат – це показник ефективності операційної діяльності та контролю за витратами.

Якщо один з чотирьох показників починає знижуватися, менеджменту необхідно провести аналіз ефективності організації роботи в цій області:

- якщо знижується співвідношення чистого прибутку після сплати податків і прибутку до оподаткування менеджменту необхідно звернути увагу на те, як здійснюється податкове планування і контроль за його виконанням.

- Якщо знижується значення прибутку до оподаткування щодо операційних доходів банку необхідно розглянути питання про ефективність контролю за операційними витратами;

- Якщо знижується співвідношення операційних доходів і активів необхідний ретельний аналіз політики формування портфеля активів.

Таким чином, наведена вище методика аналізу фінансових результатів банку дає можливість не тільки оцінити кількісне значення результату діяльності, але і визначити ефективність використання фінансових ресурсів банку.

На основі результатів аналізу менеджери банку можуть планувати напрями діяльності комерційного банку з урахуванням можливих шляхів підвищення їх ефективності.

5.6. Структурна оцінка рентабельності активів банку

Проведемо структурний аналіз прибутковості активів банку з використанням адитивної моделі.

$$\text{ROA} = \frac{\text{Чистий прибуток після оподаткування}}{\text{Сукупні активи}} = \frac{\text{Процентні доходи - процентні витрати}}{\text{Сукупні активи}} + \frac{\text{Непроцентні доходи - непроцентні витрати}}{\text{Сукупні активи}} - \frac{\text{Доходи і витрати по спеціальних операціях}}{\text{Сукупні активи}}$$

$$\text{ROA} = \text{Чиста процентна маржа} + \text{Чиста непроцентна маржа} - \text{Спеціальні операції, що впливають на чистий прибуток}^* \quad (84)$$

* Спеціальні статті доходів і витрат включають резерви на покриття збитків по активах, податки, прибуток або збитки по інвестиційних цінних паперах і непередбачені доходи або збитки.

Розрахунок прибутковості активів банку (ROA)

Валовий процентний дохід	: середня величина активів*	дохід від активів вартість ресурсів,
- витрати по відсотках	: середня величина активів	що направляються в активи
= процентна маржа +	: середня величина активів	чиста процентна маржа
непроцентні доходи	: середня величина активів	дохід від обслуговування операцій з клієнтами
- непроцентні витрати	: середня величина активів	витрати на функціонування банку
- резерви на збитки по активах	: середня величина активів	накопичені доходи
= прибуток до оподаткування	: середня величина активів	прибуток по активах до оподаткування
- податки на доходи	: середня величина активів	частка банку в оплаті послуг державі
= прибуток до проведення	: середня величина активів	прибуток з поточних

спеціальних операцій		джерел доходів
+прибуток або збитки по цінних паперах та інших спеціальних операціях	: середня величина активів	джерела прибутків або збитків, відмінних від поточних
= чистий прибуток після оподаткування	: середня величина активів (ROA)	прибуток, що поступає в розпорядження акціонерів після всіх виплат

*Як прибуток, так і податки, що сплачуються з прибутку, повинні бути скоректовані з урахуванням будь-яких одержаних банком доходів, які не підлягають оподаткуванню. Подібний розмір прибутку на базі повного податкового еквівалента може бути одержаний шляхом множення суми прибули, що не підлягає оподаткуванню, на вираз

$$1 + (1 - t), \text{ де}$$

t- податкова ставка банку.

Подібний структурний аналіз є корисним для оцінки змін, які відбулися в банку в його фінансових позиціях.

Аналіз окремих компонентів показників прибутковості дозволяє зробити висновки про причини труднощів у області формування банківських доходів, з якими стикаються банки, і виявити ті сфери, які вимагають уваги менеджменту з тим, щоб знайти можливі шляхи вирішення виниклих проблем із доходами.

Досягнення високого рівня прибутковості банку залежить від декількох ключових чинників:

1. Зважене використання фінансового важеля (або співвідношення банківських активів, що фінансуються за рахунок боргових зобов'язань і акціонерного капіталу).

2. Зважене використання операційного важеля по фіксованих активах (або частки фіксованих витрат, яку банк використовує для збільшення його операційного прибутку в цілях зростання загальних фінансових результатів

діяльності).

3. Ретельний контроль за операційними витратами, з тим, щоб велика частина доходів ставала чистим прибутком.

4. Ретельне управління портфелем активів для дотримання нормативів ліквідності при орієнтації на отримання максимального прибутку від будь-якого з наявних активів.

5. Ретельний контроль за ступенем ризикованої банківських операцій з тим, щоб збитки не звели до нуля прибуток банку і його акціонерний капітал.

5.7. Визначення фінансової міцності банку

Фінансова міцність банку, або «мертва точка» прибутковості» - це показник стану банку, рівний питомій вазі мінімально допустимого доходу банку в сукупному доході, яка забезпечує беззбиткову роботу банківської установи.

Чим нижче рівень питомої ваги мінімально допустимого доходу банку в сукупному доході, тим вище запас фінансової міцності банку.

Фінансова міцність банку дозволяє розрахувати мінімальну прибуткову маржу банку, тобто розрив у ставках по активних і пасивних операціях, який дає можливість банку покрити необхідні витрати, але не приносить прибуток.

Оцінка фінансової міцності ґрунтується на розподілі витрат банку за ознакою залежно від обсягу діяльності:

- *умовно-змінні витрати* (Взмін.) - це витрати, які змінюються пропорційно обсягам активних і пасивних операцій банку. До них відносяться процентні витрати, комісійні витрати, інші банківські та небанківські операційні витрати.

- *умовно-постійні витрати* (Впос.) - це витрати, які не залежать прямо пропорційно від обсягу активних і пасивних операцій банку. Залежність від

періоду, протягом якого їх здійснюють і обчислюють, зумовило те, що їх називають періодичними витратами. До них відносяться витрати на утримання основних фондів і нематеріальних активів, деякі господарські витрати, витрати на утримання адміністративно-управлінського персоналу, амортизаційні відрахування і т.д.

Розподіл витрат на умовно-змінні (виробничі) та умовно-постійні (періодичні) дозволяє виділити категорію проміжного доходу (маржинального доходу).

Проміжний дохід (ПД) – це розрахунковий дохід, який залишається у розпорядженні банку після відшкодування умовно-змінних витрат. Він визначається як різниця між загальними доходами банку і умовно-змінними витратами або як сума умовно-постійних витрат і прибутку банку.

Виходячи з того, що дохід банку прямує на відшкодування витрат (умовно-змінних і умовно-постійних) і створення прибули, можна записати:

$$D - V_{\text{змін.}} - V_{\text{пос.}} = \Pi \quad (85)$$

де D- сукупний дохід банку;

Π – прибуток банку до оподаткування.

$$\text{Тоді, } D - V_{\text{змін.}} = \Pi + V_{\text{пос.}} \quad (86)$$

$$\text{Звідси, } \text{ПД} = D - V_{\text{змін.}} = \Pi + V_{\text{пос.}} \quad (87)$$

Для банку з нульовим прибутком правомірним буде рівняння, яким визначається мінімальний проміжний дохід, який забезпечує беззбиткову банку. За умови, що прибуток рівний нулю, дохід, що забезпечує беззбиткову, буде рівний постійним витратам:

$$\text{ПД мін.} = 0 + V_{\text{пос.}} = V_{\text{пос.}} \quad (88)$$

Виходячи з цього, запас фінансової міцності банку можна визначити за

коефіцієнтом безпеки (КБ):

$$\text{КБ} = \frac{\text{Д} - \text{ПД мін.}}{\text{Д}} 100, \% = (1 - \frac{\text{ПД мін.}}{\text{Д}}) 100, \% \quad (89)$$

Коефіцієнт безпеки показує, скільки відсотків зниження доходу банківська установа здатна витримати без загрози для свого фінансового положення.

Різниця між сукупним доходом і мінімальним проміжним доходом називається «межею» безпеки банку (МБ):

$$\text{МБ} = \text{Д} - \text{ПД мін.} \quad (90)$$

Рівень фінансової міцності банку буде тим вище, чим нижче буде частка проміжного доходу, необхідна банку для відшкодування своїх умовно-постійних витрат. Рівень фінансової міцності банку знаходиться в зворотній залежності від рівня умовно-постійних витрат у сукупному доході банку. Це означає, що нормальний розвиток банку сприяє підвищенню його фінансової міцності, оскільки збільшення об'ємів діяльності за цих умов приведе до зростання доходів. Що стосується умовно-постійних витрат, то вони залишаються незмінними, оскільки не залежать від об'ємів діяльності банку. Отже, рівень умовно-постійних витрат по відношенню до доходів знизиться, сприяючи підвищенню рівня фінансової міцності банку.

Використання показника фінансової міцності банку в практиці фінансового менеджменту вимагає комплексного підходу:

- зміни обсягів банківських операцій і послуг;
- регулювання його умовно-постійних і умовно-змінних витрат.

Контрольні запитання

1. Чому банки повинні турбуватися про рівень прибутковості та ризику своїх операцій?

2. Які особи або групи осіб можуть бути зацікавлені в показниках прибутковості діяльності банку?

3. Що таке доходи банку і як вони класифікуються?

4. Що таке витрати банку і на які групи вони діляться?

5. Яка стратегія банку у напрямі економії витрат?

6. Які відносні показники використовуються для оцінки витрат банку?

7. Які чинники впливають на зміну величини процентних доходів банку?

8. Які чинники впливають на зміну величини процентних витрат банку?

9. Що таке прибутковість акціонерного капіталу і який аспект діяльності банку характеризує даний показник?

10. Що таке прибутковість активів і в чому важливість даного показника для банку?

11. Які показники використовуються для оцінки ефективності діяльності банку?

12. Чому в сучасних умовах банки звертають особливу увагу на чисту процентну і непроцентну маржу, на спред?

13. Яким чином визначається рентабельність діяльності банку?

14. Які чинники впливають на ціну акцій банку?

15. Які основні складові показника ROE і що оцінюється за допомогою кожної з них?

16. Охарактеризуйте фундаментальну залежність між ризикованістю і прибутковістю, з якою стикається менеджмент банку?

17. Які складові показника ROA і які аспекти діяльності банку вони характеризують?

18. Що таке фінансова міцність банку і яке значення даного показника в практиці фінансового менеджменту?

Тестові завдання

1. Інтегральним показником прибутковості та ефективності є:

- а) ліквідність;
- б) платоспроможність;
- в) рентабельність;
- г) рівень ділової активності.

2. Відносний показник прибутковості, виражений у відсотках, який характеризує ефективність витрат банку, -це:

- а) ліквідність;
- б) рентабельність;
- в) платоспроможність.

3. Згідно з системою CAMEL діяльність банку оцінюється за напрямками:

- а) менеджмент, маркетинг, кількість клієнтів і проблемних кредитів;
- б) достатність капіталу, якість активів, прибутковість, ліквідність, менеджмент;
- в) види активних і пасивних операцій банку та їх структура, достатність капіталу, рівень ліквідності та прибутковості.

4. Витрати банку поділяються на:

- а) сплачені проценти за залученими банком коштами і витрати за банківськими операціями;
- б) операційні та неопераційні витрати;
- в) комісійні та некомісійні витрати.

5. Розмір річного, щоквартального, щомісячного і щоденного операційного прибутку банку, що забезпечує не тільки покриття всіх витрат, а й необхідне зростання величини капіталу банку, це -:

- а) достатня операційна маржа;
- б) чистий процентний дохід;

в) чистий комісійний дохід;

г) чистий спред.

6. Мета управління фінансовою діяльністю банку може полягати в:

а) максимізації прибутків;

б) мінімізації ризиків;

в) максимізації прибутків з одночасною мінімізацією ризиків;

г) максимізації прибутків за умови обмеження рівня ризиків.

7. Які фактори, що впливають на розподіл прибутку банку, належать до групи внутрішніх:

а) мінімальний фіксований розмір відрахувань у резервні фонди;

б) середня ринкова норма прибутку на інвестовані кошти;

в) менталітет вкладників банку;

г) значення коефіцієнта фінансового лівериджа.

8. Чиста процентна маржа визначається як:

а) різниця між процентними доходами та процентними витратами ;

б) відношення різниці між процентними доходами та процентними витратами до активів банку;

в) відношення непроцентного прибутку до активів банку.

9. Прибутковість акціонерного капіталу – це:

а) частка від ділення загальної середньої вартості активів і акціонерного капіталу;

б) частка від ділення чистого доходу і акціонерного капіталу;

в) частка від ділення чистого доходу і загальної середньої вартості активів.

10. Показник прибутку на активи банку – це відношення:

а) чистого прибутку до ліквідних активів;

б) прибутку до виплати податків до активів, зважених за рівнем ризику;

в) чистого прибутку до середніх активів;

г) чистого прибутку до активів, зважених за рівнем ризику.

11. Показник чистого спреду розраховується як:

а) відношення процентного прибутку до загальних активів;

б) різниця між процентними доходами та процентними витратами;

в) різниця між середньозваженими процентними ставками за активними та пасивними операціями.

12. Зменшення показника рентабельності капіталу може бути викликане:

а) більш високими темпами зростання чистого прибутку порівняно з темпами зростання капіталу;

б) зростанням чистого прибутку при незмінному обсязі капіталу;

в) зменшенням розміру капіталу при незмінному розмірі чистого прибутку;

г) більш високими темпами зростання капіталу порівняно з темпами зростання чистого прибутку;

д) зростанням чистого прибутку при зменшенні величини капіталу банку.

13. Визначте, як у поточному році повинні зростати активи банку, щоб поточне співвідношення капіталу банку до його активів залишилося постійним за умови, що прогнозне значення прибутку на власний капітал дорівняє 22%, а прогнозна частка дивідендів до виплат акціонерам банку становить 30% чистого прибутку:

а) на 52%;

б) на 23,4%;

в) на 15,4%.

14. Визначте, якого рівня прибутковості активів має досягти банк, щоб забезпечити прибутковість капіталу на рівні 11%, якщо відношення капіталу до активів становить 1 до 6.:

а) 5%;

б) 17%;

в) 5,45%;

г) 1,8%.

15. Акціонерний капітал банку становить 40 мл. грн., його активи – 200 млн.грн. Рентабельність капіталу – 14%. Якою є рентабельність активів банку:

а) 20%;

б) 10%;

в) 2,8%;

г) 30%;

д) 7,14%.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000.
2. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Постанова Правління НБУ № 368 від 28.08.2001. зі змінами та доповненнями.
3. Аналіз діяльності комерційного банку. За ред. Ф.Ф. Бутинця.- Житомир: ПП “Рута”, 2001.
4. Банковское дело. Под ред. О.И.Лаврушина. – М.: Финансы и статистика, 1998.
5. Банковское дело: стратегическое руководство.-М.: АО Консалбанкир 1998.
6. Батракова Л.Г. Экономический анализ деятельности коммерческого банка. М.: “Логос”, 1998.
7. Кочетков В.Н., Омельченко А.В. Основы экономического анализа банковской деятельности.- К.: УФИМиБ, 1998.
8. Кочетков В.Н. Анализ банковской деятельности: теоретико-прикладной аспект. – К.: МАУП, 1999.
9. Масленченков Ю.С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке.- М.: Перспектива, 1996.
10. Панова Г.С. Анализ финансового состояния коммерческого банка. – М.: Финансы и статистика, 1996.
11. Примостка Л.О. Финансовый менеджмент банку.-К.: КНЕУ, 1999.
12. Роуз Питер С. Банковский менеджмент.-М.: Дело Лтд, 1998.
13. Синки Дж. Управление финансами в коммерческих банках.- М.:Catallaxg, 1994
14. Финансовый менеджмент: теория и практика. Под ред. Е.С.Стойановой.- М.: Изд- во “Перспектива”, 2001.

15. Шеремет А.Д. Финансовый анализ в коммерческом банке.- М.:
Финансы и статистика, 2000.